

RUOANILMAISJAKELIJOIDEN YHTEISTYÖMUOTOJEN JA -TARPEEN KARTOITTAMINEN PÄÄKAUPUNKISEUDULLA

Heidi Karvinen

Opinnäytetyö, kevät 2010

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä

Järvenpää

Sosiaalialan koulutusohjelma

Diakonisen sosiaalityön suuntautumis-
vaihtoehto

Sosionomi (AMK) +

diakonin virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Karvinen, Heidi. Ruoanilmaisjakelijoiden yhteistyömuotojen ja -tarpeen kartoittaminen pääkaupunkiseudulla. Järvenpää, kevät 2010, 101 s., 3 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä Järvenpää. Sosiaalialan koulutusohjelma, Diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus.

Tutkimuksessa tarkastellaan ruoan ilmaisjakelua. Tavoitteena on kartoittaa ruoanjakelun yhteistyömuotoja ja tuottaa kokonaisvaltainen näkemys ruokaa jakavien avustusjärjestöjen yhteistyön nykytilasta sekä verkostoitumisen haasteista.

Tutkimus on luonteeltaan ilmiökeskeinen. Tämän vuoksi ruoanjakeluun liittyviä toimintoja lähestytään niiden luonnollisissa ympäristöissään laadullista tutkimusta hyödyntäen. Tutkimuksessa sovelletaan etnografista tutkimusmenetelmää: tutkija on osallistunut itse aineiston keruuseen kenttäjaksonsa kuluessa kevään, kesän ja syksyn 2009 aikana Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla. Tutkimusaineisto koostuu kuudesta puolistrukturoidusta haastattelusta, jotka tehtiin ruoanjakelusta vastaaville henkilöille syksyllä 2009. Tutkimuksessa ovat mukana seuraavat toimijat: Helsingistä kansainvälinen seurakunta (IEC), Pelastusarmeija, Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö, Herttoniemen seurakunnan Myllypuron toimipiste, Espoosta Manna-Apu ja Vantaalta RuokaApuyhdistys.

Kerätyn aineiston analyysissä sovellettiin sisällönanalyysia joustavasti. Samanaikaisesti löytyneitä käsitteitä peilattiin kirjallisuuteen. Tutkimuksen pääkäsitteet muodostuvat *ruoanjakelun ydinelementeistä eli yhteistyöverkostosta, resursseista, yhteistyön sisällöstä ja johtamisesta sekä verkostoitumisen ehdoista, mahdollisuuksista ja uhista*. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan ruoanjakelun jatkuvuutta ja tulevaisuuden näkymiä kerättyjen havaintojen sekä Ruokaaputyöryhmän selvityksen (2008) pohjalta.

Tutkimus pureutuu yhteistyön edellytyksiin ja sen mahdollisiin ongelmakohtiin sekä antaa tietoa verkostoitumisen kannalta keskeisten tekijöiden ja toimintojen välisistä yhteyksistä. Tutkimuksen tarkoitus on tukea ruoanjakelun kehittämistä. Tutkimusaineiston ja lähdekirjallisuuden avulla pohditaan myös kolmannen sektorin roolia avunantajana.

Avainsanat: laadullinen tutkimus, etnografia, ruoan ilmaisjakelu, kolmas sektori, diakonia, verkostoituminen

ABSTRACT

Karvinen, Heidi. Exploring the Forms of Co-Operation and Its' Need among the Food Rescue Organizations in Helsinki Metropolitan Area. 101 p., 3 appendices. Language: Finnish. Järvenpää, Spring 2010.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work. Degree: Bachelor of Social Services.

The thesis investigates free food providing for people in need. The aim of this study was to explore forms of co-operation and provide a holistic view for the current state of co-operation and challenges of networking.

The thesis is phenomenon-based. Furthermore, it is a qualitative research, in which the activities linked to free food providing are approached in their natural settings. The study applies ethnography flexibly. The researcher took part in gathering data from the field during her fieldwork period in Helsinki, Espoo and Vantaa, spring through autumn 2009. The empirical data consists of six semi-structured interviews, conducted with people who were in charge of food providing in autumn 2009. The following food providers took part in this study: Kansainvälinen seurakunta (IEC), Pelastusarmeija, Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö, Herttonimen seurakunta (Myllypuro) from Helsinki and in addition Manna-Apu from Espoo and RuokaApuyhdistys from Vantaa.

The gathered data was analyzed flexibly by the content analysis and discovered concepts were reflected based on the literature. The main concepts derived from the data, are the core elements of free food providing: *co-operation network, resources, the contents of co-operation and leadership, networking terms, -possibilities and -threats*. In addition the thesis examines the continuity of free food providing and its' future scenarios by using the gathered data and the statement of Ruoka-aputyöryhmä (Food Aid-Team) 2008.

The study explores pre-conditions to co-operation and problems that may occur during co-operation process. In addition it provides information on interactions and interconnections of mentioned core elements. Further, the study aims to support development of food providing. The Third Sector's role as a food aid-provider in Finland is discussed through the data and literature.

Key words: qualitative research, ethnography, free food providing, the Finnish third sector, diaconia, networking

SISÄLLYS

1 TUTKIJAKSI JALKAUTUMISESTA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAJAKSI	6
2 RUOANJAKELUN YHTEISTYÖMUOTOJA JÄLJITTÄMÄSSÄ	8
2.1 Tutkimuksen tehtävä ja tarkoitus	10
2.2 Tutkimusmenetelmä ja aineisto	10
2.3 Tutkimusaineisto ja sen käsittely	11
3 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET PERUSTEET	13
3.1 Laadullinen lähestymistapa tutkimuksessa.....	13
3.2 Etnografia tutkimusmenetelmänä	15
4 MEIDÄN VAI TEIDÄN PANKKI? RUOKAPANKIT ILMIÖNÄ.....	18
4.1 Ruokapankkien syntyminen ja niiden toiminnalliset lähtökohdat	18
4.2 Ruokapankit Suomessa.....	21
4.2.1 Ruokapankkien ominaispiirteistä ja asiakkuudesta	22
4.2.2 Ruoka-avun muodosta ja jakelusta	25
4.2.3 Pääkaupunkiseudun avustusjärjestöt	27
4.3 Ruokapankkeihin kohdistunutta kritiikkiä	30
5 ETNOGRAFINA PÄÄKAUPUNKISEUDUN RUOANJAKELUPISTEISSÄ.....	34
5.1 Aineiston keruu.....	34
5.3 Aineiston analyysi.....	38
6 RUOANJAKELUN YTIMESSÄ.....	42
6.1 Yhteistyöverkosto	42
6.2 Resurssit	45
6.3 Johtaminen.....	48
6.4 Yhteistyön sisältö	50
7 MITÄ JÄRJESTÖT TAHTOVAT? NÄKÖKULMIA VERKOSTOITUMISEEN ..	54
7.1 Verkostoitumisen ehdot	54
7.2 Verkostoitumisen mahdollisuudet	58
7.3 Verkostoitumisen uhat	63
8 VIIMEINEN LENKKI KETJUSSA: RUOANJAKELUN TULEVAISUUDESTA .	67
8.1 Ruoanjakelun jatkuvuudesta	67
8.2 Ruoka-apatyöryhmän suosituksia	72
9 TUTKIMUSMATKAN SATOA: YHTEENVETO JA POHDINTA.....	75

9.1 Asennoituminen tutkimukseen.....	75
9.2 Ruoanjakelun ydinelementit meillä ja muualla.....	77
9.3 Verkostoitumista ja ristiaallokkoa	82
9.4 Ruoanjakelu puntarissa	84
9.5 Tutkimuksen aikana heränneitä mietteitä	86
LÄHTEET.....	90
LIITTEET	97
Liite 1 Haastattelukysymykset	
Liite 2 Suostumus	
Liite 3 Tutkimuksen pääkäsitteiden rakentuminen	

1 TUTKIJAKSI JALKAUTUMISESTA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAJAKSI

Opinnäytetyön tekeminen sai alkunsa keväällä 2009 sopiessani monikulttuurisuusharjoittelun toteuttamisesta Helsingin kansainvälisessä (IEC) seurakunnassa. Siellä oltiin kiinnostuneita ruoanjakelun kehittämisestä sekä ruokapankkitoiminnan nykytilan kartoittamisesta pääkaupunkiseudulla.

Ruoan ilmaisjakelu oli minulle entuudestaan tuttua Rekolan seurakunnassa syksyllä 2008 suorittamani osallisuus ja sosiaalinen tuki-harjoittelun tiimoilta. Tutustuin tuolloin yhden päivän ajan Vantaan RuokaApuyhdistyksen toimintaan silloisessa Simonkallion jakelupisteessä. Tämän kokemuksen pohjalta minulla oli esitietoa tutkimusalueesta, mutta vasta systemaattisen kentällä olemisen jälkeen ruoanjakeluun liittyvät toiminnot saivat uudenlaista syvyyttä.

Monikulttuurisuusharjoittelu (loppukevät, kesä 2009) toimi niin sanottuna kenttätöväiheena, jolloin tutustuin keskimääräisesti kahden päivän ajan seuraavien pääkaupunkiseudulla toimivien ruoanilmaisjakelijoiden toimintaan: Helsingin kansainvälinen seurakunta (IEC), Herttoniemen seurakunta (Myllypuron toimipiste), Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö, Pelastusarmeija, Manna-Apu ja RuokaApuyhdistys.

Osallistuin eri toimipaikoissa ruoan jakamiseen sekä erilaisiin valmistelutöihin yhdessä vapaaehtoisten ja työllistämistoimenpiteissä olevien työntekijöiden kanssa. Lisäksi keskustelin ruoanjakeluun liittyvistä kysymyksistä toiminnasta vastaavien henkilöiden kanssa, olin mukana Pelastusarmeijassa asiakasta-paamisissa, havainnoin yleisesti ruoanjakeluun liittyviä toimintoja sekä osallistuin kahdesti elintarvikkeiden hakureissulle kansainvälisessä seurakunnassa. Tällä tavoin minulla oli mahdollisuus sukeltaa sisään tutkimuskohteeseen kenttätöyön aikana. Pääsin tapaamaan ruoanjakelusta vastaavia työntekijöitä heidän omassa toimintaympäristössään, mikä oli ensiarvoisen tärkeää tutkimuksen etenemisen kannalta.

Kenttäjakson aikana työstin myös ideapaperin, monikulttuurisuusraportin ja tutkimussuunnitelman. Tuolloin tutkimus täsmentyi laadulliseksi etnografiseksi tutkimukseksi, jolle on ominaista aineiston kerääminen luonnollisissa olosuhteissa (Hammersley & Atkinson 2007). Syksyllä 2009 haastattelin ruoanjakelusta vastaavia henkilöitä, joiden jakelupisteissä olin kenttäjakson aikana vierailut. Koin toimintaympäristön ja haastateltavien tuttuuden eduksi. Tämä antoi mahdollisuuden pureutua laaja-alaisesti ruoanjakelua koskeviin kysymyksiin yhdessä tutkimuksen osanottajien kanssa. Etnografina pyrin näkemään uusin silmin ruoanjakeluun liittyvät arkitoiminnot.

Luvussa 2 ja 3 avataan tutkimusnäkökulma. Ensimmäiseksi keskitytään tutkimustehtävän ja -tarkoituksen esittelyyn sekä aineiston käsittelyyn. Tämän jälkeen syvennytään metodologisiin perusteisiin eli käydään läpi laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet sekä tuodaan esiin etnografisen menetelmän proseduurit. Luvussa 4 tarkastellaan ruokapankkeja ilmiönä erilaisista näkökulmista käsin sekä esitetään ruokapankkitoimintaan kohdistunut kritiikki. Luvussa 5 kuvataan tutkimuksen toteuttamiseen liittyvät vaiheet: aineiston keruu, haastatteluiden suorittaminen sekä aineiston analyysi. Luvuissa 6–8 esitetään tutkimuksen empiirinen aineisto kuvauksena, mikä on luonteenomaista etnografiselle tutkimukselle. Luku 9 sisältää pohdinnan. Siinä käydään läpi tutkimukseen asennoitumista ja esitetään yhteenveto tutkimustuloksista. Tutkimustuloksena saatuja käsitteitä myös peilataan laajempaan ruokapankkitoimintaa käsittelevään viitekehukseen. Lisäksi pohdinnassa nostetaan esiin tutkimusprosessin aikana heränneet mietteet sekä esitetään jatkotutkimusaiheet.

2 RUOANJAKELUN YHTEISTYÖMUOTOJA JÄLJITTÄMÄSSÄ

Tutkimuksessa kartoitetaan ruoanilmaisjakelijoiden yhteistyömuotoja ja -tarvetta pääkaupunkiseudulla. Tutkimusintressinä on selvittää, millaista yhteistyötä ruoanjakelijat ovat tehneet, mitä etua on verkostoitumisesta ja mitkä ovat verkostoitumisen haasteet.

Tutkimus on laadullista, sosiaalialan tutkimusta. Tutkimukselle on ollut luonteenomaista, että se on kentälle suuntautunutta. Havainnot on kerätty luonnollisessa ympäristössä: ruoanjakelijoiden eri toimintapisteissä. Tutkimusprosessiin on kuulunut aineiston aukikirjoittamista, sisäistä ja ulkoista reflektointia, menetelmällisen lähestymistavan pohdintaa, teoreettisten muistiinpanojen kirjoittamista sekä merkityksien etsimistä (Hammersley & Atkinson 2007).

Tutkimusprosessi on edennyt verkkomaisesti useita erilaisia tutkimusvaiheita samanaikaisesti työstäen. Tämä on vaatinut aika ajoin palaamista aikaisemmin luettuun tai kirjoitettuun sekä uusien tutkimuksellisten näkökulmien keksimistä ja löytämistä (ks. Töttö 1997, 67; Denzin 1989, 100). Laadulliselle tutkimukselle on ominaista, että tutkittava ongelma tulkitaan kaksi kertaa. Toisin sanoen tutkija jatkaa ensiasteisten tulkintojen tulkintoja antaen niille uusia merkityksiä (Eskola & Suoranta 1999, 149). Merkityksien antamisella pyritään ymmärtämään kokemusta. Tämän vuoksi tutkimuksessa on luettu aineistoa useaan kertaan sekä kirjattu sieltä ylös nousevat havainnot ja muodostettu niiden pohjalta kategoriat sekä abstrahoitu käsitteet avoimesti sisällönanalyysiä etnografiseen tutkimukseen soveltaen (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–111). Pääkäsitteiden rakentuminen esitetään liitteessä 3.

Avoimuus on nähty kategorioissa tärkeäksi, jotta ilmiön rakentumisen kannalta oleellisia havaintoja ei jätettäisi huomioimatta (Glaser & Strauss 1967). Etnografisessa tutkimuksessa havainnot voivat myös kuulua samanaikaisesti eri luokkiin (Hammersley & Atkinson 2007, 153). Esiin nostettuja käsitteitä havainnollistetaan erilaisin tekstiesimerkein (ks. luvut 6–8). On huomattava, että käsitteet

ovat vuorovaikutuksellisessa yhteydessä toisiinsa. Tämän vuoksi empiirisen osan tekstit kulkevat osin päällekkäin tai ne täydentävät toisiaan. Toisaalta aineisto on runsas. Sitä ei ole mahdollista esittää tavalla, jossa lukija voisi seurata tulkintojen etenemistä kaikissa eri analyysivaiheissa. Pitkäaikaisen tutkimusprosessin kuvaaminen ei ole tällä tarkkuudella luettavuuden kannalta edes järkevää (Karila 1997, 157; vrt. myös Siitonen 1999). Tästä huolimatta olen jatkuvasti pohtinut menetelmällisiä ratkaisuja, omaa rooliani tutkijana sekä pyrkinyt lähestymään mahdollisimman kokonaisvaltaisesti tutkittavaa aihepiiriä.

Tutkimuksen ilmiökeskeisyydestä johtuen opinnäytetyössä ei esitetä kirjallisuuskatsausta perinteisessä mielessä, vaan ruokapankkitoimintaa käsittelevä viitekehys on rakentunut hiljalleen tutkimusprosessin kuluessa. Tutkimuksessa tarkastellaan ruokapankkeja ilmiönä; kuvataan, millaisista ominaispiirteistä ruokapankkitoiminta koostuu, miten se on saanut alkunsa sekä millaisena ruoan ilmaisjakelu näyttäytyy suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi kirjallisuudesta käsin esitellään ruokapankkitoimintaan kohdistunut kritiikki.

Tutkimuksessa moniäänisyys tuodaan esiin erilaisia ruoan ilmaisjakelusta kertovia kartoituksia ja tutkimuksia tarkastelemalla. Pyrkimys on valottaa tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman useasta näkökulmasta käsin ja saattamaan aineistosta nostetut käsitteet kriittisen tarkastelun kohteeksi (ks. Hammersley & Atkinson 2007). Tutkimuksessa käytäntö ja teoria käyvät keskinäistä vuoropuhelua.

2.1 Tutkimuksen tehtävä ja tarkoitus

Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa ruoanilmaisjakelijoiden yhteistyömuotoja sekä -tarvetta pääkaupunkiseudulla. Tutkimuskohdetta lähestytään seuraavien aineistosta nousseiden kysymysten avulla:

1. Millaista yhteistyötä ruoanilmaisjakelijat tekevät?
2. Mitä etua on yhteistyöstä?
3. Mitkä ovat verkostoitumisen haasteet?

Tutkimuksella pyritään tuottamaan tietoa ruoanjakelijoiden yhteistyövalmiuksista ja yhteistyöhön käytettävistä resursseista. Tutkimus pureutuu yhteistyön edellytyksiin ja sen mahdollisiin ongelmakohtiin sekä antaa tietoa verkostoitumisen kannalta keskeisten tekijöiden ja toimintojen välisistä yhteyksistä. Tavoitteena on tuottaa kokonaisvaltainen näkemys ruoanjakelijoiden yhteistyön nykytilasta sekä verkostoitumisen haasteista. Tutkimuksessa tarkastellaan asioiden ja ilmiöiden merkityksiä niiden luonnollisissa ympäristöissään (Eisner 1991; Hammersley & Atkinson 2007). Tutkimalla pyritään tukemaan ruoanjakelun kehittämistä. Tutkimusaineiston ja lähdekirjallisuuden avulla pohditaan myös kolmannen sektorin roolia avunantajana.

2.2 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Tutkimus on luonteeltaan ilmiökeskeinen. Tämän vuoksi ruoan ilmaisjakeluun liittyviä toimintoja lähestytään niiden luonnollisissa ympäristöissään laadullista tutkimusta hyödyntäen. Voidaankin sanoa, että laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen, joka sisältää näkemyksen todellisuuden moninaisuudesta. Tästä huolimatta todellisuutta ei voi pilkkoa mielivaltaisesti osiin, vaikka tapahtumat muovaavat samanaikaisesti toinen toistaan.

Pyrkimyksenä on kohteen kokonaisvaltainen tutkimus (Hirsjärvi, Remes & Saja-vaara 2000, 161).

On huomattava, että ruoanjakelun moninaisuudesta johtuen, sitä ei voi tutkia kaikenpuolisesti ja kokonaan. Tutkimuksessa on valittava jokin sopiva näkökulma, jonka avulla ilmiötä lähestytään (Hammersley & Atkinson 2007). Opinnäytetyössäni sovellan etnografisen lähestymistavan mukaisia proseduureja joustavasti. Tutkimusprosessin painopiste on teorian ja empiirisen aineiston vuorovaikutuksessa.

Tarkastelun kohteena oleva tutkimusaineisto on kerätty syksyn 2009 aikana ruoanilmaisjakelijoiden toimipisteissä Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla. Lisäksi tutkimuksen tukena käytetään erilaista lähdeaineistoa valottamaan tutkittavaa ilmiötä useasta näkökulmasta (ks. Tesch 1990, 7; Alasuutari 1994) sekä saattamaan aineistosta nostetut käsitteet kriittisen tarkastelun kohteiksi.

Voidaan sanoa, että tutkimuksessa opiskelija-tutkija nähdään oppijaksi, joka aktiivisesti pyrkii laajentamaan tietouttaan tutkimuksen kohteesta ja etsimään ilmiön kannalta keskeisiä ominaisuuksia. Tämän näkökulman avulla tutkijan on mahdollisuus reflektoida tutkimuskäytänteitään, pohtia menetelmän käyttökelpoisuutta, arvioida tehtyjä löydöksiä sekä tutustua tutkimuksen osallistujiin ja oppia yhdessä heidän kanssaan (Glesne & Peshkin 1992, 36).

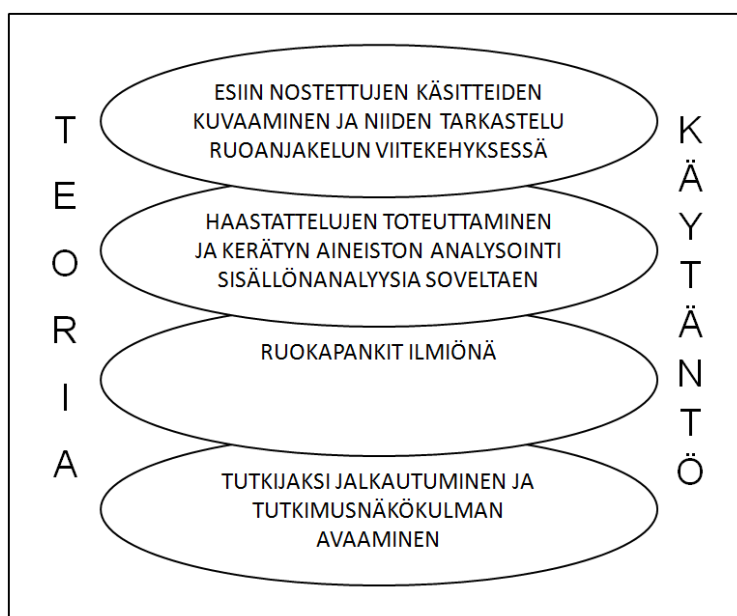
2.3 Tutkimusaineisto ja sen käsittely

Tutkimusaineisto koostuu pääkaupunkiseudulla toimivien kristillisten avustusjärjestöjen toiminnasta vastaavien henkilöiden kuudesta puolistrukturoidusta haastattelusta (ks. luku 5). Tutkimuksessa ovat mukana seuraavat ruoanjakelijat: Herttoniemen seurakunta (diakoniatyön Myllypuron ruoka- ja palveluryhmä, Helsinki), Pelastusarmeija (Helsinki), Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö ry. (Helsinki), Manna-Apu ry. (Espoo), RuokaApuyhdistys ry. (Vantaa) sekä kan-

sainvälinen seurakunta (Helsinki). Haastattelut toteutettiin syksyn 2009 aikana kunkin ruoanjakelijan omassa toimipisteessä.

Tämän lisäksi tutustuin ennen haastatteluiden tekemistä loppukevään ja kesän 2009 aikana jokaisen tutkimuksessa olevan ruoanilmaisjakelijan toimintaan keskimäärin kahden päivän ajan monikulttuurisuusharjoitteluni puitteissa. Tapasin jakelijoiden toimipisteissä vapaaehtoisia ja työllistämistoimenpiteissä olevia työntekijöitä. Tein muistiinpanoja ruoanjakeluprosessiin liittyvistä ilmiöistä: elintarvikkeista, ruoan hakemisesta, asiakaskunnasta, tilassa järjestettävistä toiminnoista sekä toiminnasta vastaavien henkilöiden kanssa vaihdetuista keskusteluista. Pyrkimys oli tutustua kenttäjakson aikana mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ruoan ilmaisjakeluun (ks. Creswell 1998, 212; Vuorinen 2005, 69).

Tutkimuksen eri luvut rakentavat yhdessä ruokapankkitoimintaan keskittyvän aihealueen muodostumista. Tutkimusprosessin verkkomainen eteneminen on vaatinut tutkimuksellista ideointia sekä jatkuvaa dialogin virittämistä empiirisen aineiston, metodologisten ratkaisujen ja kirjallisen materiaalin välille. Kuviossa 1 esitän tutkimuksen tasot.



KUVIO 1. Tutkimuksen tasot

3 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET PERUSTEET

Tarkastelen seuraavaksi tutkimuksen metodologista orientaatioperustaa syventymällä ensiksi laadullisen tutkimuksen lähtökohtiin. Tämän jälkeen esittelen tutkimuksessa käytetyn etnografisen menetelmän. Tutkimuksessa käytetty menetelmä kulkee keskeisesti mukana koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimus pohjautuu aineistolähtöisyyteen ja kaikki kirjoitetut tekstit lukuineen pyrkivät muodostamaan yhtenäisen kokonaisuuden. Tutkimusprosessille on ominaista, ettei se ole edennyt lineaarisesti. Eri työskentelyvaiheet ovat olleet päällekkäisiä ja osittain tapahtuneet samanaikaisestikin. Prosessissa empiirinen aineisto ja teoreettinen tarkastelu ovat käyneet jatkuvaa vuoropuhelua eli aineiston analyysi on ohjannut materiaalin keräämistä, analyysin seuraavan vaiheen ideointia ja perehtymistä kirjallisuuteen. Tällaisen tutkimusprosessin kuvaaminen peräkkäin kirjoitettuna jatkumona ei ole helppoa. Teksti ei anna täysin täsmällistä kuvaa tutkimusprosessista sen verkkomaisuuden ja vuorovaikutteisuuden vuoksi (ks. Karlsson 200, 19).

3.1 Laadullinen lähestymistapa tutkimuksessa

Tutkimus on laadullista sosiaalialan tutkimusta, jossa tutkija on itse kerännyt tutkimusaineistonsa sekä osallistunut tutkimusprosessiin. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen, joka sisältää käsityksen todellisuuden moninaisuudesta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 161).

Laadullinen tutkimusote (qualitative research) on yleinen termi, joka viittaa tiettyihin ominaispiirteisiin, jotka ovat yhteisiä tämän alan tutkimuksille. Yhdistäväksi ominaisuudeksi voidaan nimetä todellisuuden konstruoiminen ja sen tulkitseminen sekä osallistujien että tutkijan näkökulmasta. Bogdan ja Bilken (1992, 31) tähdentävät, että aineiston analyysissä korostuu induktiivisuus. Toisaalta laadullisen tutkimuksen analyysissä viitataan koko tutkimusprosessiin, jonka kautta tutkittavaa ilmiötä pyritään selittämään (emt., 31; Alasuutari 1994, 7).

Laadullisessa tutkimuksessa yleisin tutkimusasenne on merkityksien paradigma. Tähän liittyy oleellisesti ajatus, että maailma rakentuu ilmiöistä ja niille annettavista merkityksistä. Merkitykset ovat osittain yhteisiä, osin yksilöllisiä. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan on kyettävä tulkitsemaan tutkittavan ilmiöille antamia merkityksiä. (Kaikkonen 1999, 429.) Toisin sanoen tutkijan on kietouduettava monin tavoin tutkimuskohteeseensa päästäkseen kiinni ihmisten merkityksiin (Varto 1992, 52, 57). Merkitysten antaminen tarkoittaa kokemuksen ymmärtämistä ja sen tulkitsemista (Mezirow 1995, 17). Merkitysten tulkinta tehdään puolestaan käytettävissä olevien vihjeiden ja johtolankojen pohjalta tutkitavasta ilmiöstä (Alasuutari 1994, 35).

Eisnerin (1991) mukaan laadullisessa tutkimuksessa on erotettavissa kuusi yhteistä tunnuspiirrettä. Ensinnäkin se on kentälle keskittynyttä. Se ei kohdistu pelkästään ihmisten väliseen vuorovaikutukseen, vaan sisältää myös elottomien objektien tutkimuksen (esimerkiksi koulun arkkitehtuuri, oppikirjan tekstit). Toiseksi tutkimukselle on ominaista, että se tapahtuu luonnollisissa olosuhteissa. Se ei perustu tutkimusolosuhteiden manipulointiin. Kolmanneksi tunnuspiirteeksi Eisner (1991) nimeää minän suhteuttamisen instrumentiksi, joka sitoutuu tutkimustilanteisiin. Tällä tavoin pyritään muun muassa tulkitsemaan merkityksiä ja pääsemään selville pinnan alla olevista näkymättömistä ilmiöistä. Neljäntenä ja viidentenä ominaispiirteinä ovat ilmaisullisen kielen käyttäminen ja tutkittavien äänen läsnäolo tieteellisessä tekstissä sekä yksityiskohtiin paneutuminen. Kuidentena ominaisuutena voidaan pitää laadullisen tutkimuksen perustumista sen sisäiseen koherenssiin, sisältöön ja välineelliseen hyödyntämiseen. Tämä tarkoittaa, että tutkimuksessa käytetään monipuolisesti erilaisia lähteitä. Tällöin aineisto on dynaamista ja todellisuus tuodaan elävästi esille. Tutkimuksellisesti tämä merkitsee sitä, että se on jatkuvassa vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa (ks. myös Bogdan & Bilken 1992, 12) sekä se on avoin myös erilaisia lähestymistapoja kohtaan.

3.2 Etnografia tutkimusmenetelmänä

Etnografia (ethnography) on laadullinen tutkimusmenetelmä, jota käytetään eri tieteenaloilla erilaisten yhteisöjen kulttuuristen järjestelmien tutkimiseen. Tutkittavia asioita voivat olla esimerkiksi ryhmän ja sen jäsenten väliset suhteet ja vuorovaikutus, kulttuurin sisäiset toimintatavat ja normit, ryhmän jäsenten tietämys ja taidot. Etnografia liitetään perinteisesti antropologiaan ja sosiaalitieteisiin. (Hammersley & Atkinson 2007.)

Etnografiselle tutkimukselle on luonteenomaista luonnollisissa olosuhteissa toteutettava kenttätyö (fieldwork) tutkimuksen kohteena olevassa kulttuurissa tai ryhmässä (Creswell 1998, 37, 58). Pyrkimys on ymmärtää kokonaisvaltaisesti ihmisen toimintaa ja sen sisältämiä sosiaalisia merkityksiä tietyssä ympäristössä. Yleensä toimintaa tutkitaan jokapäiväisissä tilanteissa. Tutkimusaineistoa hankitaan monista eri lähteistä hyödyntämällä erilaisia aineistoja, mutta havainnoinnin eri muodot, keskustelut ja haastattelut ovat tavallisimpia tiedonkeruumuotoja. (Hammersley & Atkinson 2007, 3–4; Creswell 1998, 60.)

Etnografisessa tutkimuksessa tutkijalla on merkittävä rooli. Hän tutkii erilaisia toimintoja, tapahtumia ja tilanteita luonnollisissa olosuhteissa kenttäjaksonsa aikana. Etnografi pyrkii omaksumaan tutkimuksen osanottajien näkökulman ja ymmärtämään toimintoja siinä kontekstissa, jossa ne tapahtuvat. Tutkija niin ikään osallistuu aktiivisesti aineiston keruuseen, sen aukikirjoittamiseen, analysoimiseen ja tulkitsemiseen. Aineiston keruu ja analyysi eivät ole toisistaan erilliset, vaan ne tapahtuvat samanaikaisesti. (Hammersley & Atkinson 2007, 3–4.)

Tutkijan toimintaan liittyy myös subjektiviteetin olemassaolo. Tämä ilmenee muun muassa siinä, millä tavoin tutkija suhtautuu kentän tapahtumiin. Tutkimuksen tekemisen kannalta olisikin tärkeää tunnistaa omat esioletuksensa ja arvostuksensa, sillä arjen elämässämme olemme erilaisissa suhteissa erilaisiin asioihin, aatteisiin ja ihmisiin eri tilanteissa. Tutkimussuhde on eräs sosiaalisen olemisen ja kanssakäymisen muoto. (Eskola & Suoranta 1998, 17–18.) Samaten on tiedostettava, että tutkijalla on tutkimuksessa kaksoisrooli. Hän on kent-

tätyönsä aikana sisällä tapahtumissa yhdessä tutkimuksen osallistujien kanssa, mutta samanaikaisesti tarkastelee niitä ulkopuolisin silmin muodostaakseen kokonaiskuvan tutkimuskohteesta. Oman työn jatkuva reflektointi tulisi sisällyttää tutkimusprosessiin. (Hammersley & Atkinson 2007, 18–19.)

Etnografiassa pääpaino on kuvailussa. Sitä voidaan käyttää tuottamaan kuvia esimerkiksi sosiaalisten toimijoiden kokemuksista ja toiminnasta tietyssä kontekstissa (Creswell 1998, 60–61). Kuvailun lisäksi etnografian eräänä tehtävänä on selvittää ja analysoida, miten ja millä tavoin tutkimuskohde on sosiaalisesti järjestynyt. Aineiston analyysissa tarkastellaan aineiston sisältämiä merkityksiä ja ihmisen toiminnan mieltä tai tavoitetta (Varto 1992, 56–57). Raportissa tulokset esitetään yleensä kirjallisina kuvauksina ja selityksinä (Hammersley & Atkinson 2007; Creswell 1998, 61).

Etnografisessa tutkimuksessa kerättyä aineistoa tiivistetään eri tavoin koko tutkimusprosessin ajan. Tiivistämisellä pyritään löytämään aineistosta yleisiä, abstrakteja ja teoreettisesti perusteltuja piirteitä (Tuomi & Sarajärvi 2002; 110–111). Aineisto niin ikään litteroidaan. Etnografisessa tutkimuksessa ei ole valmiita malleja tai reseptejä, millä tavoin aineisto analysoidaan. Analyysi nähdään useimmiten olevaksi tai teorian sisällyttämiseksi siihen. (Hammersley & Atkinson 2007, 149–150, 158.) Pyrkimys on löytää sellaisia käsitteitä ja lainalaisuuksia, jotka auttavat ymmärtämään tutkittavaa aineistoa sekä tulkitsemaan tutkimuskohteena olevaa ilmiötä. Tutkimuksellisten ideoiden ja aineiston välisen vuoropuhelun käyminen nähdään tärkeäksi, koska tällä tavalla on mahdollista kehittää teoriaa. Etnografisessa tutkimuksessa voidaan hyödyntää aikaisempia tutkimuksia. (Hammersley & Atkinson 2007, 159, 183.)

Etnografiassa on myös haasteita. Se on työläs ja aikaavievä menetelmä. Kenttätö on yleensä pitkäkestoinen ja erittäin intensiivinen työrupeama. Samaten tutkija voi olla herkkä virheille. Esimerkiksi tutkittavat voivat muunnella totuutta, valehdella tai olla tietämättömiä ammattialaansa koskevista kysymyksistä. Toisaalta kaikki tutkittavat eivät välttämättä osaa pukea sanoiksi tyypillisiä käytäntöjään. Tutkijalla voi olla myös ennakkokäsityksiä, jotka ohjaavat tutkimuksen kulkua enemmän kuin tutkimuskysymykset. Kenttätövaihe voi jäädä niin ikään liian lyhyeksi eikä aikaa ole kunnolliseen perehtymiseen. Lisäksi tutkijan tekemät kysymykset tutkittavalle voivat olla huonosti suunniteltuja, liian johdattelevia tai tuloksia värittää pyrkimys esittää asiat hyvässä valossa. (Vuorinen 2005, 69–70.)

Yhtä lailla tutkimustulokset pitäisi yleistää, mutta samalla tulisi huolehtia tutkittavien anonymiteetin säilyttämisestä (Hammersley & Atkinson 2007). Tutkijalla on paljon haasteita, joita tutkimusprosessin aikana on läpikäytävä. Lyhyesti sanoen jokainen tutkimus edellyttää oman menetelmän rakentamista, joka motivoituu tutkimuskohteesta ja korjautuu tutkimuksen kuluessa (ks. Varto 1992). Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että tutkijan olisi aina keksittävä uusia menetelmiä, vaan hänen on perusteltava käyttämänsä menetelmä tutkimukselleen sopivaksi (Kaikkonen 1999, 432). Tämän tutkimuksen toteuttamisesta kerrotaan luvussa 5. Siinä esitetään aineiston keruu, haastattelujen tekemiseen liittyvät proseduurit sekä aineiston analyysi.

4 MEIDÄN VAI TEIDÄN PANKKI? RUOKAPANKIT ILMIONÄ

4.1 Ruokapankkien syntyminen ja niiden toiminnalliset lähtökohdat

Ruokapankkitoiminnalla on varsin pitkä historia. William Booth, metodistikirkon pastori, perusti Pelastusarmeijan Lontoossa vuonna 1865. Booth evankelioi Itä-Lontoon kaduilla, köyhien asuinsijalla yhdessä vaimonsa Catherinen kanssa sekä perusti halpaa ruokaa myyviä myymälöitä ja asuntoloita. Hänen sosiaaliohjelmansa koostui köyhien, kodittomien, nälkäisten ja päihteiden käyttäjien avustamisesta. (Salvation Army i.a.)

Ensimmäinen ruokapankin nimeä käyttänyt avustuspiste avattiin Phonexissa Yhdysvalloissa vuonna 1967 (Riches 2008, 25). Samanaikaisesti pidettiin tärkeänä ympäristösuojelullisia lähtökohtia eli sellaisten elintarvikkeiden kierrättämisestä, joiden arvioitiin joutuvan hukkaan tuotannon ja jalostuksen, vähittäismyynnin, jakelun ja kulutuksen välillä (emt., 25). Aluksi ruokapankkitoiminta keskittyi lähinnä soppakeittiön pyörittämiseen ja yksityisistä lähteistä saatujen elintarvikkeiden hyödyntämiseen ruoan valmistamisessa. Lahjoitusten kasvaessa ruokaa alettiin jakaa myös ihmisille. (Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008 i.a.)

Suuri ruokapankkijärjestö Second Harvest perustettiin Yhdysvaltoihin vuonna 1979 (Riches 2008, 28). Sen nimi muutettiin vuonna 2008 Feeding Americaksi (Feeding America i.a.). Järjestö avustaa nykyisin yli 37 miljoonaa amerikkalaista vuosittain. Avustettavista on lapsia yli 14 miljoonaa ja ikääntyneitä yli kolme miljoonaa. Tämä tarkoittaa myös sitä, että joka kahdeksas amerikkalainen saa ruokaa ja elintarvikkeita Feeding America -järjestöltä. (Feeding America i.a.)

Samaten Euroopan ensimmäinen ruokapankki perustettiin vuonna 1984 Arcueilissa. Tuolloin Ranskassa oli syntymässä uusköyhien luokka. Taloudellisesta lamasta aiheutunut joukkotyöttömyys synnytti valtaisan avuntarpeen. Uutena piirteenä tässä oli aiempaa yleisempi nuorten köyhyys ja laajat työllisyysongelmat. (Lehtelä 2008, 45.) Ruokapankkitoimintaan otettiin mallia Yhdysvalloista,

mutta toiminta-ajatus oli sama kuin muillakin hyväntekeväisyysjärjestöillä. Toisin sanoen tilapäistä apua pyrittiin järjestämään ja tarjoamaan talouskriisin seurauksena syntyneeseen kansalaisten hätään. (emt., 47.)

Vuonna 1986 muodostettiin The European Federation of Food Banks. Vuonna 2007 siinä oli 232 ruokapankkia. (Eurobank i.a.) Ne toimivat useimmissa Euroopan unionin jäsenmaissa sekä Sveitsissä ja Ukrainassa. Ainoastaan Suomessa ja Islannissa on EU:hun kuuluvista Pohjoismaista ruokapankkitoimintaa. Isossa-Britanniassa ruokapankit ovat sen sijaan kehittymässä. Australiassa ja Uudessa-Seelannissa niiden toiminta on vakiintunut. (Riches 2008, 28.)

Ruoka-apu ja leipäjonotyyppinen ilmaisjakelu ovat yhteydessä köyhyyteen. Voidaan sanoa, että taloudellinen lama ja köyhyys ovat luoneet yhteiskunnalliset olosuhteet ruokapankkien yleistymiselle. Ruokapankkien juuret ovat perimmästään köyhyysongelman laiminlyönnissä, tulojen epätasa-arvossa, sosiaalisessa syrjäytymisessä sekä pienituloisten erilaisista mahdollisuuksista hankkia ruokaa kaupoista ja elintarvikeliikkeistä. (Riches 2008, 28.) Esimerkiksi Yhdysvalloissa lama ja työttömyys ovat suurimpia syitä, jotka ajavat ihmisiä avustusjärjestöjen tarjoaman ruoka-avun piiriin (Economic Impact Survey 2009 i.a.). Samoin Suomessa ruoka-apu ja leipäjonotyyppinen ilmaisjakelu käynnistyivät 1990-luvun puolivälissä lamavuosien jälkeen (Simpura & Kauppinen 2009, 17).

Köyhyyttä voidaan luonnehtia monitahoiseksi ilmiöksi. Teollistuneissa yhteiskunnissa on otettu lähtökohdaksi köyhyyden suhteellisuus. Toisin sanoen ilmevässä köyhyydessä on kyse taloudellisten resurssien puutteesta johtuvasta sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuudesta eli syrjäytymisestä. Tämä näkyy yksilön arkielämässä: erityisesti ruoan ja vaatteiden hankkimisessa sekä liikkumisen ja vapaa-ajan hoitamisessa. (Kangas & Ritakallio 2008; ks. myös Silvasti 2008, 248.)

Absoluuttisen köyhyyden sen sijaan ajatellaan koskevan yleensä kolmatta maailmaa. Kuitenkin myös ensimmäisessä maailmassa elää ihmisiä, joilla ei ole riittävästi rahaa vuokran maksamiseen, asuntojen lämmittämiseen tai vaatteiden ostamiseen: ylipäättään itsestä huolehtimiseen. Tällöin perheissä yleensä tingitään ruokaan varatuista rahoista. Tämä johtaa varakkaiden maiden köyhiä tilanteisiin, jossa he tarvitsevat välitöntä materiaalista apua säilyttääkseen terveytensä ja toimintakykynsä. (Silvasti 2008, 249; ks. myös *Hunger in America* 2010, 169–175.)

Toisaalta Hänninen (2008, 219) tuo esille, että köyhyys (huono-osaisuus, syrjäytyminen) liittyy ihmisten välisiin suhteisiin eikä ole tulkittavissa jonakin ajasta tai paikasta riippumattomana ihmisten olotilana. Köyhyyden kokemus riippuu pohjimmiltaan toisten ihmisten tilanteesta. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna myös absoluuttisessa puutteessa elävien ihmisten köyhyys on suhteellista. Se toteutuu aina tietyssä elinpiirissä ja kulttuurissa. (emt.)

Köyhyyteen liitetään yleensä ajatus nälkäisistä ihmisistä, mikä saattaa jättää huomiotta köyhyyden muut puolet. Näitä asioita ovat sellaiset köyhyyden realiteetit, joita ei voi auttaa antamalla maksutonta ruokaa (Siiki 2008, 157). Mikäli köyhyys kuitenkin kuvataan nälkäisinä ihmisinä, sillä on kaksi seurausta. Köyhien määrää saadaan pienennettyä, mutta köyhyyden hoitamisen tavoitteeksi asetuu ruoan riittävä järjestäminen. Mikäli taas köyhyyden ehtona on nälkä, niin köyhiksi laskettavien määrä laskee nopeasti. Tämä myös vaikuttaa köyhyysongelman pienenemiseen. Samaten köyhyyden hoitamista voitaisiin pitää riittäväenä, kun köyhille annetaan ruokakassi tai seurakunnan ateriat. Muut toimenpiteet olisivat tarpeettomia. Nälän näkeminen köyhyyden kuvana houkuttelee käyttämään absoluuttista köyhyyden käsitettä, mutta silloin välttyttäisiin pohtimasta, mitä suhteelliselle köyhyydelle pitää tehdä. (emt., 157.)

4.2 Ruokapankit Suomessa

Käsitteenä ruokapankki on muodostunut maassamme eräänlaiseksi yleiskäsitteeksi erilaisille aineellisen avun ja sosiaalisen tuen muodoille. Pääkaupunkiseudun mediajulkisuudessa se on liitetty lähinnä ilmaisia elintarvikkeita jakaviin tahoihin: kuten esimerkiksi erilaisten järjestöjen (Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö, Manna-Apu, RuokaApuyhdistys) toimintaan. (Hänninen, Karjalainen, Lehtelä & Silvasti 2008, 6.)

Suomen evankelisen kirkon ruokapankit toimivat kiinteästi yhteistyössä seurakuntien diakoniatyön kanssa (esimerkiksi tässä tutkimuksessa Herttoniemen seurakunta ja kansainvälinen seurakunta). Köyhien auttaminen on kuulunut kristilliseen perinteeseen alusta alkaen, vaikkakin painotukset ovat vuosisatojen kuluessa vaihtuneet. (Hiilamo, Pesola & Tirri 2008, 115.) Kirkon ruokapankeissa pyritään asiakkaan kohtaamiseen ja tukemiseen. Elintarvikeapu saatetaan kuitenkin antaa diakoniatyön ruokavarastohyllyltä. Sitä vastoin leipäjono voidaan määritellä jakeluksi, jossa on mahdollisuus yleensä asioida anonyymisti ilman velvoitteita selvittää avuntarpeen syytä. (emt.)

Hänninen (2009, 213) erottaa ruokapankit ja leipäjonon toisistaan. Ne eivät ole yksi ja sama asia. Hänen mielestään ruokapankkien tarkoituksena on ilmaisen ruoan jakaminen siten, ettei julkisuudessa näkyviä jonoja muodostuisi. Tässä tutkimuksessa ruoan ilmaisjakelu käsittää sekä ruokapankit, ruokapankkitoiminnan että leipäjonot. Sitä voidaan pitää yleiskäsitteenä eri muodoin tapahtuvalle ruoka-avulle. Seuraavassa luvussa pureudun lähemmin ruokapankkien ja leipäjonojen ominaispiirteisiin.

4.2.1 Ruokapankkien ominaispiirteistä ja asiakkuudesta

Ruokapankkitoiminta on tullut Suomeen Euroopasta. On kuitenkin huomattava, ettei ruoka-apu maassamme ole uusi ilmiö. Esimerkiksi Pelastusarmeija on Helsingissä jakanut ilmaista leipää 1970-luvulla. Samoin Veikko Hursti jakoi ruokaa 1960-luvulla (Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008, 9-10; ks. myös Hurstin Apu i.a.). Suomen ensimmäinen ruokapankki perustettiin Tampereelle vuonna 1995. Tämän jälkeen muutkin seurakunnat alkoivat pohtia ruokapankkien perustamista avustaakseen köyhyydessä ja pulassa olevia ihmisiä. (Hiilamo ym. 2008, 115–116.)

1990-luvun alun lama, pankkikriisi, korkeat työttömyysluvut ja hyvinvointitukien leikkaukset synnyttivät valtiollisen sosiaalijärjestelmän rinnalle erilaisia aineellisen avustamisen muotoja, joita ruokapankit ja työttömien ruokailut edustavat. Ne ovat paikanneet ja täydentäneet virallisen järjestelmän aukkoja. (Karjalainen & Järvinen, 2000, 103.)

Voidaan sanoa, että lamasta toipuminen on kestänyt erilaisia aikoja eri tuloryhmissä (Simpura & Kauppinen 2009, 15). Esimerkiksi työttömyyden pitkittyminen on koskettanut erityisesti itäisen Helsingin ja Vantaan alueilla asuvia (Karjalainen & Järvinen 2000, 117). Erityinen kaupunkiköyhyyden ilmentymä lamavuosista tähän päivään ovat olleet edelleenkin ruoka-apu ja leipäjonot (Simpura & Kauppinen 2009, 17). Niistä ei ole päästy eroon, vaikka ne perustettiin tilapäiseksi avuksi. Sen sijaan ruoanjakelu on näkyvä haaste pääkaupunkiseudun eriytymiskehitykselle sekä kaupunkipolitiikalle.

Leipäjonossa käyvistä valtaosa elää toimeentulotuen tasossa (Tuominen, Laine, Keskinen, Hietaniemi & Lankinen 2009, 189). Toimeentulon perusosa on 1.1.2009 lukien esimerkiksi yksinasuvalla ja yksinhuoltajalla 417,45e/kk (ks. toimeentulon perusosien määrät i.a.). Toimeentulon perusosa ei välttämättä takaa riittävää toimeentuloa (ks. myös Lemmetyinen 2000, 197). Se on myös leimaava ja tarjoaa tilapäisiä ratkaisuja. Toimeentulon perusosan on sanottu olevan aikansa elänyt tukimuoto. (Hänninen 2004, 276.) Osalla ruoanhakijoista

on kuitenkin rahaa, mutta he haluavat maksimoida sosiaaliturvan. Osa sen sijaan haluaa säästää ruokakuluista ja ostaa säästelyillä rahoilla alkoholia. (Karjalainen 2000b, 284.)

Ruoka-avun saajat kuuluvat yleensä seuraaviin ryhmiin: työttömiin, erityisesti pitkäaikaistyöttömiin, pitkäaikaissairaisiin ja mielenterveysongelmaisiiin, päihdeongelmaisiiin, ylivelkaantuneisiin, perusturvattomiin lapsiperheisiin sekä pienituloisiin eläkeläisiin. Myös ongelmien kasautuminen on tavallista. Tämä tarkoittaa, että asiakkaalla on monia ongelmia samanaikaisesti työttömyyden ollessa yleisin perustekijä. (Jääskeläinen 2000, 206; Lemmetyinen 2000, 198; Juntunen, Grönlund & Hiilamo, 2006.) Toisaalta ruoka-avun saajien kasvuun on vaikuttanut ruoan hinnan nopea nousu. Osa hakijoista on kokopäivätyössä käyviä ihmisiä, mutta heidän rahansa eivät riitä kalliiseen ruokaan. (Hänninen ym. 2008, 5.)

Yhtä lailla maahanmuuttajien määrä on Suomessa lisääntynyt viimeisten parinkymmenen vuoden aikana. He ovat sijoittuneet suurimmaksi osaksi suurimpiin kaupunkeihin: erityisesti pääkaupunkiseudulle. Samanaikaisesti osa maahanmuuttajista kuuluu köyhyysrajan alapuolella elävien ryhmään, vaikka maahanmuuttajien taloudellisessa asemassa on suuria eroja maahanmuuttajaryhmien välillä ja sisällä. Lyhyesti sanoen huonoimmassa asemassa ovat yleensä pakolaistaustaiset, jotka ovat joutuneet jättämään omaisuutensa entiseen kotimaahansa. Heidän on täytynyt myös aloittaa elämänsä Suomessa täysin alusta. He ovat useimmiten muita maahanmuuttajaryhmiä heikoimmin työllistyneitä. (Virtanen 2009, 57.)

Leipäjonoa voi luonnehtia vakiintuneeksi instituutioksi, joka osaltaan ylläpitää itse itseään. Se auttaa niukassa arjessa selviämistä. Ilmainen perusruoka antaa ihmisille mahdollisuuden hoitaa muita välttämättömiä menojaan. (Tuominen ym. 2009, 189.) Leipäjonoja on tosin arvosteltu julkisuudessa ihmisten osallistumattomuuden tukemisesta (ks. myös luku 4.3). Kuitenkin ulkotiloissa ja muiden ohikulkijoiden näköpiirissä tapahtuva jonotus ilman asianmukaisia saniteettitiloja on mielestäni jonkinmoinen osoitus ihmisten aktiivisuudesta ja avuntarpeesta.

Voidaan sanoa, että leipäjonoon voi tulla kuka tahansa. Se on matalakynnyksinen palvelu, josta puuttuu viranomaiskontrolli (Tuominen ym. 2009, 189). Ruokajonoon tullaan myös tapaamaan ihmisiä. Moni kohtaa leipäjonoissa samanlaisessa elämäntilanteessa olevia ja saa sieltä vertaistukea (Siiki 2009, 114). Yhtä lailla ruoanjakelulla on sosiaalinen merkitys. Ruokapankki ei ole niin sanottu pankkiautomaatti, josta saa ruokakassin nälkäänsä. Se on myös neuvontaa, tukemista, myötäelämistä, elämäntaitojen opettamista, rohkaisemista ja sosiaalista turvallisuutta. (Lemmetyinen 2000, 198.)

Ruokapankkien yleisyys näyttää vahvistavan ajatusta, että kehittyneissä teollisuusmaissa nälkää pidetään yhä enemmän hyväntekeväisyyden piiriin kuuluvana kuin julkisen vallan huomiota vaativana asiana, johon liittyvät oikeudenmukaisuus sekä taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet (Riches 2008, 28). Ruoka-pankkitoiminta on luonut vapaaehtoistyölle, kansalaisjärjestöille ja kirkolle toimintaväylän, jollaista ei ennen niiden syntyä ollut tarjolla (Simpura & Kauppinen 2009, 17; ks. myös Mäkinen 2009, 9). Samaten ruokapankit ovat olleet kaupunkiköyhyyteen liittyvänä ilmiönä kolmannelle sektorille uusi ja näkyvä mahdollisuus profiloitua huono-osaisimpien auttajana.

4.2.2 Ruoka-avun muodosta ja jakelusta

Voidaan sanoa, että seurakuntien ja avustusjärjestöjen ruoka-avussa on vaihtelevia muotoja. Erityisesti seurakuntien toiminnassa on alueellisia eroja, jotka johtuvat seurakuntien itsenäisistä toimintatavoista (Hiilamo ym. 2008, 117). Seurakuntien apu koostuu lähinnä kolmesta erilaisesta elementistä, joita ovat EU:n ruoka-apu, lahjoitusruoka sekä seurakunnan varoilla ostettu ruoka. Tämän lisäksi seurakunnat ja seurakuntayhtymät tekevät yhteistyötä muiden ruoka-apua myöntävien tahojen kanssa sekä ne voivat tukea yhdistyksiä, jotka jakavat ruokaa. (Hiilamo ym. 2008, 118–119.) Näin muun muassa toimitaan Espoossa ja Vantaalla. Seurakunnat myös myöntävät osto-osoituksia elintarvikekauppoihin.

Järjestöjen ruoka-avun muodot ovat sen sijaan rajoitetumpia, mutta esimerkiksi Pelastusarmeijassa pyritään henkilökohtaiseen palveluun: ihmisten kohtaamiseen ruoanjakelun lisäksi. Pelastusarmeijan toiminta on myös laaja-alaista valtakunnallisesti (ks. Pelastusarmeija i.a.). Samoin Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö järjestää suuria tapahtumia, kuten esimerkiksi itsenäisyyspäivän linnanjuhlan Hakaniemessä sekä perinteisen joulujuhlan Töölön kisahallissa (Hursti i.a.). Ruoanjako tavoittaa niissä suuren yleisömäärän.

Suomessa avustusjärjestöt saavat elintarvikkeita muun muassa kaupoista, leipomoista, tukuista, logistiikkakeskuksista sekä joistakin yrityksistä (virhepakkaukset). (ks. myös Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008, 7). Osa järjestöistä antaa ruoka-apuna myös EU-ruokaa (ks. esimerkiksi Tedre 2008, 196). Suomalaiset ruoanjakelijat eroavat kuitenkin monista eurooppalaisista toimijoista melko vaatimattomien elintarvikeyrityskontaktiensa osalta. Esimerkiksi Hollannissa ruoka-pankkitoimintaa tukee sekä oman maan yritykset että kansainvälisesti tunnetut ketjut: Heinz, Shell ja Unilever. Tukemisessa ei ole kyse pelkästään yritysten julkisuus kuvan kiillottamisesta, vaan lähinnä hyödyistä, joissa yritysten ei tarvitse itse hoitaa jätemaksuja ja jätteiden käsittelykustannuksia. (Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008, 7.)

Osa suomalaisista kaupoista ja yrityksistä tukee järjestöjä rahallisesti. Pääosin ne eivät halua esiintyä julkisesti. Hok-Elanto sen sijaan on kauppaketju, joka tukee leipäjonoja julkisesti: erityisesti Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyötä. Avustus on rahallista avustusta niin, että järjestö voi tiettyyn, sovittuun summaan asti hakea kaupasta tuoretta ja normaalihintaista ruokaa jaettavaksi. Lidl-kauppaketjun keskusvarasto on niin ikään tehnyt sopimuksen Jyväskylän Katulähetysten kanssa. (Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008.; ks. myös Jyväskylän Katulähetys i.a.)

Maassamme ei ole kuitenkaan samalla tavalla toimivia ruokapankkeja kuin Yhdysvalloissa. Esimerkiksi Feeding America on noin 200 ruokapankista koostuva yhteistyöverkosto, joka auttaa vuosittain yli 37 miljoonaa amerikkalaista (Feeding America i.a.) Sen julkaisemassa oppaassa The Almanac of Hunger and Poverty in America 2007 ruokapankki määritellään hyväntekeväisyysjärjestöksi, joka ei tavoittele voittoa. Samaten ruokapankin ominaispiirteisiin kuuluu, että se pyytää ja kerää elintarvikkeita yrityksiltä ja muilta yhteistyökumppaneiltaan. Samoin lahjoitetuista elintarvikkeista pidetään tilastoa sekä ruokaa varastoidaan ja jaetaan täsmäapuna hyvinkeväisyysjärjestöille, avustusjärjestöille sekä kirkkoille. Ruokaa jakavan järjestön toiminta sen sijaan perustuu enemmänkin elintarvikekauppailta saadun ruoan viikoittaiseen keräämiseen ja sen nopeaan jakoprosessiin. (The Almanac of Hunger and Poverty in America 2007 i.a.) Pääkaupunkiseudulla toimivien järjestöjen ruoanjakelu muistuttaa jälkimmäisen määritelmän mukaista toimintaa.

4.2.3 Pääkaupunkiseudun avustusjärjestöt

Pääkaupunkiseudulla toimii useita avustusjärjestöjä. Tämän tutkimuksen kohde-ryhmä koostuu kuudesta ruoanilmaisjakelijasta, joiden toiminnan lähtökohdat pohjautuvat kristilliseen arvopohjaan (ks. taulukko 1). Taulukossa 1 esitän myös yhteenvedon heidän toiminnastaan tekemieni haastattelujen, Ruoka-aputyöryhmän selvityksen (2008) sekä Nälkäisen oppaan pohjalta.

Ensimmäiseksi on todettava, että ruoanjakelijoista kertovat tiedot vaihtelevat eri asiakirjoissa ja nettilähteissä muun muassa asiakasmäärän ja henkilökunnan suhteen. Luonnollisesti luvut ovat kasvaneet nykyisen taloudellisen tilanteen aikana (vs. Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008). Haastatteluissani muutama toiminnanjohtaja niin ikään mainitsi, että alku- ja loppukuusta asiakasmäärässä on vaihtelua. Toisaalta Manna-Apu on pitänyt tarkkaa kirjanpitoa asiakasmääristä. Näiden tietojen mukaan ihmismäärät ovat lähes samat, mutta asiakasryhmissä on tapahtunut muutosta. Myös henkilöstön määrä saattaa vaihdella riippuen työllistämistoimenpiteissä olevien työntekijöiden sen hetkisistä työsuhteista, vapaaehtoisten osallistumisesta ruoanjakelutoimintoihin ja niin edelleen. Lisäksi ruoanjakelu on saattanut laajentua ja toimintaan on palkattu lisäväkeä, mikä ilmenee esimerkiksi RuokaApuyhdistyksen henkilöstömäärän kasvussa (ks. toimipisteet Myyrmäessä ja Koivukylässä). Tämän vuoksi yhteenvetoa (taulukko 1) voidaan pitää vain karkeana arviona ruoanjakelijoiden nykytilasta pääkaupunkiseudulla.

Lyhyesti sanoen avustusjärjestöjen toimipisteistä voi hakea ruokaa Pelastusarmeijaa ja Manna-Apua lukuun ottamatta anonyymisti. Pelastusarmeijasta voi hakea leipää kuka tahansa, mutta muuta apua varten on varattava henkilökohtainen keskusteluaika työntekijälle. Sitä kautta asiakas saa lähetteen ruoanjakelupisteeseen. Manna-Avussa sen sijaan kirjataan ylös sekä hakijoiden nimet että haettu ruokamäärä kiloina jokaisen jakokerran yhteydessä. Molemmissa paikoissa ruokaa annetaan perheeseen mukaan (ks. myös Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008).

RuokaApuyhdistyksen molemmissa toimipaikoissa jaetaan ruokaa kerran viikossa. Manna-Avussa puolestaan kolme kertaa viikossa. Pelastusarmeijan leivän- ja ruoanjakopisteet ovat auki jakopäivinä koko päivän, minkä vuoksi asiakkaiden ei tarvitse jonottaa ulkona. Pelastusarmeijan jakelupisteet ovat auki myös lauantaisin. Myllypuron Liikuntamyllyllä jaetaan kauppiailta ja muilta yhteistyökumppaneilta saadut elintarvikkeet tiistaisin ja perjantaisin niin sanotussa isossa jaossa. Liikuntamyllyn alapihalla on jaettu arkipäivisin 1.12.2009 alkaen myös maitoa ja leipää (ks. myös Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008, Nälkäisen opas i.a. sekä Herttoniemen seurakunta i.a.).

Suurimmat asiakasmäärät ovat Myllypuron sekä Laupeudentyön toimintapisteissä Helsingissä. Myllypurossa, RuokaApuyhdistyksessä ja Manna-Avussa on keskitytty ilmaisen ruoan jakamiseen. Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö järjestää ruoanjakelun lisäksi vuosittain itsenäisyyspäivän- ja joulujuhlan. Samaten Pelastusarmeijalla on monimuotoista toimintaa, joilla pyritään helpottamaan köyhien ja vähäosaisten arkea. (Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008.)

Kansainvälisen seurakunnan ruoanjakelutoiminta on muihin toimijoihin verrattuna pienimuotoisempaa. Asiakaskunta koostuu pääosin maahanmuuttajista ja suomalaisista. Maahanmuuttajat ovat kuitenkin asiakkaina enemmistönä. Ruokaa jaetaan kahtena päivänä viikossa. Asiakkaille annetaan vuoronumerot, mutta ruokaa jaetaan niin sanottujen jakopäivien jälkeenkin sekä pitkin viikkoa hätätilanteessa oleville ihmisille. Myös keskiviikkoisin raamattupiirin jälkeen on pieni jakelu, johon osallistuu 20–30 ihmistä. Kansainvälinen seurakunta jakaa myös EU-ruokaa.

Vapaaehtoiset hoitavat suurimmaksi osaksi ruoanjakelun eri toimipisteissä, mutta viime vuosina on aloitettu yhteistyö kaupunkien työllisyyttä hoitavien tahojen kanssa kansainvälistä seurakuntaa lukuun ottamatta. Toisin sanoen vapaaehtoisten lisäksi toimintaa pyörittävät työllistämistoimenpiteissä olevat ihmiset (ks. myös Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008).

TAULUKKO 1. Tutkimuksessa mukana olevat ruoanilmaisjakelijat

Järjestö	Jakelu-päivät	Hakijamäärät	Muuta	Henkilöstö
RuokaApuyhdistys Vantaa	Myyrmäki ti Koivukylä pe	n.350–400/kerta n.300–400/kerta	hartaushetki ja kahvitarjoilu ennen jakelua, soppaa kerran/kk	5 palkattua, 7 työharj, kuntouttavassa työtoiminnassa n. 25, vapaaehtoisia n.30–35
Manna-Apu, Espoo	ti, to, pe	100–(yli)200/kerta (yksi talous voi hakea useamman kerran kk)	rukous työntekijöille, eril. hengellisiä teemoja muutaman kerran vuodessa	n. 20 vapaaehtoista
Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö, Helsinki	ke, pe kaikille yksi ti/kk opiskelijat	850–1000/kerta	rukous työntekijöille ja hakijoille ennen jakelua	n. 20–30 vapaaehtoista
Pelastusarmeija Helsinki	ma, ke, pe, klo: 9-15 la klo: 9-13	120–140/ajanvaraus, 600–800 hakee leipää päivittäin	ajanvaraus; ruoanhaku, leipää haetaan suoraan, EU-ruoan jakoa	3 vakituista, n.35 vapaaehtoista, joista osa kuntouttavassa työtoim., työharjoittelussa tai työhön valmennuksessa
Myllypuro/ Herttoniemen srk, Helsinki	ti, pe iso jako/erilaisia elintarvikkeita 1.12.2009 alkaen joka arkipäivä maitoa ja leipää	950–1300/kerta	numerolaput (iso jako)	65 henkilöä, joista vajaa 40 on vapaaehtoisia; muut kuntouttavan työtoiminnan työharjoittelijoita, työllistettyjä ja yhdyskuntapalvelua suorittavia
Kansainvälinen srk (IEC), Helsinki	ma, pe	80/kerta	numerolaput, EU-ruoan jakoa	1 palkattu, 5–7 vapaaehtoista

4.3 Ruokapankkeihin kohdistunutta kritiikkiä

Ruokapankit ovat herättäneet ristiriitaista keskustelua kirkossa sekä sen ulkopuolisessa maailmassa. Ruokapankit perustettiin 1990-luvun laman jälkiseurauksena tilapäiseksi avuksi. Ne eivät ole maastamme kuitenkaan kokonaan hävinneet, vaikka useita kymmeniä ruokapankkeja on suljettu 1990-luvun lopulta lähtien. (Hänninen ym. 2008, 14.)

Samaten erilaisissa yhteyksissä on tuotu esiin, että ruokapankit ja leipäjonot eivät sovi yhteen pohjoismaisen eetoksen ja hyvinvointimallin kanssa. Siitäkin huolimatta, että ruoanjakeluun osallistuvat henkilöt tekevät arvokasta työtä hädänalaisten ihmisten hyväksi. Ruoanjakelussa mukana olevat toimijat ovat myös itse vaatineet viranomaisilta olosuhteiden muuttamista siten, että heidän tekemänsä vapaaehtoistyö tulisi tarpeettomaksi. Kyseessä on pankki, jota ei pitäisi olla.

1990-luvun alun jälkeen toteutetussa sosiaaliturvapolitiikassa useimpien palveluiden rakenteita purettiin ja samanaikaisesti julkinen valta siirsi tietoisesti vastuuta hyväntekeväisyydelle: kirkolle, kansalaisjärjestöille ja vapaaehtoistoimijoille (Hänninen ym. 2008 13, 18). Voidaan sanoa, että ruoanjakelu ja leipäjonot ovat maassamme markkinoiden ulkopuolista hyväntekeväisyystyötä. Pohjoismaiden elintarvikejärjestelmään ei pitäisi sisältyä ruokapankkitoimintaa. Hyvinvointivaltiossa tulee olla sen sijaan käytettävissä sosiaalipoliittisia keinoja heikko-osaisten ihmisten auttamiseksi. Ihmisiä ei tulisi jättää ruokapankkien ja yksityisen hyväntekeväisyyden varaan. Ruokapankkien olemassaolo on merkki ruokaturvan yksityistymisestä ja liikesuhteistumisesta. (emt., 16.)

Riches (2008, 24, 33) toteaa, että ruokapankit murentavat kansalaisuuteen perustuvia taloudellisia ja sosiaalisia oikeuksia. Hallitukset voivat suunnata katseensa muualle ja laiminlyödä lakisääteiset ja poliittiset velvoitteensa samanaikaisesti, kun ruoka-apuna annetaan mahdollisesti ruoka-arvoltaan puutteellista ruokaa. Toisaalta ihmiset eivät voi myöskään valita omien mieltymystensä tai kulttuurinsa mukaista ruokaa. Ruokajonot ovat niin ikään leimaavia, mikä myös

murentaa ihmisarvoa. Yhdysvalloissa ja Kanadassa on ollut kehityssuuntana se, että ruoanhakijoita on enemmän kuin jaettavana olevia elintarvikkeita (ks. myös Economic Impact Survey 2009 i.a.). Tämän vuoksi ruokaa joudutaan sääntelemään ja sen katsotaan samanaikaisesti heikentävän ihmisarvoa.

Ruokapankki voi ottaa erilaisia rooleja; esimerkiksi edustaa avuntarvitsijoita ja käyttää ääntä heidän nimissään pyrkiessään vaikuttamaan politiikkaan. Ruokapankkeja voidaan kutsua niin sanotuiksi välittäjäorganisaatioiksi, joissa ketkä tahansa voivat harjoittaa edustuksellisuutta hädänalaisten kansalaisten nimissä. Toisaalta eri tahoilla on oikeus tai peräti velvollisuus ohjata ruokapankkien asiakkaita erilaisten toimintojen: esimerkiksi ravitsemuksen tai toimeentulon suhteen. Tämä tarkoittaa sitä, että ruokapankkien asiakkaat eivät pysty itse vaikuttamaan omaan elämäänsä tasa-arvoisesti muiden kansalaisten tavoin. (Lehtelä 2008, 60–63.)

Hännisen (2008, 210) mukaan hyvinvoinnin eetoksen keskeinen tunnusmerkki on vahvaan demokratiaan nojautuva julkinen vastuu. Siihen sisältyy tasa-arvon periaate eli pyrkimys vähentää köyhyyttä, huono-osaisuutta ja eriarvoisuutta. Hänninen nostaa esiin seuraavat kolme normistoa: oikeudenmukaisuus-, arvostelma- ja päättelysäännöt, joiden avulla pohjoismaista eetosta voidaan jäsentää.

Oikeudenmukaisuussääntöjen mukaan hyvinvointipolitiikassa ei toimita häpeän tai kunnian nimissä. Ihmisen auttaminen ei saa olla tulkittavissa armon tai pelastuksen edellyttämiksi ylimääräisiksi hyviksi töiksi. (emt., 213–214.) Toisaalta pohjoismaisen hyvinvoinnin eetoksen toiminnallinen päämäärä ei ole vain ihmisten hyvinvoinnin kohentaminen heidän voimavarojaan parantamalla. Samanaikaisesti ihmisten osallisuutta tulee tukea sekä avata erilaisia mahdollisuuksia tarjota palveluja myös yhteiskunnalle. Tätä vastoin ruokapankit toimivat markkinoiden jatkeena, eivätkä välttämättä noudata mainittua periaatetta jakaessaan myytäväksi kelpaamatonta ruokaa. Ne eivät anna ihmisille mahdollisuutta vastapalveluun tai vastalahjaan. (Hänninen 2008, 215; Riches 2008, 53.)

Samaten kansalaisilla on velvollisuuksia toisiaan kohtaan kaikkien ihmisarvoisen elämän ja elämän perusturvan takaamiseksi. Ruokapankit ja leipäjonot ovat ristiriidassa tämän periaatteen kanssa. Niiden varaan on kääntynyt tai käännytetty tietoisesti ihmisiä virallisen perusturvan piiristä. Yhtä lailla ihmisillä on oltava sosiaalinen minimi tasa-arvoa edistävänä ratkaisuna. Ruokapankeissa on kuitenkin ihmisiä, jotka voivat alittaa Pohjoismaissa hyväksyttävissä olevan sosiaalisen minimitason. (Hänninen 2008, 215–216.)

Pohjoismaista eetosta voidaan jäsentää myös arvostelmasääntöjen avulla. Lyhyesti sanoen hyvinvointivaltiosta on viime kädessä vastuussa julkinen valta. Sen tehtävä on kantaa vastuu hädässä olevista kansalaisistaan. Osa ihmisistä on kuitenkin joutunut turvautumaan ilmaisruoan jakeluun, josta vastaavat vapaaehtoistyöntekijät. Samoin hyvinvoinnin edistäminen ja elämänarvoisten elin- ehtojen takaaminen ovat osa julkisen vallan tehtäväkuvaa. Kaikilla kansalaisilla pitäisi olla mahdollisuus nauttia yhteiskunnallisesta vauraudesta. Tarveharkintainen köyhyyspolitiikka voitaisiin tulkita tätä taustaa vasten poikkeustilanteesta päättämiseksi, jota ruokapankkitoiminta vielä kärjistetysti ilmentää. Se on muistutus suvereenin uusavuttomuudesta. (Hänninen 2008, 216–217.)

On huomattava, että kansalaisten kunnioittaminen aktiivina kansalaisina on eri asia kuin lähestyä heitä aktivoitavina asiakkaina. Demokratia on kansalaisten hyvinvoinnin elinehto, mikä edellyttää mahdollisuuksia keskustella ja toimia vapaissa tiloissa. Leipäjonot ja ruokapankit ovat enemmänkin suljettuja kuin vapaita tiloja. Myös yhdensuuntainen mahdollisuus menestyä elämässä tai parantaa elinehtojaan hyvinvointivaltion tuella (niin sanotut solidaarisuuden symbolit), kuuluvat pohjoismaisen hyvinvoinnin mukaiseen eetokseen. Tällöin yhteiskunnan julkisuuskuvasta puuttuvat köyhyyden, kurjuuden ja syrjäytymisen merkit. Samoin kuin kohtuuttomaksi katsottavan vaurauden, vallan ja tuhlauksen ulottuvuudet. Leipäjonot ja ruokapankit ovat ristiriidassa tämän periaatteen kanssa. (Hänninen 2008, 216–217.) Yhtä lailla tasa-arvon kulttuurissa ihmiset yleensä tunnistavat ja tunnustavat toisensa yhdenvertaisina yksilöinä. Leipäjonossa sen sijaan tunnustetaan rahan puutteen nöyryyttävä voima tai yhdenvertaisuuden kokemuksen puute. (emt., 218.)

Päätelysäännöt osoittavat, että julkinen valta ei ole kiinnostunut leipäjonoista. Yleensä vaikeisiin asioihin pyritään etsimään ratkaisuja, mutta leipäjonoista on tullut pysyviä. Köyhyys liittyy niin ikään ihmisten välisiin suhteisiin ja se ymmärretään teollistuneissa maissa suhteellisenä. Leipäjonot ja ruokapankit sen sijaan ilmentävät lähimmäisenrakkautta, joka näyttäytyy pyyteettömänä vapaaehtoistyönä. Samanaikaisesti ne todentavat ihmisten poiskäännyttämistä ja jopa heitteillejättöä, mikä myös kertoo ihmisten välisestä suhteiden tilasta. Näissä olosuhteissa voi olla houkuttelevaa vähätellä ihmisten hätää ja kärsimystä korostamalla, että köyhyys on absoluuttista. Tämä näkemys kieltää köyhyyden suhteellisuuden.

Toisaalta postmodernissa ajassa, epävarmuuden maailmassa epäonni ja erilaiset sattumat voivat kohdata kenet tahansa. Elämä voi suistua raiteiltaan monesta eri syystä. Tämän oivaltaminen auttaa ymmärtämään vaikeuksiin joutuneiden ihmisten kohtuutonta tilannetta: vaikeuksia ei tule heti lukea heidän omaksi syykseen tai jättää heidät yksin kantamaan vastuuta tilanteesta. Leipäjonon ja ruokapankkien olemassaolo ilmentää, että erilaiset sattumukset voivat korjata satoa ilmaisruoan jakelupisteissä. (Hänninen 2008, 220–221.)

Tiivistetysti sanoen pohjoismainen eetos ei luota markkinoiden täydellisyyteen ja vapauteen. Se ei rakenna järjestelmäuskon varaan, vaikka tiedostaa ihmisten erehtyvyyden ja virheiden tekemisen. Järjestelmäuskon näkökulmasta leipäjonoja ja ruokapankkeja voitaisiin pitää ulkoisvaikutuksina. Tällöin niiden syytä etsitään muualta kuin markkinoiden toiminnasta. Voidaan sanoa, että järjestelmäkeskeisessä ajattelussa ruokapankissa käyminen on aina kävijän itsensä vastuulla. Sitä ei nähdä järjestelmästä aiheutuneena toimintana. (Hänninen 2008, 221.)

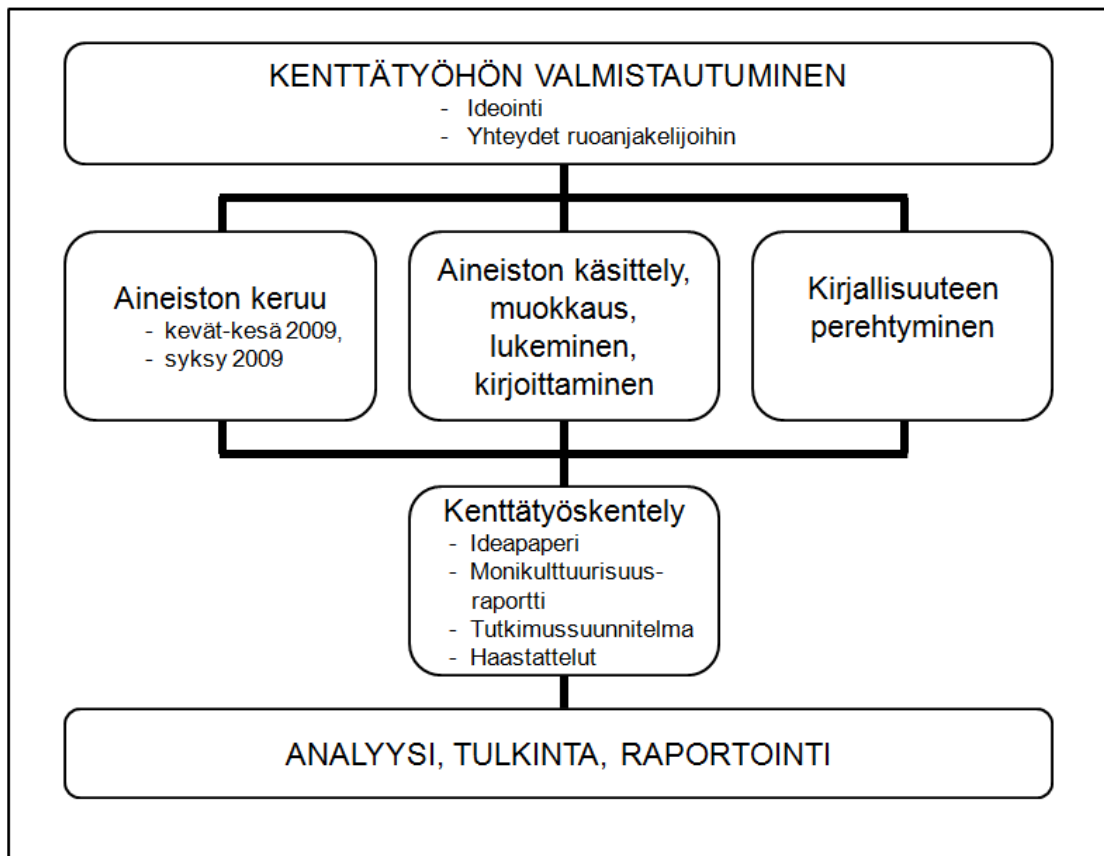
5 ETNOGRAFINA PÄÄKAUPUNKISEUDUN RUOANJAKELUPISTEISSÄ

5.1 Aineiston keruu

Tutustuin loppukevään ja kesän 2009 aikana jokaisen tutkimuksessa mukana olevan ruoanjakelijan toimintaan keskimääräisesti kahden päivän ajan monikulttuurisuusharjoitteluni puitteissa (ks. kuvio 2). Otin luonnollisesti tätä ennen puhelimitse yhteyttä ruoanjakelijoihin ja sovin tutustumisajankohdista. Tämän niin sanotun kenttätyöjakson aikana tein havaintoja ulkopuolisena havainnoijana, mutta myös jaoin muutamissa toimipaikoissa elintarvikkeita asiakkaille sekä kävin hakemassa erään vapaaehtoistyöntekijän kanssa ylijäämäruokaa elintarvikeliikkeestä. Lisäksi tapasin vapaaehtoisia ja työllistämistoimenpiteissä olevia työntekijöitä. Harjoittelun aikana pyrin tutustumaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ruoanjakeluun. Pidin havaintopäiväkirjaa, jota apuna käyttäen työstin monikulttuurisuusraportin, ideapaperin sekä tutkimussuunnitelman (ks. kuvio 2). Lisäksi tekemieni havaintojen pohjalta muotoilin haastattelukysymykset (ks. liite 1). Opinnäytetyön pääaineisto muodostuu ruoanjakelusta vastaaville henkilöille tehdyistä puolistrukturoiduista haastatteluista (6 kpl), joiden analyysissä on sovellettu sisällönanalyysiä tutkimuskohtaisesti. Tämän lisäksi aineistosta nostettuja käsitteitä tarkastellaan erilaisesta lähdekirjallisuudesta käsin.

Tuon jo tutkimuksellisenä huomiona sellaisen näkökulman esiin, että ilmaisu aineiston keruu kuvaa mielestäni huonosti sitä prosessia, joka osallistuvassa tutkimuksessa tapahtuu (ks. myös Laakso 2009, 97). Aineisto ei antaudu itseltään tutkijan otettavaksi ja muistiin kirjattavaksi (Hammersley & Atkinson 2007, 191). Törrönen (2000) puhuu tiedon keräämisen sijasta tiedon tuottamisesta, joka tapahtuu yhdessä tutkijan ja tutkittavien kanssa. Tällaiseksi ymmärrän myös oman aineistoni. Muistiinpanoissa on paljon sellaista materiaalia, joihin olen itse ollut vaikuttamassa. Siellä on keskusteluja, joita esittämäni kysymykset ovat synnyttäneet sekä tilanteita, joissa olen ollut itse toimijana ja tilanteiden tulkitsijana. Samaten etnografinen aineisto on aina rajallista. Kaikkea ei huomaa tai pidä tärkeänä. Kaikkea näkemäänsä tai kuulemaansa ei myöskään pysty

kirjaamaan havaintomuistiinpanoihin, koska tilanteet elävät ja tutkimusolosuhteet voivat vaihdella. (Hammersley & Atkinson 2007, 142–143.) Olen tehnyt tutkijana niin ikään rajauksia opinnäytetyöhön sisältyvän aineiston laajuuden suhteen ja keskittynyt ainoastaan toiminnasta vastaavien henkilöiden haastatteluita esiin nousseen empiirisen materiaalin käsittelyyn.



KUVIO 2. Tutkimusprosessi

5.2 Haastattelut

Etnografiselle haastattelulle on tyypillistä, että haastattelukysymykset ja aiheet muotoutuvat kenttätyön ohessa (Tolonen & Palmu 2007, 92). Haastattelu on vuorovaikutustapahtuma, jossa molemmat osapuolet rakentavat merkityksiä ja tulkintoja jokapäiväisistä tilanteista. Haastatteluja voidaan pitää dialogisina keskusteluina, jotka painottuvat sen mukaan, mistä kukin tutkimuksen osallistuva haluaa puhua ja mitä pitää tärkeänä (Hirsjärvi & Hurme 1995, 25, 42). Tässä tutkimuksessa sovelletaan puolistrukturoidun haastattelun proseduureja joustavasti.

Dialogisesta luonteesta huolimatta haastattelut vaativat etukäteissuunnittelua. Esittelen ensimmäisenä haastattelun toteuttamisen tekniset toimenpiteet ja tämän jälkeen kerron haastattelutilanteisiin liittyvistä huomioista. Etukäteissuunnittelu pitää sisällään muun muassa haastatteluvälineiden hankkimisen. Pysin niin sanotussa vanhassa tekniikassa ostamalla itselleni mikrokasettisoittimen ja siihen tarvittavat 60C-kasetit. Testasin etukäteen nauhurin tekniset toiminnot sekä äänityksen laadun (puheen kuuluvuus erilaisissa tiloissa). Toistin tämän testausoperaation myös ennen haastattelujen toteuttamista varmistaakseni, että nauhurin säädöt ovat oikein ja patteristo on latautunut. Haastattelujen jälkeen varmistin, että nauhoitus on taltioitunut ja puheääni on kuuluvaa.

Muotoilin haastattelurungon ja siihen liittyvät yksityiskohtaiset kysymykset (liite 1). Haastattelun tueksi olin laatinut pelkistettyjä sanalistoja, jotka toimivat muistilistana sekä tarpeellisena keskustelua ohjaavana kiintopisteenä (ks. Hirsjärvi & Hurme 1995, 41). Haastattelukysymyksiä työstäessäni pyrin tekemään niistä mahdollisimman selkeät sekä tutkittavaan aihepiiriin laaja-alaisesti kohdistuvat. Tässä hyödynsin kenttäjakson aikana tekemiäni havaintoja ja keskusteluja.

Tuolloin tutustuin myös haastateltaviini. Olin tavannut heidät keskimäärin kaksi kertaa ennen varsinaisten haastattelujen tekemistä. Koin tuttuuden eduksi, koska haastattelu oli mahdollisuus tehdä avoimessa ilmapiirissä ja itsellenikin tutussa toimintaympäristössä. Pystyin keskittymään kokonaisvaltaisesti haastateltajan ja kuuntelijan rooleihin, lisäkysymysten tekemiseen sekä osin myös muistiinpanojen kirjaamiseen.

Suurin osa haastateltavistani oli niin ikään varannut runsaasti aikaa sekä erillisen, rauhallisen tilan haastattelun tekemiselle. Vain yhdellä haastateltavallani oli niin kiire, että haastattelu toteutettiin muutaman vapaaehtoisen läsnä ollessa haastattelutilassa. Toiminnasta vastaavien henkilöiden monimuotoinen työkuva ja heihin kohdistuvat erilaiset yhteydenotot ovat kuitenkin arkinen realiteetti, joka on tutkimuksen tekijän hyväksyttävä (ks. Hirsjärvi & Hurme 1995, 25).

Kuten on jo aiemmin todettu, tein kuusi eri haastattelua toiminnasta vastaaville henkilöille Helsingissä, Vantaalla ja Espoossa. Tutkimuksessa ovat mukana Helsingistä Pelastusarmeija, Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö, Herttoniemen seurakunta (Myllypuron ruoka- ja palveluryhmä) sekä kansainvälinen seurakunta. Haastateltavien joukkoon kuuluvat myös Manna-Apu Espoosta ja RuokaApuyhdistys Vantaalta. Haastattelutilanteessa Herttoniemen seurakunnasta oli mukana kaksi henkilöä. Muut haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina.

Haastattelussa sovelsin puolistrukturoitua haastattelutyyppiä. Toisin sanoen tutkimuskysymykset koostuivat kahdesta pääteemasta: niin sanotuista taustakysymyksistä ja yhteistyöstä (ks. liite 1). Taustakysymysten avulla pyrin saamaan yksityiskohtaisempaa faktatietoa asiakaskunnasta, elintarvikkeista ja ruoanjakelun käytäntöihin liittyvistä toiminnoista jo muiden tehtyjen selvitysten ja tutkimusten tueksi. Lisäksi ne toimivat helppoina avauskysymyksinä ja eräänlaisena johdantona spesifimpiin kysymyksiin (ks. Hirsjärvi & Hurme 1995, 87). Samoin taustakysymyksistä saadut vastaukset ovat olleet kirjoittamisen tukena, kun tutkimuksen empiiristä aineistoa on työstetty julkaisukuntoon.

Yhteistyöhön keskittyvät kysymykset oli alun perin suunniteltu varsinaisen analyysin kohteeksi, johon myös tutkimuksen tavoitteet kytkeytyvät. Haastattelun taustakysymyksissä mukana ollut hengellisyys-osio kuitenkin osoittautui aineiston lukemis- ja koodausvaiheiden aikana tarkemmin analysoitavaksi aihealueeksi, jonka ryhmittelin pienempiin tarkasteluyksiköihin. Yhteistyöhön pureutuvat kysymykset ovat sen sijaan spesifimpiä kysymyksiä, joita haastattelun aikana syvensin (ks. Hirsjärvi & Hurme 1995, 90–92). Tein niihin täydentäviä lisäkysymyksiä pelkistettyä sanalista hyödyntäen.

Ennen haastattelun alkua pyysin jokaiselta osanottajalta luvan käyttää nauhoitettua materiaalia opinnäytetyön tekemiseen (ks. liite 2). Lisäksi kävimme yhdessä läpi haastattelukysymykset pääpiirteittäin (Hirsjärvi & Hurme 1995, 56). Haastateltavat saivat niin ikään kysymysrunгон itselleen haastattelun ajaksi, mutta he eivät seuranneet sitä aktiivisesti. Sen sijaan he keskittyivät enemmän vastausten tuottamiseen. Useat heistä ovat harjaantuneita vastaajia, sillä ruoanjakelu ja leipäjonot ovat kiinnostaneet myös mediaa.

Haastateltavat noudattivat suurimmaksi osaksi kysymysrunгон järjestystä, vaikka vastauksia tuotettiin samanaikaisesti muihinkin kysymyksiin. Toisaalta muutammat haastateltavat palasivat aiempiin vastauksiin vielä haastattelun lopussa. Lisäksi yhteistyötä kartoittavan osion, muuta-kohta antoi haastateltaville mahdollisuuden palata aiemmin sanottuun tai tuoda esiin muita ajatuksia ruoanjake luun liittyvistä ilmiöistä. Haastattelun jälkeen pyysin haastateltaviani vielä arvioimaan suullisesti, pureutuivatko kysymykseni tarpeeksi laaja-alaisesti tutkittavaan ilmiöön. Haastattelut kestivät keskimääräisesti noin 22–23 minuuttia. Lyhyin haastattelu oli pituudeltaan alle 15 minuuttia, pisin yli 40 minuuttia.

5.3 Aineiston analyysi

Kuten on jo aiemmin todettu, laadullisessa tutkimuksessa analyysi alkaa heti kentälle menon jälkeen. Analyysiä on jo se, että tutkija pohtii teemoja ja tarkentaa tutkimustehtäväänsä (Hammesley & Atkinson 2007, 158; Grönfors 1982,

145). Tutkimustehtävän hahmotuttua on mahdollisuus suodattaa kokemuksia, näkemäänsä ja kuulemaansa (Syrjäläinen 1990, 68). Laadullisessa tutkimuksessa koodaaminen on tutkijan aktiivista toimintaa, jossa tutkija tuottaa havaintoja analysoimalla aineistosta tietyn kohdan ja sijoittaa sen sopivan kategorian eli luokan yhteyteen (Glaser 1992; Strauss & Corbin 1994). Samanaikaisesti tutkija perehtyy kirjallisuuteen.

Glaser ja Strauss (1967) tähdentävät, että ainoa tapa hahmottaa aineistosta nousevat luokitukset, on saattaa itsensä läpikotaisin tutuksi aineistonsa kanssa. Aineistossa on kyettävä liikkumaan ristiin, jotta sieltä voidaan löytää yhteyksiä sekä puoltavia ja kumoavia ilmiöitä. Tämä tapahtuu jatkuvasti havaintoja vertaamalla ja niitä rinnastamalla (emt.). Tässä tutkimuksessa kategoriolla tarkoitetaan käsitettä, jonka alaan siihen kuuluva ilmiö sijoitetaan (Strauss & Corbin 1990, 61). Samaan kategoriaan koodataan useita siihen kuuluvia ilmiöitä. Ilmiöitä voidaan myös sijoittaa niiden merkityssisältöjen kautta johonkin kategorian alaiseen luokkaan.

Kuuntelin nauhoitetut haastattelut heti haastattelutilanteen jälkeen ja tein samalla muistiinpanoja. Pyrin myös kirjoittamaan auki haastattelut mahdollisimman nopeasti haastatteluajankohdan jälkeen. Aineistoa minulle kertyi 40 sivua rivillä 1,5 ja fonttikoolla 12. Litteroin haastattelut sana sanalta. Jätin kuitenkin kuvausten yhteydessä (luvut 6–8) niin kutsutut tilkesanat pois (esimerkiksi tota sanan toistuminen) sekä tein muutamia oikeinkirjoitusteknisiä korjauksia (semoinen, tämmöinen, i-kirjaimen lisääminen).

Pyin myös ottamaan mukaan niin sanottuja persoonallisia ilmaisuja ja käyttämään niitä kirjoittamisen tukena (ks. myös Hammersley & Atkinson 2007, 145). Lisäksi tein aineiston anonymisointia lähinnä nimien ja kauppayhteyksien osalta sekä numeroin haastateltavat H1–H7 koodilla. Sen sijaan julkiseen tietoon perustuva aineisto on mukana tutkimuksessa tunnistettavasti.

Perehdyin haastattelujen sisältöön lukemalla ne useaan kertaan läpi. Lukemisessa käytin kahta erilaista tekniikkaa; yleisluonteista teemoittavaa lukemista,

jolloin keskityin litteroituun aineistoon kokonaisuudessaan. Tarkassa koodaavassa lukemisessa sovelsin sisällönanalyysiä tutkimuskohtaisesti. Tämän lisäksi kirjoitin marginaaleihin teoreettisia pohdintoja ja tutkimusmenetelmällisiä ideoita analyysin helpottamiseksi (ks. Creswell 1998; Hammersley & Atkinson 2007, 150).

Ryhmittelin aineiston haastattelurungon mukaiseen järjestykseen. Samanaikaisesti etsin tekstistä yhtäläisyyksiä ja poikkeavuuksia sekä valitsin analysointiyksiköksi lauseen osan (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 112). Kävin tekstit uudelleen läpi ja alleviivasin niistä ne lauseen osat, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiin. Samanaikaisesti etsin keskeisiä yhteistyön ulottuvuuksia. Tässä vaiheessa liikun aineistossa erityisesti ristiin, sillä pyrin löytämään alleviivattujen tekstien välille yhteyksiä (ks. Hammersley & Atkinson 2007, 158).

Tämän jälkeen pelkistin alkuperäisilmaukset (alleviivatut lauseen osat) ja kävin ne tarkasti läpi. Toisin sanoen etsin niistä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Vertailin niitä toisiinsa ja ryhmittelin pelkistetyt ilmaukset alaluokiksi. Etnografiselle tutkimukselle on myös luonteenomaista, että sama ilmaus voi kuulua useampaan luokkaan samanaikaisesti (Hammersley & Atkinson 2007, 153). Tämän vuoksi noudatin avointa luokittelua, sillä pyrin välttämään mekaanista listausta ja havaintojen pakottamista vain tiettyyn kategorian alaluokkaan kuuluvaksi. Etnografisessa tutkimuksessa pitäisi päästä kerätyn aineiston taakse, mikä on tärkeää tutkimuksellisten ideoiden kehittelyn ja niiden testaamisen vuoksi (Hammersley & Atkinson 2007, 158, 162).

Ryhmittelyssä eli klusteroinnissa samaa asiaa tarkoittavat käsitteet yhdistetään luokaksi. Samaten tämä luokka nimetään sellaisella käsitteellä, joka kuvaa sen sisältöä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 112). Jatkoin aineiston ryhmittelyä edelleen sekä muodostin ylä- ja pääluokat (ks. liite 3). Tässä niin sanotussa abstrahointivaiheessa erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto, jonka pohjalta myös muodostetaan teoreettisia käsitteitä (emt., 114). Yhdistin vielä pääluokat eli tämän tutkimuksen pääkäsitteet kolmeksi eri teemakokonaisuudeksi, jotka jäsenyivät aineistoa ristiin ja lomittain tarkastelevien lukukertojen jälkeen (ks. myös

Hammersley & Atkinson 2007, 162). Tutkimuksen empiirisiksi pääluvuiksi muodostuivat seuraavat luvut: ruoanjakelun ytimessä, näkökulmia verkostoitumiseen ja ruoanjakelun tulevaisuudesta.

Lyhyesti tiivistäen ruoanjakelun ydinelementit koostuvat yhteistyöverkostosta, resursseista, johtamisesta sekä yhteistyön sisällöstä (ks. luku 6). Laajemman yhteistyön rakentaminen asettaa kuitenkin verkostoitumiselle erilaisia ehtoja. Tästä huolimatta verkostoituminen tarjoaa ruoanjakelulle mahdollisuuksia, mutta se voi olla myös uhka (ks. luku 7). Kristillinen arvopohja ohjaa avustusjärjestöjen toimintaa, mikä konkretisoituu arjen käytännöissä: ruoanjakotilanteissa. Tämä perusorientaatio on läsnä koko empiirisessä aineistossa, johon myös viitataan erilaisin tekstiesimerkein eri lukujen yhteydessä. Samaten yhteiskunnalliset muutokset tuovat erilaiset asiakasryhmät ruoan ilmaisjakelun piiriin. Heidän auttamisensa edellyttää ruoanjakelun tulevaisuuden näkymien pohtimista sekä erilaisten tukimuotojen kehittämistä. Ruoka-aputyöryhmän tekemä selvitys (2008) osaltaan syventää tämän aihealueen käsittelyä (ks. luku 8). Seuraavaksi esitän empiirisestä aineistosta muodostetut käsitteet eli tämän tutkimuksen tulokset.

6 RUOANJAKELUN YTIMESSÄ

6.1 Yhteistyöverkosto

Yhteistyöverkosto koostuu erilaisista yhteistyötahoista, toimintaympäristöistä sekä kumppanuussuhteesta. Yhteistyöverkosto on läheisessä yhteydessä myös yhteistyön sisältöön (ks. luku 6.2). Lähes jokaisen avustusjärjestön yhteistyökumppanina on jokin liike-elämän taho tai kaupunki. Ruoanjakelijat saavat elintarvikkeita muun muassa kauppialta, yrityksiltä, tukuista, logistiikkakeskuksista ja tehtaista. Myös kaupungin sosiaaliviraston kanssa tehdään useissa jakelupaikoissa yhteistyötä. Sosiaalivirastosta on lähetetty asiakkaita ruoanjakelupisteisiin. Toisaalta joissakin jakeluyksiköissä viranomaiset ovat käyneet kentällä tapaamassa ihmisiä sekä järjestäneet siellä erilaisia teemoja esimerkiksi velkaneuvontaa ja kertoneet muista sosiaalietuisuuksista ja -palveluista. Myös kotisairaanhoidosta työntekijät ovat hakeneet asiakkailleen ruokaa tai he ovat tuoneet asiakkaita jakelupisteeseen. Yhteistyötä luonnehtii paikallisuus, mutta elintarvikkeita saatetaan hakea pääkaupunkiseudun ulkopuoleltakin. Lisäksi yhteistyötä voidaan tehdä muissa kunnissa toimivien kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.

Yhteistyötä on tehty eri liikkeiden kanssa, jotka antavat ruokaa. Ja monien niin kuin sanotaan sosiaalitoimen: kotisairaanhoidajat ja -palvelut. Niiden työntekijöiden kanssa ollaan tehty yhteistyötä. Heillä on mahdollisuus hakea asiakkailleen ruokaa ja tuoda asiakkaita tänne tai sitten ne ilmoittavat ihmisistä, jotka tarvitsevat ruokaa. (H1)

Yhteistyötä tehdään Suur-Helsingin kauppiaiden, logistiikkakeskusten, firmojen kanssa. (H2)

Myös yksityiset tai yllättävät lahjoittajat voivat toimia tilapäisinä yhteistyökumppaneina. He saattavat antaa elintarvikkeita tai laittaa rahaa järjestön pankkitilille. Tämä luonnollisesti edellyttää, että lahjoittajat ovat perehtyneet järjestön toimintaan tai ovat ainakin löytäneet avustusjärjestön pankkiyhteystiedot. Osa lahjoittajista ja elintarvikekauppiaista haluaa pysyä tuntemattomina, eivätkä halua nimittäin julkisuuteen.

Meillä on ihan yksittäisiä henkilöitä ja sit yrityksiä, jotka on antanut meille rahaa. Ja sit ihan yksityishenkilöitä, joita me ei tiedetä tai en tunne. (H3)

Toiminnasta vastaavien henkilöiden haastatteluissa käy ilmi, että suurin osa avustusjärjestöistä tekee yhteistyötä toisen tai useampien muiden järjestöjen kanssa. Toimintaympäristöä luonnehtii paikallisuus sekä sen ulottuminen pääkaupunkiseudun ulkopuolelle. Järjestöt ovat itsenäisiä yksiköitä, mutta tietyt jakelutoiminnot hoidetaan keskinäisesti tehtyjen sopimusten mukaan. Osalla jakeilijoista on vakiintuneet yhteistyökumppanit, joiden kanssa on tehty pitkäaikaista yhteistyötä. Tämä edellyttää yhteistyökumppaniin luottamista sekä avointa asioiden ja tiedon jakamista toimijoiden kesken. Toisaalta yhteistyö voi olla akuuteista tilanteista nousevaa toimintaa esimerkiksi silloin, kun elintarvikkeita on saatu suuri erä ja se pitää saada jaetuksi säilytyksellisistä syistä mahdollisimman nopeasti asiakkaille.

Yhden järjestön kanssa on tehty. Meillä on sellainen turvallinen yhteistyökumppani siinä puolin ja toisin. (H4)

Meillä on erilaisia yhdistyksiä ja järjestöjä, jotka hakevat ruokaa tai sovitaan, minne viedään. Sitten on avustettu myös Turussa olevaa kolmannen sektorin porukkaa ja Porissa olevaa kolmannen sektorin porukkaa. (H2)

On huomattava, ettei kaikilla haastatteluissa olleilla tahoilla ollut kiinteää yhteistyötä muiden järjestöjen kanssa tai sitten se on vähäistä. Tällöin on useimmiten keskitytty järjestön oman toiminnan pyörittämiseen. Laajempaa yhteistyötä tehdään omassa toimintayksikössä tai järjestön sisällä. Järjestöllä voi olla kuitenkin valtakunnallista yhteistyötä oman toimintansa puitteissa, mikä voi samanaikai-

sesti rajata mahdollisuuksia ja resursseja laajemman yhteistyön rakentamiselle paikallisella tasolla muiden ruoanjakelijoiden kanssa. Lisäksi yhteistyön käynnistyminen voi olla vasta alkutaipaleella. Voidaan sanoa, että verkostoituminen ei tapahdu käden käänteessä, vaan se vie aikaa (ks. myös Kaivo-oja 2002).

On yksi, mutta on enemmän teoreettista. Ollaan kysytty ja oltu yhteydessä ja vähän niin kuin keskustelua, muttei mitään konkreettia vielä muiden kanssa. (H5)

Yhteistyö on ollut aika vähäistä, täytyy sanoa. (H1)

Toisaalta eräässä haastattelussa tuotiin esiin suvaitsevaisuus yhteistyökumppanien valinnassa. Tämä lähtökohta mahdollistaa avoimen vuorovaikutuksen rakentamisen useiden yhteistyökumppanien välille. Se tukee myös toimijoiden omaa erikoistumista. Toisin sanoen yhteistyökumppanit voivat tuoda esiin omat toiminnalliset lähtökohtansa ja arvomaailmansa ilman, että se rajoittaa niiden välisen yhteistyön kehittymistä.

Yhteistyöhommassa meillä ei ole mitään sitä vastaan onko kristillinen järjestö vai ei, vaikka me julistetaankin. (H2)

Viitaten jo aiemmin kerrottuun, hengellisyys näyttäytyy myös eräänlaisena kumppanuussuhteena. Mediassa henkinen ja hengellinen auttaminen ovat jääneet ruoanjakelussa taka-alalle. Enemmänkin on näytetty kuvaa elintarvikkeita jonottavista ihmisistä ja lueteltu asiakasmääriä kuin olisi käsitelty avustustoiminnassa ilmeneviä hengellisiä ja henkisiä elementtejä. Tutkimuksessa mukana olevien järjestöjen toiminta pohjautuu kuitenkin kristillisiin arvoihin, joiden nähdään olevan tärkeä osa avustustyötä. Lisäksi useat haastateltavat toivat esiin henkilökohtaisen luottamuksen Jumalaan. Hän on ollut perimmäinen tuki ja turva sekä mahdollistanut avustustoiminnan jatkumisen.

Kyllä hengellisyys näkyy ja sen täytyy näkyä. Me ollaan hengellinen järjestö ja se on tärkeä osa tätä työtä. (H1)

Mä kiitän kaikenkukkuraksi Jumalaa, että hän on antanut viisautta: Hän on antanut varoja. Hän on antanut ruokaa. (H3)

Tähän asti meitä on auttanut Herra. Ja uskon, että jatkossakin ollaan riippuvaisia Jumalasta ja Hänen mahdollisuuksistaan. (H2)

6.2 Resurssit

Järjestöjen toiminta pohjautuu erilaisiin resursseihin. Ne saavat taloudellista ja materiaalista tukea yhteistyöverkostoltaan. Resurssina voi olla seurakunta, seurakuntayhtymä, kaupunki, yhdistys tai elinkeinoelämä. Järjestön toiminnan perustana on yleensä järjestöavustus sekä seurakunnalta tai seurakuntayhtymältä saatu apu. Toimintaa voi olla myös säätiöpohjaista ja toiminnan rahoitus hoidetaan säätiön kautta. Lisäksi järjestö on voinut saada rahallista tukea suoraan kaupungilta esimerkiksi postitusrahojen muodossa tai toinen järjestö on tukenut sitä taloudellisesti. Yhtäältä toimintaa on voitu tukea sosiaaliviraston vuosittaisilla toiminta-avustuksilla (ks. myös Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008). Toisaalta muutamat järjestöt saavat lahjoituksia sekä kauppiaat ja yritykset tukevat niitä rahallisesti siten, että järjestö voi tiettyyn sovittuun summaan asti hakea kaupasta tuoretta, normaalihintaista ruokaa jaettavaksi. Lyhyesti sanoen ruoanjelijat jakavat pääasiassa ilmaisia elintarvikkeita, joista päivämäärät ovat menossa umpeen.

Meillä on siellä toimipaikka, minkä vuokrat maksaa kaupunki. Se on kaupungin tiloissa. Sitten on täällä tämä VAV:n paikka, jossa kaupunki on tullut vastaan myöskin tai VAV:ssa katsotaan, että ollaan saatu edullinen vuokra. Kaupunki on hyvin voimakkaasti panostanut viime vuosina ja se on lisääntynyt. (H6)

Meillä on ensinnäkin niin, että kaupungilla on tällainen järjestöavustus, jota voidaan anoa kerran vuodessa. Sitten meillä on tapahtunut nyt parina vuonna sillä lailla, että yksi järjestö teki meille ison lahjoituksen. (H3)

Kuten jo aiemmin tuotiin julki (ks. luku 6.1), resursseina voi olla yksityiset lahjoittajat. Ne voivat olla yksityishenkilöitä tai yrityksiä, joiden henkilöllisyys on tuntematon. Myös hengelliset piirteet näyttäytyvät resurssi-käsitteessä. Osa haastateltavista toi esiin uskon merkityksen ja luottamuksen Jumalaan, minkä turvin heille on tullut myös varoja. Voidaan sanoa, että ihmiset ovat löytäneet järjestöt

eri kanavien välityksellä (media, Internet) ja osallistuvat avustustyöhön säännöllisesti lahjoittajina. Tämä myös edellyttää, että järjestöjen täytyy tehdä toimintaansa tunnetuksi, jotta lahjoittajat löytävät haluamansa avustuskohteen sekä järjestön pankkiyhteystiedot.

En tunne heitä ollenkaan, mistä yhteydestä he ovat tulleet tähän toimintaan. Mä oon ollut haastatteluissa aika monissa erilaisissa medioissa. Tää nimi on kuitenkin tullut sen verran tutuksi, että ihmiset on sitten löytänyt webbisivun ja ehkä sitä kautta niin kuin löytäneet tilinumeron ja viitenumeron. (H3)

Se tulee ihan pelkillä lahjoituksilla. Yksityisiltä ihmisiltä tai firmoilta. Ja mä uskon, että jos vain pysytään nöyrinä, niin Jumalan armo vaikuttaa, että meillä sitä tavaraa on. (H2)

Haastatteluista käy ilmi, että kaikilla järjestöillä on vapaaehtoisia työntekijöitä. Osalla heistä on lisäksi työllistettäviä ja kuntoutuksessa sekä työelämän valmennuksessa olevia ihmisiä. Osa työntekijöistä on entisiä asiakkaita, jotka toimivat nyt vapaaehtoisesti auttajina. He muodostavat järjestön henkilöstöresurssein. Ruoanjakelu on esimerkiksi Myllypurossa niin asiakasmäärän kuin työntekijöiden määrän suhteen suurta (ks. taulukko 1). Myös RuokaApuyhdistys Vantaalla toimii kahdessa eri yksikössä, jolloin henkilökunnan määrä on kasvanut. Heillä on myös työllistämistoimenpiteissä olevaa henkilökuntaa. Lyhyesti kooten ruoanjakelupisteissä toimiva henkilökunta on osittain palkattua, mutta vapaaehtoiset ovat mukana toiminnassa omasta halustaan. Henkilökunnan palkkaukseen on voitu saada varoja myös ulkopuolisilta rahoittajilta: esimerkiksi raha-automaattiyhdistykseltä.

Ja sitten tässä on työllistävää vaikutusta: kuntouttavaa työtoimintaa ja -harjoittelua, työelämän valmennuksessa olevia: työllistettyjä autonkuljettajia. Sellaisin perustein, mikä kattaa meidän kuluista osan. (H4)

Suurin osa vapaaehtoistekijöistä; sanotaan 90 prosenttia, ovat olleet itse asiakkaita. (H1)

Meidän työntekijä, joka tästä vastaa saa palkkaa tai palkka maksetaan raha-automaattiyhdistyksen kautta. Ja sieltä maksetaan näitten kuljettajien matkakorvaukset [kilometrikorvaukset] siitä raha-automaattiyhdistykseltä saadusta avustuksesta. (H5)

Kuten jo edellä mainittiin, eri ruoanjakopisteissä henkilökunnan kokonaismäärä vaihtelee. Myös toimitilojen koko vaihtelee. Tämä osaltaan muokkaa sekä rajaa jakelupisteen toimintamahdollisuuksia. Kaikissa jakeluyksiköissä ei pystytä järjestämään esimerkiksi hartauksien pitämistä sillä tavoin kuin haluttaisiin. Joudutaan tyytymään pienimuotoisempiin kokoontumisiin ja järjestämään ne vain muutaman kerran vuodessa erilaisten teemojen pohjalta. Toisaalta kaikissa tiloissa asiakkaiden ei ole mahdollista olla ja odottaa elintarvikkeiden saantia sisätiloissa. Myöskään kaikissa ruoanjakelupaikoissa ei ole tarpeellisia saniteetti-tiloja.

Me muutaman kerran vuodessa pyritään ottamaan ihmiset tänne sisälle [hartaushetkeen], niin paljon kuin mahtuu. Sehän ei ole olleenkaan koko meidän asiakaskunta. Tänne mahtuu maksimissaan 40 ihmistä. Meillä on niin pienet tilat. Ruoanjakopöytä vie niin paljon tos keskellä, missä on meidän vihannestori ja leipätori. (H3)

Samaten järjestön kuljetusresurssien ja säilytystilojen rajallisuus kaventaa jakeluun tulevien elintarvikkeiden määrää, vaikka elintarvikkeita olisi runsaasti tarjolla. Tämä luonnollisesti vaatii laajempaa yhteistyötä eri toimijoiden kesken, jotta suuret elintarvike-erät saataisiin asiakkaiden ulottuville. Ruoanjakelussa pidetään tarkasti kiinni siitä periaatteesta, että lahjoitettava ruoka on jakelukelpoista eikä viimeisen voimassaolopäivän jälkeisiä elintarvikkeita anneta asiakkaille. Toimintayksiköissä henkilökunta tarkistaa ja käsittelee jaettavat elintarvikkeet. Pilaantunutta ruokaa ei jaeta asiakkaille.

Meillä on tosi heikot kuljetus- ja säilytystilat. Mulla on alustavaa tietoa kahdesta tämmöisestä isosta paikasta, joihin me ei voida mennä, kun määrät on niin suuret. (H5)

Toisaalta avustusjärjestöt jakavat pääasiallisesti kaatopaikalle menevää ruokaa, josta päivämäärät on menossa umpeen. Järjestöt ovat riippuvaisia toimittajien varannoista (elintarvikeresurssit). Toisin sanoen siitä, mitä kulloinkin on tarjolla. Asiakkaat eivät voi myöskään itse valita, millaista ruokaa he jakelupisteissä kassiinsa ottavat. He luonnollisesti joutuvat tyytymään siihen, millaisia elintarvikkeita jakelupaikkaan on tuotu. Työntekijät yrittävät kuitenkin jonkin verran huomioida jakelupaikoilla ihmisten uskonnollista suuntautuneisuutta, allergioita,

sairauksia ja kulttuurisia ominaispiirteitä. Samoin muutama järjestö jakaa ruokaa perheeseen mukaan. EU-ruoassa eivät myöskään aina kohtaa kulttuuriset maut ja etniset ruoanvalmistuskäytännöt. Kaikki asiakkaat eivät nimittäin osaa hyödyntää EU-paketissa olevia suomalaisia ruoka-aineita tai ne koetaan kulttuurisesti vieraiksi tuotteiksi.

Erityisesti elintarvikkeiden kohdalla; esimerkiksi lihapullat, ollaan tällaisen väkimäärän kanssa todella pulassa. Kysyn itte mielessäni monta kertaa, minkä takia jotkut ihmiset pistetään siihen jamaan. Ne eivät saa päättää, mitä ne haluaa syödä, Niitten on otettava tuolta se, mikä heille annetaan. (H4)

Se vain harmittaa, että nämä on niin suomalaisia tuotteita nämä EU-tuotteet. Hapankorppu ei ole sellainen tuote, mitä muualta tulleet ihmiset oikein ymmärtävät. (H5)

6.3 Johtaminen

Ruoanjakelijoilla on oma yhteistyöverkosto sekä resurssit. Tästä huolimatta ne eivät takaa itsestään ruoan kulkua asiakkaalle. Toimintaa täytyy aktiivisesti organisoida ja johtaa. Ruoan ilmaisjakelu on keskittynyt pitkälti yhdelle tai muutamalle vastuuhenkilölle. Tämä tarkoittaa sitä, että toiminnasta vastaavat henkilöt ovat kokonaisvaltaisesti sitoutuneita auttamistyöhön. He kantavat vastuuta muun muassa erilaisten ruoanjakeluun liittyvien toimintojen koordinoimisesta, mutta ohjaavat esimerkiksi työllistämistoimenpiteissä olevia työntekijöitä sekä johtavat vapaaehtoisia. He hoitavat yhteydenpitoa yhteistyökumppaneihin sekä osallistuvat luonnollisesti omassa yksikössä tapahtuvaan suunnittelu- ja kehittämistyöhön. Varahenkilöstöä on kuitenkin niukasti käytettävissä. Tämä voi aika ajoin kuormittaa toiminnasta vastaavia ihmisiä.

Loppujen lopuksi täytyy ottaa sekin huomioon, että tämmöisiä ihmisiä, jotka kantaa todella vastuun, että meitä on vähän. (H1)

Meillä pitäis olla semmoinen oikee käsi, johon me voidaan 100 prosenttisesti luottaa. Että se ei ole se kokonaisvastuu yhden ihmisen harteilla. (H3)

Henkilökunnasta esimerkiksi työllistämistoimenpiteissä olevista työntekijöistä koituu paljon niin sanottua hallinnollista työtä. Yhteistyötä tehdään luonnollisesti sosiaali- ja terveysturvaorganisaatioiden kanssa, mutta työntekijän työssä aloittaminen on suuri paperintäyttöurakka toiminnasta vastaavalle henkilölle. Tässä vaaditaan laaja-alaista paneutumista verotuksellisiin kysymyksiin, mutta samanaikaisesti edellytetään työntekijän säännöllistä seuranta- ja ohjausta ja raportointia.

Mutta se paperisota. Siinä on kaikki verottajalle ilmoitettavat raportit ja ennakkopidätysten tilitykset ja sosiaaliturvamaksuja ja kaikkee näitä. Ja sitten työllistetyistä pitää aina raportti laittaa. Se on kovaa hommaa: varsinkin aloitus. (H3)

Kuten on jo aiemmin todettu, henkilökunta tarvitsee opastamista ja valmentamista sekä henkistä tukea ja rohkaisua. Samanaikaisesti heitä on osattava motivoida. Vapaaehtoiset eivät ole palkollista työvoimaa. He ovat avustustyössä omasta halustaan ja käyttävät siihen vapaa-aikaansa. RuokaApuyhdistyksessä Vantaalla muun muassa panostetaan yhteisöllisyyteen (ks. myös Ruokaaputyöryhmän selvitys 2008). Toiminnanjohtajan on niin ikään tunnettava sosiaaliryhmien ydinkysymykset sekä oltava tietoinen oman järjestön toiminnallisista päämääristä sekä tulevaisuuden haasteista.

Meillä on vapaaehtoistyöntekijöitä. Ei ne ole niin kuin sanotaan korkeasti koulutettuja ihmisiä, joille on tämmöiset työelämän säännöt ihan selvät. (H3)

Mä teen ongelmaisten ihmisten kanssa työtä. Ainoastaan vapaaehtoiset ovat sellaisia, niin kuin sanotaan tekevät työtä, joka antaa... Siellä on paljon kanssa, jotka on vaan jätetty säilytykseen. (H4)

Toisaalta toiminnasta vastaavien työntekijöiden toimenkuva ei ole tarkasti rajattu, vaan se on hyvin monivivahteinen ja -ulotteinen. Lyhyesti sanoen työ on konkreettista kentällä toimimista: juoksevien asioiden hoitoa, kuljetuksellisten tehtävien organisointia, elintarvikkeiden saannin varmistamista, työntekijöistä ja asiakkaista vastuunkantamista, yhteishengen luomista sekä erilaisten yhteyksien ylläpitämistä ja rakentamista yhteistyötahoihin.

Auto hajoaa ykskaks, niin sit ne aina soittaa mulle tietenkä ja mä hoidan vakuutusyhtiöön ja korjaukset ja sijaisautot ja milloin on varaosien tarve, niin lähdet. (H3)

On huomattava, että ruoanjakeluun liittyviä tehtäviä myös jaetaan, mutta se ei ole aina yksinkertaista esimerkiksi taloudellisissa ja hallinnollisissa kysymyksissä. Ne vaativat yleensä syvempää asioihin perehtymistä. Viitaten jo aiemmin kerrottuun, varahenkilöstöä on niukasti käytettävissä ja henkilökunnan poissaolot vaikuttavat väistämättä ruoanjakelun sujumiseen. Henkilöstöresurssia kuitenkin limitetään ja esimerkiksi vapaaehtoisten kanssa sovitaan siitä, ketkä hoitavat tietyt jakelupäivät.

Sitten tää taloudellinen ja hallinnollinen puoli. Se ei ole hänellä hanskassa. Mulla pitäisi olla joku, joka tietää kaikesta jotakin ja tietää sit taas, mistä ottaa apua ja sillä lailla. (H3)

Henkilökuntaan panostaminen on yhteisöllisyyden sekä työtehtävien sujuvuuden että jaksamisen kannalta tärkeää. Työntekijät ovat ruoanjakelun sujumisen kannalta avainasemassa. Ilman heitä järjestöillä ei voisi olla yhtä laaja-alaista toimintaa kuin se tänä päivänä on. Henkilökunta on arvokas resurssi vapaaehtoistyössä, minkä avulla elintarvikkeet siirtyvät asiakkaille. Samaten heidän kauttaan ihmiset tulevat kohdatuiksi.

Mä oon kokenut suurta apua asiakkaiden ja työntekijöiden kanssa; työnohjausta, virkistäytymispäiviä on yhteistyökumppanit järjestäneet ja ne ovat olleet äärimmäisen tärkeitä. Ja ne on vahvistaneet työntekijäporukkaa. (H6)

6.4 Yhteistyön sisältö

Ruoanjakelijat tekevät keskinäistä yhteistyötä, vaikka se on ollut muutamien jakelijoiden kohdalla vähäistä tai vasta teoreettisesti alulla. Yhteistyö paikantuu useimmiten elintarvikkeiden jakeluun: kuljetuksellisiin asioihin sekä isojen ruokamäärien keskinäiseen jakamiseen. Yhteistyökumppanit ovat yleensä sopineet keskinäisestä työnjaosta ja toimintaperiaatteista. Lisäksi heillä on tarkoituksenmukaista kuljetuskalustoa, jota yhdessä hyödynnetään. Yhteistyön ytimessä on

kumppanin luotettavuus sekä yhteisistä pelisäännöistä sopiminen. Luottamus on merkki siitä, että molemmat osapuolet uskovat yhteistyön jatkuvuuteen ja pitävät sitä hyödyllisenä.

Yhteistyö on sellaista lähinnä niin, että jos mulle tulee isoja määriä. Esimerkiksi meille ilmoitetaan, että on 17 lavaa jossain tavaraa. Me jaetaan ne keskenään. (H4)

Meillä on yhteistyötä, kun meillä on tällöinen kuljetusauto: kylmäkuljetus, pakasteet -ominaisuuksilla oleva pieni kuorma-auto. Esimerkiksi on erää, joita tulee isoja määriä logistiikkakeskuksilta ja pakastamoilta... Ollaan tehty sillä tavalla, että ollaan otettu koko lasti ja jaettu se keskenämme tarpeen mukaan. (H6)

Yhteistyökumppani voi myös tuurata toista jakelijaa. Käytännössä tämä tapahtuu siten, että toinen jakelija hakee yhteistyökumppaninsa elintarvikkeet sillä aikaa, kun tämä on lomalla. Yhteistyössä on kunnioitettu elintarvikkeiden antajia: kauppiaita. Useat haastateltavat toivat esiin, että kauppiaiden kanssa sovitusta jakelujärjestelyistä halutaan pitää kiinni. Heihin otetaan yhteyttä, jos toiselle järjestölle annetaan oman yhteistyökumppanin tuotteita. Tällä tavoin varmistetaan myös kauppojen suuntaan, että apu kohdistuu sellaiseen tarkoitukseen niin kuin sen on alun perin tarkoitettukin kohdistuvan.

Me jaetaan siten, kun meillä on määrättyjä paikkoja, niin me ollaan jaettu niitä kauppiaan suostumuksella... Sit kun he on lomilla, niin me tuurataan heidänkin paikkoja. (H4)

Yhteistyö on ollut myös henkistä. On jaettu yhdessä huolenaiheita sekä kannustettu yhteistyökumppania. Se on ollut toimijoiden välistä vertaistukea. Samalla alalla työskentelevät ymmärtävät yleensä toistensa ammatillisia kysymyksiä. Omat yhteistyökumppanit voivat toimia luontevina kuuntelijoina ja auttajina. Ruoanjakelijat ovat myös oma ammatillinen toimijaryhmänsä, joita yhdistävät samanlaiset haasteet. Tästäkin huolimatta, että toimijoiden resursseissa ja toiminnan laajuudessa on suuria eroja.

Henkisellä puolella tehdään... aika paljon keskustelua. Se on ollut loistavaa yhteistyötä niin kauan, kun mä oon tässä ollut. (H4)

Ollaan puhuttu puhelimesta välillä maratonpuheluita. (H3)

Osa toiminnasta vastaavista henkilöistä myös tapasi toisensa noin pari vuotta sitten järjestetyssä yhteistapaamisessa, joka niin ikään poiki keskinäisiä yhteistyökuvioita. Samalla tapaaminen antoi mahdollisuuden virkistäytymiseen ja muihin jakelijoihin tutustumisen. Ruoanjakelijat toimivat pääosin oman organisaation piirissä. Toisten toimijoiden henkilökohtainen tunteminen avaa kuitenkin mahdollisuuksia keskustella erilaisista ammatillisista kysymyksistä sekä tarjoaa väylän tulla kuulluksi. Useissa haastatteluissa kävi ilmi, että yhteisiä kokoontumisia ja virkistäytymistä tarvitaan tulevaisuudessakin. Tämä edellyttää kuitenkin tarkoituksenmukaista resursointia sekä yhteisestä tapaamisajankohdasta sopimista.

Hän tarjosi meille tuolla Järvenpäässä iltapäivän kahveineen ja tiloineen. Ja ne saatiin sauna ja uida ja vielä illallisen lisäksi. Se oli oikeastaan semmoinen ensimmäinen yhteinen tapaaminen, minne nyt valitettavasti ei kaikki päässeet mukaan. (H3)

Yhteinen tapaaminen on poikanut yhteistyötä. Joo, mä oon myös käynyt vierailmassa heillä ja pitänyt pienen hartaushetken ja laulanut siellä. (H3)

Avustusjärjestöjen toiminta konkretisoituu omassa toimipisteessä asiakkaiden kohtaamisissa ja henkilökohtaisissa tapaamisissa. Ihmiset eivät ainoastaan hae ilmaista ruokaa, vaan useassa toimipisteessä järjestetään ruoanjakelun yhteydessä hartaus tai toiminnassa on mukana muita hengellisiä elementtejä. Kristillinen arvopohja yhdistää tutkimuksessa mukana olevia toimijoita. Ihmisten hätä ja avuntarve on jakelupisteissä aistittavissa. Useat ruoanjakelijat peräänkuuluttavat henkisen auttamisen mukaan ottamista ruoanjakeluun ja siitä käytävään keskusteluun.

Monissa jakelupaikoissa diakoniatyöntekijät ja vapaaehtoiset pyrkivät kohtaamaan ihmisiä ja olemaan heidän vierellään. Pelastusarmeijassa asiakkaat kohdataan henkilökohtaisesti. Samaten haastatteluissa mainittiin, että ihmisillä on keskustelun ja rukouksen tarvetta. Eräs haastateltava myös totesi, että hengellisyys pitäisi olla rakennettuna organisaatioon. Tällöin ihminen tulee kokonais-

valtaisesti kohdatuksi erilaisissa arkitilanteissa. Toisaalta avuntarve voi olla niin suurta, että tarvitaan yhteistyömuotojen kehittämistä ja henkilökohtaisia valmiuksia toimia laajemmin eri toimijoiden kanssa.

Me ollaan panostettu hengellisyyteen, mutta ollaan panostettu myös siihen, että me ollaan ihmisten vierellä ja ollaan kavereita ihmisille. (H6)

Hengellisyys näkyy tietenkin sillä lailla, että jakopäivänä on hartaus. Siellä on diakoni tai pappi sitä suorittamassa. (H4)

Siellä, kun välillä kuljeskelee, ei siinä tartte montakaan metriä kulkea, kun aina joku tarttuu hihasta. Keskustelun tarve on siellä ihan mahdoton. (H7)

Joka kerta, kun jakohomma on, hiljennymme rukoukseen ja siitä jako lähtee liikkeelle. Meillä on täällä hengellisiä, pieniä ilmoituksia. Saarnata me ei täällä paljon, mutta puhukoon sit meidän elämämme puolestaan. Jokainen meistä, joka on täällä työssä, niin olemme kuin Kristuksen kirje. (H2)

7 MITÄ JÄRJESTÖT TAHTOVAT? NÄKÖKULMIA VERKOSTOITUMISEEN

7.1 Verkostoitumisen ehdot

Verkostoituminen edellyttää yhteisten pelisääntöjen kirjoittamista. Ne voivat olla periaatteita tai keskinäisiä sopimuksia, joista yhteiskumppanit yhdessä sopivat. Haastatteluissa nähdään tärkeäksi, että sovituksista pidetään kiinni ja yhteistyötahot tekevät niin kuin on luvattu. Keskinäistä luottamusta pidetään erityisen tärkeänä. Sen avulla luodaan yhteistoiminnalle avoimet puitteet ja ilmapiiri, joihin toimijat voivat tukeutua. Luottamus useimmiten pohjautuu maineeseen ja aikaisempaan käyttäytymiseen. Kuten jo edellä todettiin, luottamus voi olla sopimuksellista. Tällöin pidetään kiinni lupauksista ja yhteisesti sovituista asioista (esimerkiksi aikataulut). Se voi olla myös osaamiseen pohjautuvaa, jolloin osapuolet voivat luottaa toistensa kykyyn toteuttaa oman osansa ruoan jakamisesta (esimerkiksi kuljetukselliset käytänteet). Goodwill-tyyppinen luottamus perustuu puolestaan osapuolten sitoutumiseen yhteisiin tavoitteisiin ja vastavuoroisuuteen. Siinä ei myöskään tavoitella omaa etua. (Toivola 2006, 63.) Luottamus on ruoanjakeluun liittyvässä toiminnassa kiinteästi yhteydessä kauppayhteyksien kunnioittamiseen. Useat haastateltavat painottivat sitä, että toisten reviirille ei mennä haalimaan elintarvikkeita. Toisin sanoen se toimija, joka on kauppayhteyden avannut, saa sen myös säilyttää itsellään. Tämä nähdään keskeiseksi toimintaperiaatteeksi sekä laajemman yhteistyön rakentamisen kannalta tärkeäksi ehdoksi.

Luottamus, kunnioitetaan toista, sovitaan asioista ja pidetään sovituksista kiinni. Kun jollakin on joku paikka, niin sitä ei mennä onkiimaan ollenkaan. Kunnioitetaan sitä, että kuka sen on avannut, niin sillä niin kuin säily hallinta siihen. Ja viedään erä siinä tahdissa, kun on keskenään sovittu. Tätä pidän erittäin tärkeänä sopimuksena, että kunnioitetaan toisten kauppayhteyksiä. (H6)

Kumpikin voi luottaa, mitä toinen sanoo ja se on näin. (H4)

Verkostoitumisessa on keskeistä, että toiminnalla on samat pyrkimykset. Tämä edellyttää sitoutumista sekä keskeisten toimintatapojen hyväksymistä. Tärkeäksi nähdään, että kukin työskentelee yhteisesti sovittujen periaatteiden mukaisesti. Mahdolliset ongelmat ja ristiriidat selvitetään keskustelemalla asioista avoimesti. Toisen toimijan henkilökohtainen tunteminen on tässä myös eduksi. Samanaikaisesti on tiedostettava, että eri toimijat pyrkivät esimerkiksi vähentämään köyhyyttä eri tavoin ja eri keinoin. Toisaalta tänä päivänä käydään rajanvetoa siitä, mikä on kunkin tahon asema, rooli ja tehtävät, mikä on järjestön asema, mitä tehtäviä valtion tai kunnan pitäisi hoitaa (Heikkala 2001, 52). Verkostoituminen vie luonnollisesti aikaa, mutta se vaatii säännöllisiä kokoontumisia sekä hyvän toimintasuunnitelman (visiot, missiot, toiminnan teemat, toimijoiden roolit sekä muut yhdessä sovittavat asiat) (ks. Kaivo-oja 2002).

Mielestäni yhteistyössä on tärkeää, että meillä kaikilla on sama periaate. Että se on todella ihmisen auttaminen. Se on se, miksi me teemme tätä työtä: lähimmäisen auttaminen. On tärkeää, että on oikeat vaikuttimet. (H1)

Hyvä yhteistyö kai muodostuu meistä ihmisistä, että pitää olla semmoinen järjestö, joka tosiaan tekee sitä, mitä on luvannutkin tehdä. (H2)

Avun kohdistuminen sinne, minne se on alun perin tarkoitettu. (H4)

Samaan tavoitteeseen ja samaa tavoitetta kohti liikutaan eri toimijat ja eri tahot. Esimerkiksi kaupungin sosiaalivirastokin pyrkii köyhyyttä vähentämään ja lievittämään. Sitten vähän eri tavoin ja -keinoin. (H7)

Useassa haastattelussa nostettiin esiin asiakkaan kohtaaminen ja henkisen ulottuvuuden huomioiminen ruoanjakelun yhteydessä. Kuten on jo aiemmin kerrottu (ks. luku 6.4), tämä on jäänyt vähälle huomiolle ruoanjakelua koskevassa keskustelussa. Eräässä haastattelussa myös arvioitiin oman järjestön toimintaa. Haastateltava pohti muun muassa sitä, vastaako toiminta asiakkaiden tämän hetkisiin tarpeisiin vai muutetaanko toiminta-ajatusta niin, että tehdään vain lämmintä ruokaa eikä jaeta kasseja. Toiminnassa keskityttäisiin enemmän ihmisten kanssa olemiseen ja rinnalla kulkemiseen. Asiakkaiden henkilökohtaiset tapaamiset nähdään myös Pelastusarmeijassa ja seurakunnan diakoniatyössä

tärkeiksi. Samoin eräässä haastattelussa mietittiin, miten hengellisyys ja ihmisten kohtaaminen voidaan tuoda vahvemmin toiminnassa esille.

Tärkeää, että me, jotka teemme tätä ruoanjakelua, on se henkinen puoli. Henkinen auttaminen täytyisi tulla mukaan tähän. Huomannut, että ihmisillä on kuulluksi tulemisen tarve ja henkinen hätä ja ahdistus. Se tulee vielä suuremmaksi kattamaan hädän ja tuskan keskellä. Se on jäänyt vähälle osalle ruoanjakeluun liittyvässä keskustelussa. (H1)

Me ollaan nähty tää kuitenkin niin tärkeänä olla ihmisten kanssa ja aina sitä kysyy, onko tää se oikea muoto? Vastaako tämä ihmisten todelliseen hätään oikein vai tulisiko vielä päästä lähemmäksi ihmistä? (H6)

Voidaan sanoa, että seurakunnissa diakoniatyön uhka voi olla sosiaalityön jäljitely ja turvaverkon paikkaaminen näennäisillä resursseilla. Toimistoon ja kirkon omiin tiloihin keskittyvän diakoniatyön vaara on kaventaa kosketusta suodattamattomaan ja moniväriseseen tietoon ja kokemukseen. (Latvus, Maunuksela & Hyväri, 2005, 137.) Yhtäältä kirkon piirissä on kritisoitu sitä, että kirkon ja diakonian ei pitäisi ottaa yhteiskunnalle kuuluvia sosiaalisia tehtäviä (mm. Lemmetyinen 2000, 199). Toisaalta etsivän diakoniatyön ytimessä on valmiudet havainnoida ja nähdä ympärillä olevaa ihmisten ja yhteisöjen tilaa niin laajasti, että työ kohdistuu mahdollisimman tarkasti oikeaan suuntaan. Samanaikaisesti on tiedostettava, että diakonia on vapaa toimimaan nopeasti ja muuntamaan toimintatapojaan kulloisenkin tilanteen mukaan. (Latvus ym. 2005, 137.) Diakoniatyön vahvuus on henkisessä ja hengellisessä auttamisessa sekä yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa. Näitä toimintatapoja pitäisi voida laajemmin hyödyntää erilaisissa arkielämän tilanteissa.

Koko ajan nähdään, että henkinen ja hengellinen puoli on tärkeä. Siihen täytyy panostaa eikä haluta tehdä kompromisseja. Siinä vain halutaan tuoda hengellisyys läsnä olevaksi kaikkeen toimintaan. (H5)

Verkostoitumiseen liittyy myös ajatus, että siitä pitäisi olla hyötyä tai joku syy. Eräs haastateltava mainitsi, että verkostoituminen on niin kutsuttu muotisana; verkostoitumista ei pitäisi olla vain verkostoitumisen takia. Verkostoitumista tuli-

si pohtia jokaisen omassa toimintaympäristössään ilman, että siihen ylhäältä käsketään. Toisaalta haastatteluissa nähdään laajempi organisoituminen tärkeäksi, koska se tarjoaa erilaisia mahdollisuuksia. Esimerkiksi sosiaalitoimen kanssa tehty yhteistyö on synnyttänyt matalan kynnyksen palvelua, jolloin ihmisiä on voitu auttaa nopeasti. Tämä luonnollisesti edellyttää toiminnan tavoitteiden selkiyttämistä sekä vastuunottamista sovitusta työtehtävistä.

Periaate varmaan täytyisi olla, että yhteistyöstä täytyy olla hyötyä. Kaikinpuolinen hyöty ois se, jolla lähdetään liikkeelle, kun on tällaisia tilanteita, että on isompia logistiikkakeskuksia, joista nyt alustavien tietojen mukaan voisi saada jaettavaa ruokaa ketjun varhaisessa vaiheessa. Se on vielä hyvää ruokaa, jos ois suurempi kapasiteetti. Jos ois valmius hakea suuria määriä nopeesti. (H5)

Verkostoituminen on tärkeää, mutta silloin, kun siinä on joku syy. Ei ainoastaan verkostoitumisen takia. (H7)

Samoin kahdessa haastattelussa tuotiin esiin suvaitsevaisuus yhteistyökumppanien ja työntekijöiden valinnassa, mikä osaltaan myös edistää yhteistyöverkoston laajempaa rakentamista. Samaten eräs haastateltava mainitsi riippumattomien organisaatioiden tärkeyden auttamistyössä. Niiden ei katsota poiskäännyttävän ihmisiä niin kuin virallinen järjestelmä. Lisäksi kolmannen sektorin toiminta koettiin merkitykselliseksi myös tulevaisuudessa. Julkisen vallan ja seurakuntien resurssien ei katsottu yksistään riittävän ihmisten hyvinvointiin liittyviä ongelmia ratkottaessa.

Kolmas sektori näyttää ottaneen vastuuta julkiselle vallalle kuuluvista tehtävistä, mikä voi myös ajoittain kuormittaa vapaaehtoistyöntekijöitä. Hehän ovat useimmiten kasvotusten ihmisten erilaisten kriisien ja hädän kanssa. Yhtäältä järjestön toiminta on voinut myös kasvaa, jolloin palkatun väen määrä ja voima eivät kunnolla riitä toiminnan nykyiseen pyörittämiseen. Toisaalta vapaaehtoisten määrä on laskenut lähes kaikissa organisaatioissa (ks. Karjalainen 2000a, 101; Heikkala 2001, 74).

Meillä ei työntekijät valikoidu sillä perusteella allekirjoittaako ne minkäänlaista uskonnollista juttua. (H4)

Köyhyys ja ihmisten yksinäisyys ja tää tämmöinen orpous näiden asioiden kanssa tällä hetkellä, niin siinä kolmas sektori ja ruoanjako on aivan välttämätön. Näen kyvyttömyyttä, että kaupunki tai seurakunta niitä yksistään tai kaksistaan hoitaisi. (H6)

Parissa haastattelussa viitattiin niin ikään järjestöjen rahoituspohjien erilaisuuteen, johon verkostoitumisen luonnetta ja ehtoja tarkasteltaessa tulisi kiinnittää huomiota. Osaa toimijoista tukee seurakunta tai seurakuntayhtymä. Järjestöt voivat myös saada järjestöavustusta tai toimintaa hoidetaan säätiöpohjaisesti (ks. luku 6.2). Tämän lisäksi sosiaalivirasto tukee vuosittaisilla avustuksilla esimerkiksi Myllypurossa tapahtuvaa jakelutoimintaa (ks. Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008). Samoin järjestön toiminta voi pohjautua lahjoituksiin. Yksi haastateltava nosti esiin myös kirjanpidon tärkeyden. Talouden pito on kiinteä osa järjestöjen toimintaa, minkä vuoksi ehdoton luottamus on avainasemassa.

Yhteistyökuvioissa ja verkostoitumisessa on se, että nää rahoituspohjat on erilaisia. Niissä pitää olla erittäin tarkkana. Luottamus täytyy olla todella suuri, jos hynttyyt oikein yhteen jonkun kanssa pitäis. (H4)

Mä oon pitänyt kunnia-asiana, että jok'ikisestä sentistä, joka taloon tulee, siitä annetaan kuitti sille, joka sen antaa ja se pannaan kirjanpitoon. (H3).

7.2 Verkostoitumisen mahdollisuudet

Haastatteluissa käy ilmi, että verkostoituminen tarjoaa toimijoilleen mahdollisuuksia. Tämä kuitenkin edellyttää yhteisistä pelisäännöistä sopimista ja yhteiseen tavoitteeseen pyrkimistä (ks. luku 7.1). Verkostoitumisen etuna voidaan nähdä avun ja tiedonkulun kohdentuminen tarkoituksenmukaisesti. Pääkaupunkiseudulla toimii useita ruoanjakelijoita. Oman toiminta-alueen auttamiseen voidaanakin pureutua tehokkaammin, mikäli yhteistyö on suunniteltua ja toimintaa kohdennetaan yhdessä muiden toimijoiden kanssa.

Toisaalta yhteistyössä on voima... Ajatellaan sitten yleistä tiedotusta: että me tiedettäisiin Helsingin tilanteesta ja voitaisi niin kuin jo-

kainen sillä tavoin organisoida työtämme. Tulla paremmin avuksi ja auttaa juuri sitä kaupunginosaa, jossa me ollaan. (H1)

Verkosto voi toimia niin ikään henkisenä voimavarana. Sen kautta on mahdollisuus saada vertaistukea sekä toimia turvallisessa ja luottamuksellisessa kumppanuussuhteessa (ks. luku 6.1). Tämän lisäksi se mahdollistaa itsestä huolehtimisen; virkistäytymisen, työnohjauksen ja koulutustilaisuudet (ks. luvut 6.2 ja 6.3)

Ruoanjakelijat ovat niin sanotusti oma ammattikuntansa. Meidän ongelmia ymmärtää ainoastaan se porukka, jonka kanssa me ollaan tekemisissä... suurin osa ihmisistä tekee tätä vapaaehtoispuhjalta. (H3)

Verkostoitumisen avulla on myös mahdollisuus luoda uusia kumppanuussuhteita sekä saada lisäresursseja. Eräs haastattelussa mukana oleva toimija sai syksyllä 2009 oma-aloitteisen yhteistyökumppanin. Tämä auttajataho valmistaa lämmintä ruokaa sekä tarjoaa sitä säännöllisesti ihmisille muun ruoanjaon yhteydessä. Tällainen pyyteetön auttaminen koetaan mielekkääksi, mikä myös antaa lisävoimia toiminnan vetäjille ja helpottaa heidän työmääräänsä.

Uudet toimijat haluavat omalta osaltaan verkottua sekä kohdentaa toimintansa hyvään tarkoitukseen. Samanaikaisesti he kunnioittavat olemassa olevia käytäntöjä ja toimintaperiaatteita. Tällainen käyttäytyminen kasvattaa luottamusta sekä rakentaa toimijoiden välistä avointa dialogia.

Ja meillä on merkittävä tämä soppatykki. Tulevat tekemään ruoan ja tarjoavat ja laittavat. Kysyvät meiltä, miten se sopii meidän toimintaan, mikä on hieno ele... Samoin rotaryt on ihan kysynyt, miten he voivat auttaa ja heidän kauttaan tämä toimipaikka saatiin. (H6)

Ruoanjakelun kannalta lisäresurssit ja toiminnan yhteinen koordinointi ovat keskeisessä roolissa. Tämä mahdollistaa ruoanjakelun tehostamisen: suurempien elintarvikemäärien käsittelyn ja säilytyksen sekä asiakkaiden tarpeen kohtaamisen. Verkostoitumisella voidaan laajentaa tarjottavien elintarvikkeiden valikoimaa (esimerkiksi elintarvikeketjun varhaisen vaiheen hyödyntäminen). Yhtäältä toimintaa keskittämällä saadaan erilaisia etuja, jotka hyödyttävät kaikkia toimi-

joita. Toisaalta on pohdittava, mistä elintarvikeketjun kohdasta ruokaa menee hukkaan, miten se saadaan tehokkaammin avustusjärjestöjen käyttöön.

Leivän jakaminen on eri toimintapisteissä koettu ongelmalliseksi, koska sitä on tullut yli tarpeen. Eräs haastateltava totesi, että he ovat pyrkineet antamaan sitä myös eläimille. Jonot ovat kuitenkin kasvaneet ja tähän käytäntöön on saattanut tulla muutoksia tämän tutkimuksen kirjoittamisen aikana. Esimerkiksi Myllypurossa on aloitettu 1.12.2009 alkaen arkipäivisin leivän ja maidon jakaminen. Tällaista toimintaa ei ollut syksyllä tekemäni haastattelun aikoihin. Toimijat joutuvat reagoimaan nopeasti erilaisiin tilannetekijöihin sekä muuttamaan ja kohdentamaan toimintaansa olosuhteiden edellyttämällä tavalla.

Meillä on jokaisella omat yhteistyötahot. Niitä sitten hyödynnetään, miten parhaaksi nähdään. Molemmat saa enemmän. Voi tavallaan hyödyntää kumpaakin. Kumpikin saa eri tuotteita sitten. Monissa kohtaa vaikuttaa ruoan riittävyteenkin, kun on tiukka paikka. Toinen järjestö on tullut apuun: kysynyt omalta lahjoittajalta tukea. Helpottaa tilannetta vuoroin. Sitten saa itse auttaa ja he sitten auttaa meitä. (H6)

Kuljetus on yksi asia. Keskittämällä vois saada kaikkia hyödyntäviä etuja... Jos varastointia vois myöskin keskittää, niin sekin vois hyödyntää. Ja sitten tää, mihin tavallaan liittyy suurten logistiikkakeskusten tavaratila. Jos on iso erä jotain yhtä tuotetta, niin sen vois jakaa monelle jakelijalle. Sen vois sitten helpommin saada asiakkaan käteen. (H5)

Voidaan sanoa, että verkostoitumisen etuna on ammatti-ihmisten tarjoama joustava avustustoiminta Seurakunnan diakonian ja sosiaalitoimen kanssa tehty yhteistyö on poikanut matalan kynnyksen palvelua (ks. luku 7.1). Eräessä toimipisteessä on sekä päihdetyöntekijä että sosiaaliohjaaja säännöllisesti tavattavissa. Samoin diakoniatyöntekijöiden kanssa tehdään yhteistyötä. Näyttää siltä, että ruoanjakelun lisäksi ihmisiä halutaan auttaa kokonaisvaltaisesti. Esimerkiksi Pelastusarmeijan motto ”soppaa, saippuaa ja sielunhoitoa” on monelle ihmiselle tuttu erinäisistä, auttamista koskevista yhteyksistä. Riippumattomat organisaatiot koetaan tärkeiksi, sillä ne ei käännytä ihmisiä pois niin kuin virallinen järjestelmä. Samaten kohtaaminen on humaania ja ihmiset hyväksytään sellaisina kuin he ovat.

Tässä kun on ihmisiä, joilla on tosiaan joukolla rahallisesti ja monien asioitten karkottamia ihmisiä, niin on hyvä olla ammatti-ihminen rinnalla ja heillä on taas omat avustamismenetelmät. Voidaan joustavasti ja nopeasti saada apu ihmisille ja kartoitettua hänen tilanne... Esimerkiksi meidän toimipisteessä on joka toinen viikko sosiaaliohjaaja. Hän antaa informaatiota sosiaalitoiminnasta. Siellä on myöskin: tällöinen niin kuin viimeksi oli velkaneuvonta eli erilaisia teemoja joka toinen viikko. (H6)

Seurakunta on riippumaton organisaatio, joka ei käännytä pois niin kuin virallinen järjestelmä. Seurakunnassa ei käännytetä. (H5)

Muutamissa haastatteluissa tuotiin esiin ruoanjakelijoiden kuulluksi tulemisen tarve sekä yhteisen linjauksen tärkeys ja terve julkisuus. Laajemmalla rintamalla lienee mahdollista tuoda kokonaisvaltaisemmin ruoanjakelua koskevat kysymykset suuren yleisön tietoisuuteen. Kolmas sektori kantaa julkisen vallan vastuuta ihmisten hyvinvoinnista sekä heidän oikeuksistaan ruokaan. Toimijoiden äänen esille tuominen on tärkeää, jotta laajemmin tiedetään, millaisten ilmiöiden kanssa kentällä painitaan, millaisilla resursseilla siellä toimitaan sekä millä tavoin tämä kuormittaa kolmannen sektorin toimijoita itseään.

Toivoisin sellaista yhteistä linjausta ja vaikutusta valtakunnallisesti ja että saataisi niin sanottua tervettä julkisuutta ja ääntä sanotaan lahjoittajien suuntaan. Kolmannen sektorin tarpeitten arvostaminen on todella tärkeää. Että saataisi ydinkysymykset julkisuuteen. Toisin sanoen mikä on se vaikeus kolmannella sektorilla toimia, kuinka raskasta se on ja kuinka se rasittaa vain yksittäisiä ja vetäjäihmisiä. (H6)

Useat ruoanjakelijat ovat antaneet haastatteluja medialle. Eräässä toimipisteessä oli myös kirjoitettu lehtiin ja tuotu julki asiakkaiden kannalta keskeisiä ongelma-alueita. Ruoanjakelijat puhuvat asiakkaitensa puolesta ja pyrkivät edistämään toimia, joilla heidän hyvinvointiaan voidaan parantaa. Ruoanjakelijat toimivat sosiaalihuollon kriittisenä kumppanina. Ne paikkaavat julkisen turvajärjestelmän aukkoja sekä korjaavat epäonnistumisia. Lyhyesti sanoen vapaaehtoisuudessa toteutuu humanisuus ja toisen kuuntelu tavalla, mikä ei välttämättä toteudu ammatillisessa sosiaalityössä (ks. Lehtelä 2008, 55).

Sellainen tuli vielä mieleen, että aina epäsäännöllisen säännöllisesti pyritään jollain lailla olemaan vaikuttamassa. Ollaan kirjoitettu välillä johonkin Hesarin mielipideosastolle ja ollaan kirjoitettu vastineita johonkin kaupungin sosiaaliviraston kirjoituksiin ja heidän ajatuksiin ja pyritty siihen, että kaupungin tasolla voitaisiin tehdä vastuullisempia päätöksiä juuri toimeentulon nostamisessa. (H7)

Samoin yhdessä haastattelussa painotettiin järjestön tunnetuksi tekemisen merkitystä. Tunnettuudella lienee suuri rooli siinä, millä tavoin järjestön toimintaan luotetaan, miten resurssit kohdentuvat ja millaisia vaikutusmahdollisuuksia sillä on. Esimerkiksi Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö on tullut tunnetuksi pitkäaikaisesta avustustyöstään, johon myös valtakunnallisesti luotetaan. Luottamus pohjautuu maineeseen tai aiempaan käyttäytymiseen. Tunnettuus ei ole itsestään selvää, vaan julkisuuskuvan eteen on tehtävä aktiivisesti töitä.

Kun mä tulin puikkoihin, niin tajusin heti, että meidän täytyy tehdä itsemme tunnettavaksi. Se tarkoittaa sitä, että pitää lyödä rumpua. Mut se on se juttu; ennen kuin se menee suuren yleisön tietoisuuteen, että on olemassa tällöinen järjestö ja sen toimintaan voi luottaa. (H3)

Verkostoitumisella jakelijoiden ääni lienee mahdollista saada yhtenevänä rintamana kuuluviin, mutta tämä vaatii toiminnallisista periaatteista sopimista ja yhteistä arvopohjaa. Lisäksi tarvitaan yhteisiä kokoontumisia, toisten kunnioittamista ja tasavertaista kuuntelua. Eräässä haastattelussa nousi esiin allianssi-idea, joka voisi olla jonkinlainen keino pohtia toiminnallisia vaikuttimia ja järjestöjä yhdistäviä ominaispiirteitä. Tällä tavoin voitaisiin myös ylittää kirkkokuntarajat sekä saada hengelliseen työhön ryhtiä. Taustaorganisaation turvin jakelijat voivat olla itsenäisiä toimijoita, mutta heitä yhdistäisivät tietyt toimintaperiaatteet. Lyhyesti sanoen verkostoitumista voidaan luonnehtia prosessiksi, jossa tieto, osaaminen ja arvot yhdistetään lisäarvoa synnyttäväksi toiminnaksi (Toivola 2006, 16). Avustusjärjestöt eivät tavoittele taloudellista voittoa, vaan verkostoituminen avaa niille erilaisia mahdollisuuksia auttaa hädässä olevia ihmisiä.

Mulla on semmoinen ajatus tai idea, että tää yhteistyö vois verkostoitua Suomen evankelisen allianssin alle. Sillä ois tällöisiä etuja.

Valmis, laajapohjainen kristillinen verkosto. Se ylittäisi selkeästi nää kirkkokuntarajat: ottaisi sisäänsä sekä luterilaiset että helluntailaiset, vapaakirkolliset ja niin edelleen. Tää ois luonteva taustaorganisaatio tämmöiselle yhteistyöverkostolle. Ja tällä yhteistyöverkostolla ois silloin tällainen evankelioiva painotus. (H5)

7.3 Verkostoitumisen uhat

Laaja-alainen yhteistyö ei ole itsestään selvyyys. Verkostoitumiseen liittyy useita riskitekijöitä, jotka voivat olla esteitä yhteistyön rakentumiselle. Muun muassa yhteisten periaatteiden puute, erilaiset rahoituspohjat ja keskinäinen kilpailu ovat yhteistyön ongelmakohtia. Yhtäältä järjestön tunnetuksi tekeminen tarjoaa verkostoitumiselle mahdollisuuksia. Toisaalta se voi olla uhka, mikäli järjestötoimintaan ei luoteta ja toiminnan tavoitteet koetaan epäselviksi (ks. luku 7.2).

Rahoituksen järjestely. Pitää olla turvalliset ne kaverit ihan kaikin puolin, kun meidän järjestöjenkin välillä on kilpailua. (H4)

Haaste on semmoinen, että kun on monenlaisia ihmisiä, erilaisia järjestöjä, jotka toimii erilaisilla periaatteilla, niin se toimivuus. (H2)

Yhteistyön rakentumiseen vaikuttaa myös johtamisen kulminoituminen yhden tai muutaman vetäjähmisen taakse. Toiminta on toisista jakelijoista erillistä. Se on pääasiassa oman organisaation piiriin keskittyntä. Omasta toimipisteestä onkin vaikea irrottautua, mikäli sijaisia tai muita vetäjähmisiä on niukasti käytettävissä. Varaihmissä kaivataan, mutta työvoimaa ei ole välttämättä helppo löytää. Vapaaehtoiset ovat toiminnassa omasta halustaan eikä työllistämistoimenpiteisiin ole aktiivisinta työnhakijajoukkoa käytettävissä. Tietyt tehtävät saattavat vaatia laaja-alaista perehdyttämistä, joihin ei aina löydetä henkilöresurssista sopivia työntekijöitä. Heiltä voi puuttua osaamista tai pitkäjänteisyyttä vaatimaan toimintaan ei sitouduta. Esimerkiksi nuoret vapaaehtoiset saattavat asettaa sekä itselleen että järjestötoiminnalle vaatimuksia ja hakea sellaisia projekteja, joilla on selkeä alku ja loppu, tietty ajallinen kesto sekä suora henkilökohtainen merkitys. (Heikkala 2001, 76.)

Nyt tuntuu, että kaikki työskennellään sillä tavalla jokainen omaan. Aika on kiireistä. Loppujen lopuksi täytyy ottaa sekin huomioon, että tämmöisiä vetäjäihmisiä on vähän. (H1)

Ja nyt toimitaan pienillä yksiköillä erillään, niin sitä kapasiteettia ei ole, mutta yhteistyöllä se voisi olla mahdollista. (H5)

Pitäisi olla semmoinen varaporukka, jolle vois soittaa, että voisit sä tulla auttamaan. Joitakin mulla on, mutta ei nekään aina pääse. (H3)

Kuten jo edellä mainittiin, ruoanjakelussa henkilöstöresurssit ovat erilaiset kuin työelämässä keskimäärin. Henkilökunta koostuu suurimmaksi vapaaehtoisista, jotka eivät ole palkollista työvoimaa. Tämä käytännössä edellyttää palkkatyön ja vapaaehtoistyön välisen työnjaon ja vastuusuhteiden selkiyttämistä. Mikäli se on epäselvä tai niitä ei kyetä selkiyttämään, johtaa tilanne helposti vapaaehtoisten kaikkoamiseen. (Heikkilä & Karjalainen 2000, 256.)

Vapaaehtoiset voivat olla myös maahanmuuttajataustaisia ihmisiä, jolloin kielimuuri voi olla este laajemmalle yhteistyölle tai kulttuurisista tekijöistä johtuvat erot vaativat aktiivista perehdyttämistä. Samoin osalla työntekijöistä on niin sanottuja henkilökohtaisia ongelmia tai he eivät ole muutoin sitoutuneita pitkäjänteisyyttä vaativiin työtehtäviin. Tällaisen työntekijäporukan vetäminen voi kuormittaa toiminnasta vastaavia henkilöitä, vaikka samanaikaisesti tiedostetaan henkilöstöresursseissa ilmenevät puutteet.

En mä ainakaan nyt meidän vapaaehtoisille, että niille ois hyötyä tästä verkostoitumisesta oikein muiden kanssa. Saattaisi olla, että jotain sitten keksittäis, mutta yhtäkkiä mä en keksi, mikä se hyöty ois heille, koska kielimuurit tulee vastaan. (H5)

Meillä on ihmisiä, jotka ovat niin kutsuttuja paluumuuttajia ja jotka tulevat semmoisesta kulttuurista, missä rehellisyys saattaa olla vähän kysymysmerkki... Ja sanotaan, että työntekijöinä on entisinä tai alkoholiongelmaisina ihmisiä... Näitä ongelmia on, varmasti jossakin työpaikoissa muuallakin, mutta justiin tämmöiseen vapaaehtoistyöhön tulee aika helposti ihmisiä, joilla on niin sanottu hyvä sydän, mutta sit ei oo ihan tarkkaa käsitystä, miten on hyvä toimia. (H3)

Viitaten jo aiemmin kerrottuun, erilaisissa työllistämistoimenpiteissä olevat ihmiset eivät ole työmarkkinoiden aktiivista työnhakijareserviä. Tämä synnyttää haasteita johtamiselle sekä yhteistyöverkoston toimivuudelle. Onkin pohdittava sitä, millaisin perustein ruoanjakeluyksiköihin lähetetään työntekijöitä. Onko lähettävällä osapuolella tietoa, millaisia töitä ruoanjakelupisteessä tehdään? Heikkiä ja Karjalainen (2000, 256) toteavat kokoavasti, että kolmannen sektorin työllistämismahdollisuuksista on etsitty helpotusta jopa työttömyyden ongelmaan. Työllistämistukikäytänteistä ei saisi kuitenkaan tulla lisäkuormitusta kentälle, vaan tätä varten tulisi kohdentaa resursseja työntekijöiden koulutukseen ja ohjaukseen.

Siellä on paljon henkilöitä, jotka on kaksi vuotta ollut ja määrättyt asiat vain ei mene perille. Töihin tulo on niin kuin kahdeksaan pitäisi tulla, niin ehkä sitä kerkee puoli yhdeksään. Sitä on hyvin vaikeeta tuommoista yhteisöä vetää. (H4)

Verkostoitumisen haaste on myös ikääntyminen, joka saattaa aiheuttaa yhteistoiminnalle luonnollisia rajoitteita. Suurin osa ruoanjakelijoista on toiminut kentällä kauan. He ovat myös nähneet 1990-luvun laman vaikutukset sekä nykyisen talouskriisin seuraukset. Voidaan sanoa, että heillä on vankka kokemus avustustyöstä sekä yhteydenpidosta elintarvikeyrityksiin. Eräässä haastattelussa tuodaan kuitenkin esiin iän tuomat rajoitteet. Tämä sisältää ajatuksen, että työpäivien pituutta halutaan jo rajata eikä yhteistyökontakteja välttämättä enää jakseta laajentaa.

Aika on rajallista ja me ei olla enää niin sanotusti ihan nuoria tekemään tällaista työtä. Kun on nuori ihminen, se jaksaa tehdä pitempään; pitempiä päiviä ja jaksaa laajentaa sitä kontaktiverkostoa ja olla. Me ollaan jo kuudenkymmenen ikävuoden molemmin puolin tää väki, joka tätä työtä tekee. Että siitä on jo parhaat mehut pois. (H3)

Samaten verkostoitumiselle pitäisi olla joku syy tai hyöty sekä yhteiset tavoitteet. Verkostoituminen saattaa tehdä asiat monimutkaisemmaksi tai se voidaan kokea henkisenä asennekysymyksenä. Työtä on oman järjestön piirissä jo en-tuudestaan eikä omaa toimintaa haluta suin päin laajentaa. Aika koetaan myös

rajalliseksi. Yhteisiin kokoontumisiin muiden toimijoiden kanssa on löydettävä kalenterista tilaa, mutta varahenkilöstöä on niukasti käytettävissä. Toisaalta järjestöjen välillä voi olla keskinäistä kilpailua tai pelkoa siitä, että suurella vaivalla tehty työ valuu hukkaan.

Verkostoituminen tekee asiat aina pikkaisen monimutkaisemmaksi. Kukaan ei varmaan toivo, että asiat ois yhtään monimutkaisemmat. Se on semmoinen henkinen haaste tässä. Silloin täytyy olla yhteydessä useampaan eri tahoon ja se lisää tämmöistä kommunikaation taakkaa. Täytyy soitella ja tiedustella ja sellaista. Sitten on pelko, että menettää jotenkin omia asemiaan tai reviirejään tai valuu jotenkin hukkaan suurella vaivalla rakennettu työ. Hukkaan tai muiden käsiin: jotakin semmoista. (H5)

Lyhyesti sanoen yksilöt voivat vaikuttaa verkostojen syntymiseen, kehittymiseen ja niiden lopettamiseen arvioimalla verkostosuhteeseen liittyvää epävarmuutta, luottamuksen määrää verkostossa sekä verkoston tehokkuutta ja oikeudenmukaisuutta (Toivola 2006, 63). Organisaatioiden väliset vuorovaikutussuhteet muodostavat verkostojen perustan. Näiden suhteiden avulla voidaan oppia tuntemaan toisten toimijoiden toimintatavat ja osaaminen sekä ymmärtää, millä tavoin järjestöt voivat parhaiten hyödyttää toinen toistaan. (Möller, Rajala & Svahn 2009, 222.)

8 VIIMEINEN LENKKI KETJUSSA: RUOANJAKELUN TULEVAISUUDESTA

8.1 Ruoanjakelun jatkuvuudesta

Tässä luvussa esitetään haastateltavien käsityksiä ruoanjakelun tulevaisuudesta sekä tuodaan näkyviin ruoanjakeluun liittyvät lieveilmiöt kiteytetysti. Haastateluissa käy ilmi, että ruoanjakelu on tullut jäädäkseen. Julkinen valta ei kykene ottamaan yksin vastuuta avuntarvitsijoista. Voidaan sanoa, että ruoka-apu tai muun epävirallisen avun hakeminen kertoo useimmissa tapauksissa pysyvästä köyhyydestä. Näillä niin sanotuilla viimeisillä luukuilla ollaan lähellä hallitsemattomia taloudellisia tilanteita. Ihminen on umpikujassa. Hänen arkeaan luonnehtii kädestä suuhun eläminen sekä monenlaiset kasaantuvat vaikeudet, joilla on rakenteellisia syitä. (Hänninen & Karjalainen 2007, 187.) Esimerkiksi diakoniatyön keskeisiä taloudellisen avun asiakkaita ovat pientä eläkettä saavat, ikäänntyneet, työttömät, velkaantuneet, opiskelijat, pienyrittäjät sekä matalapalkkaista tai pätkätyötä tekevät henkilöt.

Taloudellisen avun hakemisen syy on yleensä sosiaaliturvasta johtuvat tekijät, kuten etuuksien viivästymiset ja niiden riittämättömyys. Tämän lisäksi velat, elämän kriisitilanteet ja erilaiset ennakoimattomat menot johtavat taloudellisen avun tarpeeseen. Ongelmat voivat olla päällekkäisiä. (Juntunen ym. 2006, 163.) Ruoanjakelupisteissä on myös vierailut poliitikkoja. He ovat olleet kiinnostuneita huonoimmassa asemassa olevien ihmisten tilanteesta sekä tuoneet esiin, että kunnat eivät pysty välttämättä yksin turvamaan asukkaittensa hyvinvointia. Toisin sanoen kolmannen sektorin työpanosta tarvitaan myös jatkossa huono-osaisimpien ihmisten auttamistalkoissa.

Näyttää ilmiselvältä siltä, että jos kolmas sektori nyt lopettaisi, niin kyllähän yhteiskunta ja ihmiset olisivat pulassa. Minun mielestäni näiden jakelupisteiden asema vain nyt korostuu näinä päivinä. (H1)

Niin kauan kuin yhteiskunta ei sitä tee, niin senkin paineen alla, että meidät haukutaan, ilmaista ruokaa jaetaan. (H4)

Tää on oikeastaan kysymättäkin selvä asia, kun ministeri Astrid Thors kävi täällä vierailmassa pari vuotta sitten, niin sanoi juuri, että kyllähän tää on asia, joka on tullut jäädäkseen. Samoin sanoi Sauli Niinistö viime vuonna meidän itsenäisyyspäiväjuhlassa, että mikään tukiverkko; kaupungin ja sosiaaliverkko, ei ole niin kattava, että tällaista ei tarvittaisi. Siinähan ei minun mielipiteeni paina paljon vaakakupissa. Totuushan on se, että meillä on ihmisiä jatkuvas- ti yhteiskunnassa, jotka putoo näiden sosiaalisten tukien ulkopuolel- le joko omasta syystä tai sairastumisien vuoksi voimavarat on, mitä on. Sit on olemassa semmoinen joukko, jotka on jo niin hu- nokuntoisia, että he edes itse kykene näihin ruokajonoihin. (H3)

Yhdessä haastattelussa tuotiin esiin, että ruoanjakelu ei välttämättä lopu köy- hyiden poistumiseen. Toisin sanoen vaikka ihmisillä olisi varaa ostaa ruokaa, ruoanjakelussa toteutuu ekologisuus. Tämä mahdollistaa tuotettujen elintarvik- keiden hyödyntämisen, jolla on myös luontoa säästäviä vaikutuksia. Toiminta tukee näin kestävää kehitystä.

Samoin erään haastateltavan mukaan ruoanjakelua ei pysty selittämään ilmais- ten tuotteiden saamisella. Jakelupaikoissa jaetaan tuotteita, joiden päivämäärät ovat menossa umpeen. Myös elintarvikkeiden saamiseksi on tehtävä töitä. Ih- miset saattavat joutua odottamaan useamman tunnin ruokaa, mikäli arvottu numerolappu on osunut viimeisten hakijoiden joukkoon tai leipäjonoon ei ole menty tarpeeksi ajoissa odottamaan. On huomattava, että kaikissa jakelupis- teissä ei ole myöskään saniteettitiloja. Osassa jakelupaikoista elintarvikkeita joutuu jonottamaan ulkona muiden ohikulkijoiden näköpiirissä. Kaikki eivät edes pääse hakemaan elintarvikkeita jakelupisteistä esimerkiksi heikkokuntoisuuten- sa vuoksi. Ruoka-apua saadakseen hakijan on kyettävä menemään jakelupai- kalle ja pystyttävä osallistumaan jakotapahtumaan.

Mä en oikeesti usko, että tää ruoanjakelu päättyy siihen, kun köy- hyys päättyy... Mä ajattelen, että tässä ruoanjakelussa on semmoi- nenkin positiivinen puoli. Vaikka ihmisillä olisi varaakin ostaa se ruoka, mutta näin tämä on ekologisempaa. Me hyötykäytettään kaikki se ruoka, mikä on tuotettu niin, sitä joutuu vähemmän huk- kaan. Se on luonnon säästämisen kannalta olennaista sekä tuotan- topäässä että kaatopaikan päässä. (H5)

Ei asiakasmäärä ole ainakaan pienenemässä eikä sitä voi selittää sillä, että kun jotain jaetaan ilmaiseksi. Mehän jaetaan periaatteessa kaatopaikalle menevää ruokaa. (H4)

Ruoanjakelussa nähdään olevan sosiaalisia ulottuvuuksia. Leipäjonoissa ja ruokapankeissa käyville ihmisille ruoanjakelu on myös sosiaalinen tapahtuma, jossa näkee muita samassa elämäntilanteessa olevia ihmisiä. Siellä on mahdollisuus tulla kohdatuksi ja saada vertaistukea. Muutamissa jakelupaikoissa järjestetään asiakkaille kahvitarjoilu, jonka aikana ihmiset voivat jutella keskenään. Myös moni vapaaehtoisena toimiva on saanut auttamisesta sisältöä eläkepäiviinsä (Hiilamo ym. 2008, 121). Ruoanjakelua kehitettäessä tulee ottaa sosiaaliset näkökulmat esiin. Toisin sanoen esimerkiksi Helsingissä ruokaa jakavien järjestöjen toiminnassa tulee edistää kuntalaisten sosiaalista vuorovaikutusta, vertaistuen saamisen mahdollisuutta ja tulevien yhteisöjen syntymistä. Lisäksi kunnioittavaan kohtaamiseen ja yhteisöllisyyteen liittyvien tekijöiden toteutumista pidetään Helsingin kaupungin järjestöavustusten myöntämisen kriteereinä. (Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008, 19.)

Ja sitä paitsi ruoalla on tärkeä sosiaalinen elementti. Ja se sopii hyvin seurakunnan toimintaa. (H5)

Me ollaan panostettu myös kaikella tavalla meidän työyhteisöön sekä näissä tilaisuuksissa ihmisten kanssa olemiseen. Ihmiset kokee olevansa kuin kotonaan; tulevansa jonnekin, missä heidän ei tarvitse hävetä tai tuntea olevansa epäonnistunut, vaan että saa tulla vaan ja olla tervetullut. (H6)

Kuten on jo aiemmin kerrottu, useissa haastatteluissa peräänkuulutetaan henkilön auttamisen tärkeyttä sekä sen ottamista huomioon avustustyössä. Tässä yhteydessä on mainittava, että diakonian taloudellisen avun asiakkaina ovat keskeisesti yksinhuoltajaäidit (Juntunen ym. 2006, 100). Samaten parissa haastattelussa tuotiin esille, että lapsiperheet ovat kasvussa. Toimeentulo-ongelmat ja vanhempien henkinen hätä helposti rajaavat lasten toimintamahdollisuuksia. Harrastaminen voi jäädä vähäiseksi sekä koulussa saattaa esiintyä erilaisia vaikeuksia. Lapset voivat myös jäädä ilman henkistä tukea kotiympäristössään. Ruokavalio voi niin ikään supistua, mikäli vanhemmat ovat riippuvaisia ruokajakelupisteistä saatavista elintarvikkeista. Lapsille ei myöskään muodostu realis-

tista käsitystä siitä, millä tavoin taloutta pyöritetään. Heille saattaa välittyä kuva, että ruokapankeissa asiointi on jokaisen suomalaisen normaali rutiini tai käytäntö. On huomattava, että köyhyys voi polveutua sukupolvelta toiselle (Juntunen ym. 2006, 100).

Ihmisillä on tänä päivänä kuulluksi tulemisen tarve ja henkinen hätä ja ahdistus... Nykyään lapset eivät nääkään todellista kuvaa, vaan ne näkee syrjäytymisen ja tämmöisen nälän ja ruoan hakemisen paikasta toiseen. Ne ei nää niin sanottua normaalia perhe-elämää ja semmoista arjesta selviytymistä normaalina. (H1)

Ruoanjakelijat kantavat kokonaisvaltaisesti huolta asiakkaistaan. Osa on kirjoittanut lehtiin sosiaalialan ongelmakohtista tai ollut julkisuudessa niistä kertomassa (ks. luku 7.2). Ihmisiä tavataan myös henkilökohtaisesti esimerkiksi Pelastusarmeijassa sekä seurakuntien diakonien vastaanotoilla. Asiakkaat ovat eri tavoin riippuvaisia järjestöjen tarjoamasta avusta. Heidän toimeentulotukipäätöksensä ovat voineet venyä. Myös sosiaalityöntekijälle ajan saaminen on saatettu kokea haastavaksi. Yhtä lailla sosiaalityöntekijöiden tiuha vaihtuminen on nähty ongelmallisena. Toisaalta ihmiset voivat olla velkaantuneita, heille on voinut sattua odottamattomia kriisejä tai on ilmaantunut ennakoimattomia menoja. (Juntunen ym. 2006.) Voidaan sanoa, että nämä ongelmat ja erilaiset sosiaaliset epäkohdat ylläpitävät ruoanjakeluinstituutiota (ks. luku 4.3).

Se on nykyaikana ongelma, kun asiakkaat joutuvat odottamaan niin pitkään. Nykyaikana byrokratia on niin hidas. Esimerkiksi odotetaan näitä avustuksia; se on monta kuukautta ennen kuin ihmiset saamistään rahaa. Ja ihmisiä juoksetetaan luukulta luukulle. (H1)

Sen haluaisin painottaa, että meillä suurin osa näistä ihmisistä, jotka täällä käy, ei ole Suomen sosiaaliturvan piirissä. (H5)

Samoin 1990-luvun lama sekä nykyinen taloudellinen tilanne vaikuttavat ihmisten arjesta selviytymiseen. Edellisen laman jäljiltä on ihmisiä, jotka eivät päässeet mukaan työelämään. Osa jäi pätkätyökierteeseen ja ovat nyt lomautettavien sekä irtisanottavien listoilla. Nykyinen lama koskettaa kipeimmin heikommassa asemassa olevia ihmisiä. Näyttää siltä, että valtio on sosiaaliturvauudistuksissa sysäämässä kunnille vastuuta juuri heikoimmassa asemassa olevista

ihmisistä. Kuntien taloudellinen tilanne on kuitenkin huonompi nyt kuin se oli ennen 1990-luvun alun lamaa. (Hiilamo 2009, 53.) Tämä vaikuttanee jatkossa siihen, että kolmannen sektorin apua tarvitaan julkisen vallan epäkohtien paikkaajana sekä ihmisten arjesta selviytymisen tukemisessa.

Ne ihmiset, jotka jäivät silloin laman alle, niin ovat vielä syvemmillä tässä lamassa. Meillä on tänä päivänä ihmisiä ympärillä, jotka kokee syvää syrjäytymistä. Ne on pudonneet kaikesta. Ja ne ei ole päässeet siitä nousemaan ja on alkamassa uusi taloudellisesti vaikea aika. (H1)

Kyl se ilmeisesti kaupoissa näkyy, se lama osittain, ettei ihmisillä ole varaa ostaa, että halvempaa ja ei pysty aina ostamaan lihaa. (H3)

Lisäksi haastatteluissa käy ilmi, että pääkaupunkiseudulla asiakasmäärät ovat suuret. Jonot eivät ole pienentyneet. Useimmiten avun tarve kasvaa, kun ansiosidonnaiset etuudet päättyvät. Esimerkiksi tämä ilmenee diakonian puolella nopeana asiakasmäärän kasvuna vasta sen jälkeen, kun lamaa on kestänyt muutamia vuosia. Toisaalta nyt lomautettavia ja irtisanottavia vaikeammassa asemassa ovat ne yksilöt ja perheet, jotka ovat markkinatuen tai muiden niin sanottujen ensisijaisten perusturvaetuuksien varassa. Edellä mainittujen ryhmien hätä on näkymättömämpää ja vaikeimmin lähestyttävissä. (Hiilamo 2009, 54.)

Tiivistetysti sanoen ihmiset tarvitsevat monimuotoista tukea sekä erilaisia mahdollisuuksia tulla kuulluksi. Diakoniaan samoin kuin avustusjärjestöjen toimintaan on kuulunut asiakkaiden oikeuksien puolustaminen. Kaikilla hätää kärsivillä ihmisillä ei ole aina riittävästi voimia ajaa omaa etuaan. Leipäjonoissa on ihmisiä, jotka ovat apua hakiessaan käännetyt eri syistä muualle. Samaten heitä on voitu juoksuttaa ihmisen hyvinvointia edistävien ja turvaavien julkisten instituutioiden asiakasvirtojen ohi. Avustusjärjestöjen tarjoamaa epävirallista apua voidaan pitää poiskäännyttämisen päätepysäkinä. (Hänninen & Karjalainen 2007, 164, 182.)

Tänä päivänä voi kysyä: Kuka auttaa niitä, jotka ei enää jaksa ja joilla ei ole ketään, kuka taistelee heidän puolesta? (H1)

Pitäisi seurakuntien jakautua ihmisten pariin, koska siellä se henkinen hätä on niin suurta. (H4)

Sanotaan, että tää on se viimeinen lenkki pitkässä ketjussa, joka pyrkii auttamaan ihmisiä. (H3)

8.2 Ruoka-aputyöryhmän suosituksia

Lyhyesti sanoen ruoka-aputyöryhmä perustettiin keväällä 2008 Helsingissä valtuustoaloitteesta, jossa toivottiin kaupungin tulevan mukaan yhdessä Jätkäsaaren lyhty ry:n kanssa perustamaan uutta ruoanjakelupistettä Jätkäsaareen. Ruoka-aputyöryhmä otti tavoitteekseen kuulla järjestöjen, elintarviketeollisuuden ja kaupan näkemyksiä ilmaiseen ruoanjakeluun. Samaten työryhmä päätti tehdä haastatteluja Helsingin lisäksi myös Espoossa ja Vantaalla laajemman kuvan saamiseksi pääkaupunkiseudulla toteutettavasta ruoanjakelusta. Työryhmän selvityksessä olivat mukana samat ruoanilmaisjakelijat kuin tässäkin tutkimuksessa lukuun ottamatta kansainvälistä seurakuntaa. Sen sijaan Espoossa toimiva Hyvä Arki esiintyy työryhmän raportissa. (Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008, 2.)

Ruoka-aputyöryhmän selvityksessä painotetaan Suomen perustuslain mukaisia oikeuksia välttämättömään toimeentuloon. Sitä pidetään luonnollisesti ihmisarvoisen elämän edellytyksenä. Käytännössä tämä tarkoittaa perusturvan nostamista asianmukaiselle tasolle. Lisäksi ihmisten selviytymistä tulee tukea niin, että perustoimeentulotuen käsittelyä nopeutetaan sekä taataan riittävien sosiaalilaitosten palveluiden saatavuus. Samanaikaisesti ihmisten ohjaaminen ruoanjakelupisteisiin lopetetaan. Ehdotetuista toimenpiteistä huolimatta selvityksessä todetaan ruoan jakamisen olevan Helsingissä jo niin vakiintunutta, että toiminta on tullut jäädäkseen. Vaihtoehdoksi jää pohtia yhteiskuntapoliittisesti sitä, millä perusteella ja miten toimintaa voidaan kehittää. (Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008, 18.)

Työryhmä toteaa, että ruoanjakelua puoltavat taloudelliset, sosiaaliset ja ekologiset syyt. Ilmainen ruoka antaa taloudellista väljyyttä, lisäarvoa vähimmäisturvan varassa tai taloudellisesti tiukassa elämäntilanteessa eläville. Ruoanjakelua puoltavat yksilöllisen tuen ja vertaistuen saaminen sekä yhteisölliset näkökulmat. Lisäksi käyttökelpoisia elintarvikkeita voidaan hyödyntää kaatopaikalle viemisen sijasta. Samanaikaisesti tuetaan kestävästä kehitystä. (Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008, 18.)

Selvityksessä myös tähdennetään, että ruoanjakelun järjestäminen ei ole julkishallinnon tehtävä. Rekisteröidyt järjestöt, jotka täyttävät sosiaalilautakunnan järjestöavustusten myöntämiskriteerit seurakuntien lisäksi, nähdään sopiviksi toimijoiksi. Kaupunki voi niin ikään tukea ruoanjakelua edistämällä vapaaehtoistyön, kuntouttavan työtoiminnan sekä muiden kuntouttamis- ja työllistämistienpiteiden ja esimerkiksi sosiaaliviraston ammatillisen neuvonnan mukaantuloa. Tämän lisäksi ruoanjakelun toteuttamisessa korostetaan paikallisia olosuhteita, joista nousevat kullekin alueelle soveltuvat toimijat. Ruoanjakelun organisoiminen sekä siihen liittyvät vastuut ja työnjaot on tarkoituksenmukaista sopia alueellisten toimijoiden kesken. (emt., 18–19.)

Ruoka-aputyöryhmä (2008, 19) painottaa ihmisten kunnioittavaa kohtaamista. Ruoanjakelu on järjestettävä siten, että kaikenlaista leimaantumista vältetään. Ilmaisjakelulla tulee olla sellaiset puitteet esimerkiksi tilaratkaisujen suhteen, että odottaminen voidaan toteuttaa pienemmissä ja lämpimissä sisätiloissa. Tämä suositus koskee myös tilojen varustamista asianmukaisilla saniteettitiloilla. Samaten pidetään tärkeänä, että ruoanilmaisjakelijat edistävät omassa toiminnassaan ihmisten sosiaalista vuorovaikutusta, vertaistuen saamisen mahdollisuutta sekä tukevien yhteisöjen syntymistä. (emt., 19.)

Kauppiaiden ja elintarvikejakelun näkökulmasta on tärkeää, että toiminnassa ovat mukana luotettavat hyväntekeväisyysjärjestöt tai yhteistyökumppanit. Keskeiseksi nähdään, että ne käsittelevät elintarvikkeita vastuullisesti huolehtien ruoan säilyvyydestä aina siihen saakka, kun ne luovutetaan asiakkaille. Tähän kuuluvat myös jätehuollolliset näkökulmat sekä kauppojen vastuu siitä, että hy-

väntekeväisyyteen ei lahjoiteta käyttöajan ylittäneitä tuotteita. Eräs työryhmän tärkeimmistä suosituksista lienee se, että ilmaisen ruoan jakaminen ja edullisen ruoan tarjoaminen ei missään tilanteessa voi eikä saa korvata tai paikata lakisääteistä viimesijaista perusturvaa. Kiteytetysti sanoen ruoan ilmaisjakelu tulee jättää vapaaehtoiseksi ja tilapäiseksi avuksi niille, jotka haluavat sitä käyttää. (Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008, 19.)

9 TUTKIMUSMATKAN SATOA: YHTEENVETO JA POHDINTA

9.1 Asennoituminen tutkimukseen

Tutkimuksen tarkastelukohteena on ruoan ilmaisjakelu. Tavoitteena on kartoittaa ruoanilmaisjakelijoiden yhteistyömuotoja ja -tarvetta pääkaupunkiseudulla etnografista menetelmää tutkimuskohtaisesti soveltaen. Ruokapankkitoimintaa tarkastellaan myös erilaisesta kirjallisuudesta käsin. Pyrkimys on lähestyä tutkimuskohdetta sekä teoriasta että käytännöstä käsin. Ne nähdään olevan vuorovaikutuksellisessa yhteydessä toisiinsa.

Tutkimuksessa sovelletaan etnografiaa tutkimuskohtaisesti opiskelija-tutkijana näkökulmasta. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkija on itse osallistunut tutkimusaineiston keräämiseen kuudessa eri ruoanjakelupisteessä opintojaksojensa (monikulttuurisuusharjoittelu ja opinnäytetyöhön liittyvät opinnot) aikana. Etnografisessa tutkimuksessa kenttätyöskentely on yleensä pitkäaikainen työrupeama, mutta tässä tutkimuksessa niin ei ole voitu toimia opiskelujaksojen rajallisesta kestosta johtuen. Tutkijalla on kuitenkin aiempaa kokemusta tutkimuksen tekemisestä sekä havainnoijana olemisesta. Tämä on osaltaan edistänyt etnografiseen tutkimusmenetelmään kuuluvien toimintatapojen omaksumista.

Tutkimuksen lähtökohtia selvitettyä sekä tutkimuksen metodologisia perusteita (luvut 1 ja 3) kirjoittaessa auki on pyritty selkiyttämään tutkimuksen orientaatiopohja sekä kiinnostus soveltaa etnografista menetelmää ruoanjakelua koskevaan tutkimukseen. Pyrkimys on tuoda esiin toiminnasta vastaavien henkilöiden ääni mahdollisimman totuudenmukaisesti.

Eisnerin (1991) mukaan tutkimuksessa on määriteltävä, mistä näkökulmasta ilmiöitä tarkastellaan. Laadullisen tutkimuksen ongelma-alueena voidaan pitää sitä, ettei se varsinaisesti edistä tiedon määrällistä lisäämistä. Sen sijaan laadulliselle tutkimukselle on luonteenomaista tutkimusolosuhteiden ainutkertaisuus, jolloin menetelmää sovelletaan tutkijoiden itsensä kehittämällä tavalla. Lyhyesti

sanoen samaltakin alueelta saadut tutkimustulokset luovat kukin oman todellisuutensa. Lukijan tehtäväksi jää yhteyksien rakentaminen ja niiden löytäminen. (Hammersley & Atkinson 2007.) Toisaalta on huomioitava, että sosiaalialan ongelmat ovat moni-ilmiöisiä, eikä niitä voi välttämättä koota palapelimäisesti yhteen. Tämän vuoksi joudutaan kokeilemaan erilaisia menetelmiä, käsitteitä ja teorioita, jotka sopivat tutkittaviin tilanteisiin. Samanaikaisesti pyritään avaamaan uudenlaisia tarkastelunäkökulmia konstruoituun ilmiöön. (Eisner 1991, 209–211.)

Merkityssuhteiden tavoittaminen edellyttää niin ikään metodista joustavuutta. Sosiaalialan moni-ilmeisestä luonteesta johtuen etnografiaa on täytynyt soveltaa joustavasti tutkimusprosessin aikana ilmiön edellyttämällä tavalla. Tilannekohtaiset havainnot on käsitteellistetty ja pyritty syventämään ne abstraktin tason ongelmiksi (Hammersley & Atkinson 2007). Niitä on valotettu erilaisesta lähdekirjallisuudesta käsin (triangulaatio) jatkuvan vuoropuhelun ylläpitämiseksi teorian ja käytännön välillä. Tällä tavoin on haluttu varmistaa, että tilannekohtaiset havainnot tuodaan monipuolisesti esiin. Kokonaisuuden ymmärtäminen vaatii sen lukemista siinä kontekstissa ja sosiaalisessa ympäristössä, jossa ruoanjakelu kulloinkin tapahtuu (ks. Hammersley & Atkinson 2007).

Voidaan sanoa, että tutkija tulee osaksi tutkittavaa ilmiötä, kun hänellä on siitä henkilökohtaista tietoa. Validiteetin avulla pyritään osoittamaan yhteisön jokapäiväisten kokemusten paikkansapitävyys. Sitä voi myös luonnehtia tavaksi, jolla maailmaan suuntaudutaan. Tutkimuksen näkökulmasta tämä tarkoittaa, että on kehitettävä tapa, jolla asennoidutaan maailmaan ja ollaan siinä. Tämä uusi asennoituminen ei ole passiivista eikä se keskity tavoitteiden saavuttamiseen, vaan se antaa mahdollisuuden tapahtumien näkyä ja puhua. (Eisner & Peshkin 1990, 99.)

Etnografisessa tutkimuksessa luotettavuutta voidaan osoittaa triangulaatiolla. Toisin sanoen kerättyä aineistoa valotetaan muusta lähdeaineistosta käsin laajemman kuvan saamiseksi tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Tärkeäksi nähdään myös haastateltavien äänen esille tuominen. Samaten tutkimuspro-

sessin esittely ja tutkijan oma reflektointi kuuluvat osaksi tutkimuksen luotettavuuden tarkastelua. (Creswell 1998, 211–212.)

Tämän tutkimuksen tulokset eli empiirisestä aineistosta esiin nostetut käsitteet: yhteistyöverkosto, resurssit, johtaminen ja yhteistyön sisältö muodostavat ruoanjakelun ydinelementit, jotka luovat perustan laajemman yhteistyön rakentamiselle. Samanaikaisesti ne ilmentävät, millaisin ehdoin yhteistyötä voidaan tehdä. Kuten empiirisestä aineistosta käy ilmi, verkostoituminen tarjoaa ruoanjakelijoille mahdollisuuksia, mutta se voi olla myös uhka (ks. luvut 6–7). Kerätyn aineiston ja Ruoka-aputyöryhmän selvityksen (2008) pohjalta tutkimuksessa pohditaan ruoanjakelun jatkuvuutta ja tulevaisuuden näkymiä (ks. luku 8). Seuraavaksi tutkimuksen pääkäsitteitä tarkastellaan laajemmasta, ruoanjakelun viitekehyksestä käsin.

9.2 Ruoanjakelun ydinelementit meillä ja muualla

Ruoanjakelun ydinelementit: yhteistyöverkosto, resurssit, yhteistyön sisältö ja johtaminen luovat perustan, jonka pohjalta verkostoitumista voidaan lähestyä laajempaan ilmiönä. Ruoanjakelijat tarvitsevat yhteistyöverkoston, jonka avulla he voivat auttaa jakelupisteeseen tulleita ihmisiä (ks. luku 6.1). Yhteistyöverkoston kautta ruoanjakelijat saavat jaettavia elintarvikkeita. Tämä kuitenkin edellyttää kontaktien luomista kauppoihin sekä tarkoituksenmukaista kuljetus- ja säilytyskalustoa. Suomessa elintarvikeyrityskontaktit ovat vaatimattomia, mutta anglosaksisissa maissa liikeyritysten vaikutusvalta on ruokapankkitoiminnassa kasvanut (ks. Hänninen ym. 2008, 19). Esimerkiksi Kanadassa liikeyritysten voidaan katsoa ottaneen ruokapankit hallintaansa kaikkialla maassa. Vuonna 2006 kansallisen ruokapankkijärjestön CAFB:n (Canadian Association of Food Banks) hallituksen rakennetta muutettiin niin, että järjestön johtamisesta vastaa yritysjohtajien enemmistö. Sen sijaan ruokapankkien edustajista koostuvalle hallitukselle uskottiin neuvoo-antava rooli. (Riches 2008, 27.) Ranskassa Kraft-Foods lahjoittaa suklaata ja kahvia sekä tukee ruokapankkien toimintaa muun muassa osallistumalla kylmäkuljetuskaluston rahoitukseen (Lehtelä 2008, 50).

Lyhyesti sanoen kaatopaikalle menevää ruokaa voidaan turvallisesti jakaa köyhille vain sellaisissa maissa, joissa kuljetus- ja säilytysketjut ovat riittävän kehittyneet. Tämä tarkoittaa käytännössä myös sitä, että näissä maissa heitetään jopa viidesosa elintarvikkeista pois. (Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008, 7.)

Yhteistyöverkosto tarjoaa ruoanjakelijoille taloudellisia, materiaalisia ja aineellisia resursseja, jotka ovat avustustoiminnan sujumisen kannalta avainasemassa (ks. luku 6.2). Suomessa ei ole kuitenkaan Yhdysvaltojen tai Kanadan kaltaista laajaa ruokapankkiverkostoa, vaan täällä jakelijat tekevät pienimuotoista yhteistyötä olemassa olevin voimavaroin. Ruoka-aputyöryhmän selvityksen (2008, 11) mukaan järjestöjen toiminnan perustana ovat yleensä kaupunkien myöntämät järjestöavustukset sekä seurakunnalta tai seurakuntayhtymältä saatu apu. Avustuksilla katetaan useimmiten vuokrat ja muut kiinteät kulut.

Järjestöt saavat myös yksityisiä lahjoituksia, mutta niiden määrä on vähäistä. Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö saa muita enemmän lahjoituksia yksityisiltä henkilöiltä ja yrityksiltä. Pelastusarmeijan toiminta on säätiöpohjaista ja toiminnan rahoitus hoidetaan säätiön kautta. Samaten Herttoniemen seurakunta ylläpitää Myllypurossa toimintaa, jota on tuettu järjestöavustusten sijasta sosiaaliviraston vuotuisilla toiminta-avustuksilla. Vapaaehtoiset ovat niin ikään olleet perinteisesti henkilöstöressurssina, mutta viime vuosina on aloitettu yhteistyö kaupungin työllisyyttä hoitavien tahojen kanssa. (Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008, 10–11.) On huomattava, ettei kaikilla tutkimuksessa mukana olevilla toimijoilla ole näin resursoitua toimintaa, vaan ruoanjakelu on pienimuotoisempaa.

Ruoanjakelijat ovat tehneet keskinäistä yhteistyötä, vaikka se on ollut osalla toimijoista varsin vähäistä tai vasta aluillaan. Yhteistyön sisältö paikantuu useimmiten elintarvikkeiden jakeluun: kuljetuksellisiin asioihin sekä isojen ruokamäärien keskinäiseen jakamiseen (ks. luku 6.4). Yhteistyökumppani on voinut myös tuurata toista jakelijaa tai hakenut heidän elintarvikkeensa sillä aikaa, kun tämä on ollut lomalla. Toisaalta yhteistyö on ollut luonteeltaan henkistä, jolloin on jaettu yhdessä arkikuulumisia sekä kannustettu yhteistyökumppania. On saatu keskinäistä vertaistukea. Virkistäytymis- ja koulutusmahdollisuudet sekä

toisten jakelijoiden tapaamiset nähdään useissa haastatteluissa tärkeäksi (ks. luku 6.4). Niiden järjestämiseen kaivataan kuitenkin tarkoituksenmukaisia resursseja ja yhteisen tapaamisajankohdan sopimista.

Avustustoiminta konkretisoituu järjestön omassa toimipisteessä asiakkaiden kohtaamisissa ja henkilökohtaisissa tapaamisissa. Ihmiset eivät ainoastaan hae ilmaista ruokaa, vaan useassa tutkimuksessa mukana olleessa jakeluyksikössä järjestetään ennen ruoanjakelun alkua tai sen yhteydessä hartaus. Mukana voi olla myös muita hengellisiä elementtejä: musiikkia, uskonnollisten kokemusten julki tuomista sekä hengellistä materiaalia. Lisäksi henkilökunta, papit ja diakonit pyrkivät kohtaamaan hädässä olevia ihmisiä (ks. luku 6.4).

Ruoanjakelukeskustelusta on jäänyt lähes kokonaan huomioitta henkinen ja hengellinen auttaminen. Tämän näkökulman esiin nostaminen lienee ajankohdasta, koska ruokapankkitoiminta on pääkaupunkiseudulla vakiintunut. Myös kirkon piirissä on esitetty kritiikkiä erityisesti uskonnollisten symbolien hillittyä käyttöä sekä ruokapankkitoiminnan matalaa profiilia kohtaan (Hänninen ym. 2008, 18). Esimerkiksi diakoniatyön pyrkimys on palvella ihmistä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Asiakkaan auttaminen edellyttää usein koko hänen elämänsä ja perhetilanteensa kartoittamista sopivien tukitoimenpiteiden löytämiseksi. Kohtaamisen tavoitteena on ihmisen toivon, luottamuksen ja selviytymismahdollisuuksien vahvistaminen eri elämänalueilla.

Henkinen tuki on ihmisen kuuntelemista, hänestä välittämistä, rinnalla kulkemista, toivon ja Jumalan rakkauden välittämistä. (Helosvuori, Koskenvesa, Niemelä & Veikkola 2002, 234–235.) Hengellisten auttamismuotojen; erityisesti kuuntelun, sielunhoidollisen keskustelun ja rukouksen avulla voidaan löytää voimavaroja, joiden avulla ihminen kykenee kestämään taloudellisen tilanteen ja erilaisien kriisien aiheuttamia paineita (Juntunen ym. 2006, 88–89). Auttamisen lähtökohtana on luonnollisesti asiakkaan todellisuus ja elämäntilanne sekä hänen kohtaamisensa ainutlaatuisena yksilönä.

On huomion arvoista, että Suomen evankelisen kirkon seurakunnat ovat suurimpia ruoka-avun jakajia maassamme (Silvasti 2008, 250). Kirkkolaissa ilmeneekin diakonisen auttamisen eetos. Se ohjaa niiden ihmisten auttamiseen, joiden hätä on suurin ja joille muu apu ei yllä. Kirkon diakoniatyöllä on mahdollisuudet nähdä, kuulla, tuntea todellisuutta, joka leimaa elämää arjessa virallisen järjestelmän ja tiedonkeruun ulkopuolella. (Latvus ym. 2005, 136.) On selvää, että ruokapankit haastavat kirkon työkäytännöt ja sosiaalieettiset linjaukset jatkuvaan dialogiin (Heikkilä & Karjalainen 2000, 258; Hiilamo 2009).

Lyhyesti kooten ruoanjakelijoilla on oma yhteistyöverkostonsa sekä resurssit. Tästä huolimatta ne eivät takaa itsestään ruoan kulkua asiakkaalle. Toimintaa täytyy aktiivisesti organisoida ja johtaa (ks. luku 6.3). Ruokapankkitoiminnan johtaminen on keskittynyt käytännössä yhdelle tai muutamalle vastuuhenkilölle. Toiminnasta vastaavan työntekijän toimenkuva on monimuotoinen. Se koostuu tehtävien koordinoimisesta, tilanteiden tarkkailusta ja prosessien analyysistä (raportointi, tavoitteiden toteutumisen valvonta), kannustajana (yhteistyön, avoimuuden edistäminen) ja neuvonantajana toimimisesta (palautteen, tunnustuksen, kiitoksen antaminen alaisille) sekä kehittäjänä olemisesta (esimerkiksi uuden kokeileminen, muutokset).

Lisäksi toiminnanjohtaja on välittäjä, joka ylläpitää organisaation imagoa sekä toimii tuottajana, joka motivoi, kannustaa, ottaa vastuuta ja luo alaisilleen onnistumisen mahdollisuuksia. Samanaikaisesti hän on ohjaaja, joka asettaa tavoitteita ja päämääriä, tekee valintoja, määrittää rooleja sekä luo toiminnan periaatteita. (Heikkala 2001, 119–120.) Järjestön strategisen johtamisen tehtävänä on erityisesti toiminta-ajatuksen mukaisen toiminnan elinvoimaisuuden ja menestymisen varmistaminen pitkällä aikavälillä. Toisin sanoen se on sellaisten pitkän tähtäimen periaatteellisia linjauksia koskevien päätösten tekemistä ja toimeenpanoa, jotka tukevat toiminta-ajatusta ja sen mukaista toimintaa. (emt., 121.)

Kokonaisvaltainen työhön orientoituminen vaatii toiminnasta vastaavilta henkilöiltä erityistä kestävyyttä ja työssä jaksamista. Rajanvetoa käydään siitä, mikä on kunkin tahon asema, rooli ja tehtävät, mikä on järjestön asema, mitä tehtäviä

valtion tai kunnan pitäisi hoitaa (Heikkala 2001, 52). Ruokapankit ovat päätöksentekijöille haaste. Ne ovat ilmauksia tietoisesta julkisen vallan vastuun siirrosta ennen kaikkea kirkolle, kansalaisjärjestöille ja vapaaehtoistoimijoille (Hänninen ym. 2008, 18.) Siirrosta huolimatta julkinen valta on samanaikaisesti hankaloittanut kolmannen sektorin toimintaa muun muassa leikkaamalla niiden: erityisesti työttömien yhdistysten resursseja. Tällaista kansalaistoimintaa pitäisi kuitenkin tukea. (emt., 19.)

Samoin kolmannen sektorin toimijoiden äänen esiin nostaminen on tärkeää yhteiskuntapoliittisen keskustelun ylläpitämiseksi asioista, jotka ovat nyt järjestöjen ja niiden vetäjähmisten harteilla (ks. myös Hänninen 2008, 216). Voidaan sanoa, että epävirallista apua jakavien organisaatioiden asiantuntemus on julkisesta perusturvasta kasvanut. Samalla niiden painoarvo sosiaalihuollon kriittisenä kumppanina on lisääntynyt. (Karjalainen 2000a, 102.) Yhtä lailla vapaaehtoisuudessa toteutuu humanisuus ja toisen kuuntelu tavalla, joka ei välttämättä toteudu ammattimaisessa sosiaalityössä (Lehtelä 2008, 55). Karjalaisen (2000a, 102) mukaan vapaaehtoistyö ei ainoastaan kyseenalaista virallista järjestelmää, vaan se on parhaimmillaan uutta kansalaisasiantuntijuutta tai sosiaaliasiamestointia.

Samanaikaisesti on huomattava, että seurakuntien, järjestöjen ja palkatun väen määrä ja voimat eivät välttämättä riitä laajentuneen toiminnan pyörittämiseen (Karjalainen 2000a, 101–102). Vapaaehtoistyöntekijät ovat olleet laskussa (ks. Heikkala 2001, 74) ja lisäresurssia on saatu eri työllistämistoimenpiteissä olevista työntekijöistä. Työhön rekrytointi ei ole kuitenkaan helppoa. Koulutetuin ja luotettavin ihmisjoukko on usein työllistetty ja sosiaaliin työtehtäviin ei löydy aina välttämättä sitoutuneita työntekijöitä. Aineellinen avustaminen esimerkiksi näyttää edellyttävän palkattua henkilöstöä; ainakin silloin, kun se on vakiintunutta toimintaa. (emt., 101.) Toisaalta moni eläkeläinen on löytänyt elämälleen uutta sisältöä huono-osaisimpien auttamisesta. Samoin osa auttajista on ollut itse ensin asiakkaana ja autettavana, mutta siirtynyt myöhemmin auttamaan muita. (Hiilamo ym. 2008, 121.)

Ruoka-aputyöryhmä (2008, 19) pitää tärkeänä, että ruoan ilmaisjakelussa on keskeisenä eettisenä periaatteena ihmisten kunnioittava kohtaaminen. Pyrkimyksenä on leimaantumisen välttäminen. Tämä asettaa ruoanjakelulle vaatimuksia esimerkiksi tilaratkaisujen suhteen (sisätilojen käyttöön ottaminen, asianmukaisten saniteettitilojen varustaminen). Välttämättömänä lähtökohtana pidetään myös sitä, että ruoanjakelijat edistävät toiminnassaan kuntalaistensa sosiaalista vuorovaikutusta, vertaistuen saamisen mahdollisuutta ja tulevien yhteisöjen syntymistä. Esimerkiksi näiden edellä mainittujen kriteerien toteutuminen pidetään Helsingissä järjestöavustusten myöntämisen perusteina. Tämä edellyttää avustustoiminnan laaja-alaista kehittämistä, sosiaalialan sisältöjen tuntemusta sekä toiminnan organisointia.

9.3 Verkostoitumista ja ristiaallokkoa

Kuten on jo aiemmin mainittu, empiirisestä aineistosta nousi esiin myös seuraavat verkostoitumisen ulottuvuudet: verkostoitumisen ehdot, mahdollisuudet ja uhat. Verkostoituminen edellyttää yhteisistä pelisäännöistä sopimista, yhteiseen tavoitteeseen pyrkimistä sekä yhteistyökumppanin kunnioittamista (ks. luku 7.1). Lehtelä (2008, 60) tähdentää, että kumppanuus vaatii tasa-arvoista tilannetta kaikkien osapuolten kesken. Järjestö, joka pystyy vakuuttamaan mahdollisimman usean markkinaosapuolen toimintansa hyödyllisyydestä ja tehokkuudesta, on varteenotettava neuvottelukumppani myös valtion näkökulmasta. Tällaisella järjestöllä on mahdollisuus edustaa avuntarvitsijoita, jolloin syntyy kumppanuutta markkinoiden ehdoilla. Toisin sanoen ruokapankkitoiminnassa inhimillinen hätä ja avuntarve yhdistyvät kansallisen ja eurooppalaisen maatalouspolitiikan, ruoantuotantojärjestelmän sekä ruokamarkkinoiden tarpeisiin. (emt., 61.)

Suomessa ruoanjakelu ei ainakaan vielä toimi elintarvikejärjestelmän jatkeena samalla tavoin kuin anglosaksisissa maissa. On kuitenkin ensiarvoisen tärkeää huomioida tämä kehityssuunta. Näyttää siltä, että ruokapankkitoiminta alkaa kiinnostaa markkinoita silloin, kun se on riittävän laajaa, säännöllistä ja hyvin

organisoitua. Tällaisen yhteistyön rakentuminen edellyttää ensisijaisesti vapaaehtoisilta infrastruktuurin rakentamista ja valmiutta ylläpitää sitä. (Silvasti 2008, 256.)

Tutkimuksena mukana olevia järjestöjä yhdistää kristillisiin arvoihin pohjautuva toiminta-ajatus. Se antaa järjestöille strategian kautta identiteetin, paikan ja suunnan (Heikkala 2001, 53). Verkostoitumisen tavoitteena on saada mahdollisimman moni osalliseksi ja mahdollisimman moni ääni kuuluviin sekä useampia vastuunkantajia (Luomala 2003, 213). Verkostoituminen tehostaa ruoanjakelua sekä se tukee kestävästä kehitystä (ks. myös Silvasti 2008, 251). Samanaikaisesti se tarjoaa mahdollisuuden laajentaa ruoanjakelua sekä monipuolistaa asiakkaille lahjoitettavaa elintarvikevalikoimaa (ks. luku 7.2).

Ranskassa ruokapankit ovat kehittäneet vuosien varrella muita toimintoja ruoanjakelun lisäksi. Ne opastavat asiakkaita virallisten tukijärjestelmien piiriin sekä ohjaavat ja kouluttavat vapaaehtoistyöntekijöitään (ravitsemustieto, hygieeninen elintarvikkeiden käsittely) sekä asiakkaitaan (ravitsemustieto, ruoanlaittokurssit). (emt., 51.) Samaten Suomessa pidetään tärkeänä henkilökunnan hyvinvoinnista huolehtimista. Heidän jaksamistaan halutaan tukea: samoin kuin heidän auttamistaan oman elämän hallintaan (ks. luku 7.2). Lisäksi päihitteettömyyteen pyrkimistä ja työnhakua vapaille markkinoille tuetaan. Ruoka-apuyhdistyksen toiminnassa Vantaalla panostetaan myös yhteisöllisyyteen. (Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008, 10.) Verkostoituminen tarjoaa niin ikään vertaistukea ja kokemusten jakamista yhteisessä foorumissa.

Verkostoituminen voi olla uhka (ks. luku 7.3). Viitaten anglosaksisissa maissa tapahtuneeseen kehitykseen, siellä monet ruokapankit ovat liikeyritysten omistuksessa ja tämän kehityksen pelätään jatkuvan muissakin teollisuusmaissa (Riches 2008, 34). Samanaikaisesti, kun jaetaan hyvälaatuista ja ravitsevaa ylijäämäruokaa, elintarvikealan yritykset saattavat kierrättää tai myydä halvalla pilaantuneita elintarvikkeita tai roskaruokaa. (emt., 33.) Ruoka-aputyöryhmän selvityksessä (2008, 19) tuodaan esiin, että Suomessa hyväntekeväisyyteen osallistuva myymälä vastaa siitä, että vastikkeetta luovuttama elintarvike on

elintarvikekelpoinen. Tämä myös edellyttää yhteistyökumppaneilta, että ne huolehtivat vastuullisesti jaetavan ruoan elintarvikekelpoisuudesta siihen saakka, kun ne luovutetaan asiakkaille. Viimeisen käyttöpäivän ylittäneitä tuotteita ei saa luovuttaa hyväntekeväisyyteen. (emt., 19.) Toisaalta ruokaturvan muuttuessa laajemmin yksityisemmäksi liikesuhteeksi, markkinoille syntyy väistämättä määrällisesti ja laadullisesti toisistaan poikkeavia luokkaperustaisia ruokavalioita (Silvasti 2008, 256).

Kansainvälisestä ruokajakelutoiminnasta tehtyjen tutkimusten mukaan yritykset hyötyvät ruokapankeista. Esimerkiksi lahjoittamalla jäännösruokaa kaupat siirtävät jätehuollon kustannuksia ruokapankkien maksettavaksi. Samaten yritykset voivat saada imagoetua osallistumalla vähävaraisten ruokkimiseen. (Silvasti 2008, 256.) Yhtä lailla ne voivat ohjata ruokamarkkinoiden ylijäämää kustannustehokkaasti hyvään tarkoitukseen. Ruokapankeille lahjoittavien hyöty ja tavoite voi myös olla verotuksellinen etu. (Lehtelä 2008, 53, 61.)

Suomessa verkostoitumisen uhka voi olla ruoanjakelun keskittyminen yhden tai muutaman vetäjähmissen taakse. Varahenkilöstöä on usein niukasti käytettävissä. Lisäksi niin sanottuihin hallinnollisiin tehtäviin voi olla vaikea löytää apuhenkilöstöä. Samoin järjestöjen rahoituspohjat voivat olla toisistaan poikkeavat tai keskinäistä luottamusta ei ole olemassa. Järjestöjen välillä voi olla kilpailua tai ennakkoluuloja siitä, että laajempi yhteistyö romuttaa järjestön omaa, aikaansaatuja toimintaa ja käytäntöjä. Asioiden ei haluta myöskään monimutkaistuvan. Verkostoitumista ei haluta vain verkostoitumisen vuoksi, vaan siihen pitää olla jokin syy. Lisäksi ikääntyminen on luonnollinen yhteistyötä rajoittava tekijä (ks. myös luku 7.3).

9.4 Ruoanjakelu puntarissa

Voidaan sanoa, että ruoanjakelu on myös lähitulevaisuudessa pysyvää pääkaupunkiseudulla (ks. myös Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008). Ruokapankkien yleisyys näyttää vahvistavan käsitystä, että kehittyneissä maissa nälkää pi-

detään yhä enemmän hyväntekeväisyyden piiriin kuuluvana kuin julkisen vallan asiana (Riches 2008, 28). Ruokapankkitoiminta on luonut vapaaehtoistyölle, kansalaisjärjestöille ja kirkolle toimintaväylän, jollaista ei ennen niiden syntyä ollut tarjolla (Simpura & Kauppinen 2009, 17).

Haastatteluista käy ilmi, että järjestöt kantavat huolta ruokaa hakevista ihmisistä. Ne ovat viimeisiä tahoja, joista voi saada apua. Ruoka-avun hakemisessa voi olla kyse ennaltaehkäisystä tai hakija voi olla yhtä lailla nälkäinen tai aliravitettu. Ruoka-apua saadakseen hänen on kuitenkin päästävä ruoan jakopaikalle ja pystyttävä osallistumaan ruoan jakotapahtumaan. (ks. myös luku 8.1). Tällaista mahdollisuutta ei ole kuitenkaan ihmisillä, joilla ei ole tarvittavaa toimintakykyä. Myös muiden avunannon ja tuen varassa olevilla ihmisillä (esimerkiksi vanhukset, lapset, sairaat, fyysisesti toimintarajoitteiset) voi olla kaventuneet mahdollisuudet saada ruoka-apua. Ruokapankit ja leipäjonot eivät välttämättä kerro kaikkein karuimmista kohtaloista. (Hänninen ym. 2008, 12.)

Kuten on jo aiemmin esitetty (ks. luku 4.3), ruokapankkitoiminta on saanut paljon kritiikkiä, vaikka ruoanjakelijat tekevät arvokasta työtä. Eri tutkijat näkevät, että Suomessa tulee olla sosiaalipoliittisia keinoja heikko-osasten ihmisten auttamiseksi (ks. myös Silvasti 2008, 255; Ruoka-apytyöryhmän selvitys 2008, 4). Ihmisoikeuksiin kuuluu niin ikään oikeus riittävään ruokaan. Hädässä olevien ihmisten ei pitäisi olla ainoastaan hyväntekeväisyyden varassa, vaan julkisen vallan tulee ottaa heistä vastuuta. (Riches 2008, 41–42; ks. myös Hänninen 2008.) Samoin Suomen evankelinen kirkko on tuonut esiin, että perusturvasta huolehtiminen on yhteiskunnan asia ja sen vastuulla. Yhteistyö kunnan sosiaalityön kanssa on aiheuttanut keskustelua ja kritiikkiä. Useilla ruokapankkipaikkakunnilla kuntien sosiaalityöntekijät ovat voineet ohjata asiakkaita seurakunnan ylläpitämään ruokapankkiin, vaikka ne perustettiin vain väliaikaiseksi hätäavuksi. (Malkavaara 2002, 302.)

Ruokapankit ovat kuitenkin säilyneet ja laajentaneet toimintaansa. Voidaan sanoa, että kuntien taloudellinen tilanne on tällä hetkellä heikompi kuin se oli ennen 1990-luvun lamaa. Köyhien näkökulmasta syksyn 2008 kansainvälisen ra-

hoituskriisin laukaisemasta lamasta uhkaa muodostua edellistä pahempi. Tähän ovat syynä seuraavat seikat: 1990-luvun alussa köyhyys ja syrjäytyminen olivat marginaalisia ilmiöitä verrattuna vuoden 2008 taitteeseen. Toisaalta 1990-luvun alussa perusturva oli suhteessa yleiseen tulotasoon parempi kuin se on tänä päivänä. (Hiilamo 2009, 52–53.)

Kuten useat haastateltavat toivat esiin, Suomessa on 1990-luvun laman jäljiltä ihmisiä, jotka eivät päässeet lainkaan mukaan työelämään tai saivat vain pätkätöitä, joista heidät on nyt lomautettu. Laman vaikutukset näkyvät kaikkein kiipeimmin jo ennestään heikommassa asemassa olevien ihmisten elämässä (Hiilamo 2009, 52–53). Seurakuntien tulisi nyt panostaa diakoniatyöhön sekä verkostoitumiseen muiden paikallisten ja valtakunnallisten toimijoiden kanssa. Tällä tavoin olisi mahdollisuus hankkia taloudellisia resursseja esimerkiksi työttömyyden kasvun hillitsemiseksi yhdessä muiden toimijoiden kanssa. (emt.)

9.5 Tutkimuksen aikana heränneitä mietteitä

Aloitin tutkimuksen tekemisen tutkija-oppijana näkökulmasta. Tämä on vaatinut laaja-alaista perehtymistä etnografiseen menetelmäkirjallisuuteen sekä suomalaista ruokapankkitoimintaa käsittelevään lähdeaineistoon. Kenttäjakso oli etnografisesta tutkimuksesta poiketen lyhyt, mutta aihepiiriltään raskas. Ihmisten hädän kohtaaminen ei ole niin sanottua kevyttä kenttäviihdettä. Myös ruoanjakeluun liittyvien toimintojen havainnoiminen eri yksiköissä oli päiviä kestävä puuhaa. Samoin liikkuminen eri puolilla pääkaupunkiseutua (Helsinki-Vantaa-Espoo-akseli) vei runsaasti aikaa sekä aiheutti matkakuluja.

Kansainvälinen seurakunta tukee tutkimustoimintaani osallistumalla kuuden opinnäytetyön painatus- ja postituskustannuksiin. Se myös hyödyntää tehtyä tutkimusta ruoanjakelun kehittämisessä. Samaten opinnäytetyöt annetaan kaikille tutkimuksessa mukana olleille osapuolille. Eräs tutkimusprosessin miellyttävimmistä kokemuksista oli se, että ruoanjakelusta vastaavat toimijat ottivat tutkimuksen tekemiseni tosissaan. Suurin osa heistä oli varannut runsaasti ai-

kaa haastattelun tekemiseen sekä sen jälkeiseen keskusteluun. Haastateltavani mahdollistivat tutkimusaineiston keräämisen luonnollisessa ympäristössä, mikä vuoksi olen voinut työstää opinnäytetyöni lisäksi monikulttuurisuusraportin samasta aihepiiristä, mutta eri näkökulmasta. Tämä on tukenut ammatillista kasvuani sekä mahdollistanut teorian ja käytännön välisen dialogin rakentamisen suorittamieni opintokokonaisuuksien aikana.

Yleisesti sanoen etnografinen tutkimus on työläs. Kenttätyö vie aikaa. Samoin aineiston aukikirjoittaminen, tutkimuksellinen ideointi sekä kirjallisuuteen perehtyminen vaativat erityistä paneutumista. Ilmiöön liittyvät kokemukset eivät myöskään etene lineaarisesti, vaan useita prosesseja voi esiintyä samanaikaisesti ja synnyttää uusia prosesseja. (Charmaz 2000, 528.) Niitä voi olla vaikea ennustaa etukäteen. Tämän vuoksi olen pohtinut, olenko havainnut kentällä ollessani oleellisen. Tutkimuksen kautta nämä tapahtuneet toiminnot ja käytännöt tuodaan julkisesti arvioitavaksi, mutta pääseekö ulkopuolinen lukija käsiksi niihin ainutkertaisiin prosesseihin, jotka kuuluvat osaksi ruoanjakelutoimintaa? Vaarana voi olla, että keskustelu kohdistuu ainoastaan ruoanjakelun tarpeellisuus- ja ei tarpeellisuus-ulottuvuuksien tarkasteluun. Tämä ei ole kuitenkaan tutkimuksen ensisijainen päämäärä. Pyrkimys on sitä vastoin kartoittaa, millaista yhteistyötä ruoanjakelijat ovat tehneet, mitä etua on yhteistyöstä ja millaisia haasteita verkostoitumisella on.

Tutkimusprosessin aikana kävin kriittisesti aineistoa läpi. Luin keräämääni materiaalia ja kirjallisuutta ristiin rastiin sekä pohdin sitä, edustavatko esiin nostetut ilmiöt monipuolisesti niitä tilanteita ja tapahtumia (kontekstia), jossa ruoanjakelu ja siihen liittyvät yhteistyötoiminnot tapahtuvat. Aineistosta tuotiin näkyväksi ilmiötä oleellisemmin valottavat tekstit unohtamatta, että olen ollut tutkijana itse aineistoa keräämässä ja sitä tuottamassa. Tutkimuksessa käytin suorita tekstilainauksia, joilla pyrin varmistamaan, että ennakkokäsitykseni ja -odotukset vaikuttaisivat mahdollisimman vähän analyysiini. Tekstikuvausten avulla kävin myös sisäistä vuoropuhelua vertaamalla niitä tekemiin havaintoihin (muistiinpanot ja teoreettiset pohdinnat) ja kirjallisuuteen. Tällä tavoin todensin moniäänisyyden olemassaoloa etnografisessa tutkimuksessa.

Olen joutunut tekemään runsaasti kysymyksiä aineistolle ja luokittelemaan sitä ristiin sekä kirjoittamaan teoreettisia muistiinpanoja (ks. Hammersley & Atkinson 2007). Niissä olen ideoinut tutkimuksen etenemistä, pohtinut erilaisten näkökulmien esille tuomista, pyrkinyt löytämään kriittisiä vasta-argumentteja ja luokitellut lähdekirjallisuutta kategorioiden ulottuvuuksien syventämiseksi. Olen myös ajatellut ääneen ja pyrkinyt jatkuvasti kokoamaan aineistoa, jotta kokonaisuuden kannalta tärkeät rakennusaineet pysyisivät muistissa. Samaten olen seurannut ruoanjakelua koskevaa keskustelua mediasta. Tällä tavoin olen pyrkinyt pitämään kontaktia ajankohtaisiin kysymyksiin.

Etnografisessa tutkimuksessa on runsaasti materiaalia, joista käsitteet nostetaan esiin. Toisin sanoen aineisto toimii ajattelun välineenä. Tutkimukselliset ideat nousevat muistiinpanoista ja aineiston analyttisestä reflektoinnista. Aineiston analyysi kulkee mukana koko tutkimuksen kirjoittamisen ajan. (Hammersley & Atkinson 2007, 158–159.) Etnografisessa tutkimuksessa ei tarvita välttämättä mekaanista koodausta, koska tutkija tuntee aineistonsa. Olen soveltanut sisällönanalyysejä tutkimukseeni. Tämä on auttanut aineiston järjestämisen käsitettävään muotoon sekä mahdollistanut uudenlaisen näkökulman ottamisen tutkittavaan ilmiöön. (emt., 162.)

Etnografisessa tutkimuksessa tavoitetaan arjen käytännöt eli ymmärretään ihmisen toimintaa ja siihen sisältyviä merkityksiä tietyssä yhteisössä ja ympäristössä. Pyrkimys on nähdä uusin silmin tutut ja jokapäiväiset tilanteet. Tässä tutkimuksessa tutkija sukelsi sisään tutkimuskohteeseen ja toi ruoanjakeluun liittyvät käytänteet ja toiminnot kokonaisvaltaisesti näkyviin. Lyhyesti sanoen etnografia ilmenee tutkijan ja haastateltavien välisenä dialogisena tutkimusmatkana ruoanjakelun arkeen, jossa tutkimuksen osallistujat ovat osa etnografista kertontaa ja tulevat ymmärretyiksi tarinamuodossa osana omaa toimintaympäristöään (Hammersley & Atkinson 2007).

Tutkimusprosessin aikana heräsi useita kysymyksiä, joista esitän kaksi keskeistä jatkotutkimusaihetta. Ensimmäinen niistä liittyy köyhyyden uuteen ilmeneismuotoon: kaupunkiköyhyyteen (ks. Simpura & Kauppinen 2009). Empiirisel-

lä tasolla tarvitaan lisää tietoa siitä, millaiset yhteiskunnalliset ongelmat Suomessa liittyvät enemmän suuriin kaupunkeihin ja ovat niissä yleisempiä kuin pienemmissä kaupungeissa tai maaseudulla. Toisaalta kaupunkiköyhyys antaa mahdollisuuden kansainväliseen vertailuun. Tutkimuskirjallisuudessa tällaiset vertailut, joissa olisi mukana suomalaisia kaupunkeja, ovat harvinaisia. (emt., 20.)

Toinen jatkotutkimusaihe keskittyy diakoniatyön perusorientaation tarkasteluun pääkaupunkiseudulla. Kuten ruoan ilmaisjakelun pysyvyys osoittaa, hädänalaiset ihmiset ovat edelleen ruokapankkien asiakkaita. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla usean seurakunnan jäsenet hakevat elintarvikkeita muistakin jakopisteistä kuin oman seurakuntansa alueelta. Toisaalta kaikki ruoka-avun asiakkaat eivät kuulu kirkkoon. Esimerkiksi exposure-valottumistyöskentelyä voitaisiin hyödyntää ihmisten ja yhteisöjen tilaa havainnoidessa sekä tätä kautta tutkia, miten diakoniatyötä voidaan kohdistaa oikeaan suuntaan (ks. Latvus ym., 2005). Tutkimuksellisesti olisi mielenkiintoista selvittää, onko eri seurakuntien väliselle yhteistyölle ja muulle verkostoitumiselle laajemmalti tarvetta ja halukkuutta? Antaisiko tämä avustustyöhön uusia voimavaroja ja sisältöä? Voidaanko näin kehittää diakoniatyötä?

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti 1994. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Bogdan, Robert C. & Bilken Sari 1992. Qualitative Research for Education. An Introduction to Theory and Methods. Boston: Allyn & Bacon.
- Charmaz, Kathy 2000. Grounded Theory: Objectivist and Constructivist Methods. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonne S. Lincoln (Eds.) Handbook of Qualitative Research. CA: Sage, 509–535.
- Creswell, John W. 1998. Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Traditions. London: Sage.
- Denzin, Norman K. 1989. The Research Act. A Theoretical Introduction to Sociological Methods. New Jersey: Prentice Hall.
- Economic Impact survey 2009 i.a. Viitattu 18.9.2009
<http://feedingamerica.org/newsroom/~-/media/Files/research/local-impact-survey-2009/economic-impact-2009.ashx>
- Eisner, Elliot 1991. The Enlightened Eye. Qualitative Inquiry and The Enhancement of Educational Practice. New York: Macmillan.
- Eisner, Elliot & Peshkin, Alan 1990. Validity. Teoksessa Elliot Eisner & Alan Peshkin (Eds.) Qualitative Inquiry in Education. The Continuing Debate. London: Teachers College Press, 97–99.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.
- Feeding America i.a. Viitattu 4.3.2010.
<http://feedingamerica.org/about-us.aspx>
- Glaser, Barney 1992. Basic of Grounded Theory Analysis - Emergence vs. Forcing. CA: Sociology Press.
- Glaser, Barney & Strauss, Anselm 1967. The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research. New York: Aldine de Gruyter.
- Glesne, Corrine E. & Peshkin, Alan 1992. Becoming Qualitative Researchers. An Introduction. New York: Longman.
- Grönfors, Martti 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Porvoo: WSOY.

- Hammersley, Martyn & Atkinson, Paul 2007. *Etnography. Principles in Practise*. London: Routledge.
- Heikkala, Juha 2001. *Järjestön strategia. Käsikirja elinvoimaisen tulevaisuuden luomiseen*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Heikkilä, Matti & Karjalainen Jouko 2000. Vuotoja hyvinvointivaltion turvaverkoissa. Teoksessa Matti Heikkilä, Jouko Karjalainen & Mikko Malakavaara (toim.) *Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelujen julkaisuja* n:o 5. Pieksämäki: Kirkkopalvelut, 212–266.
- Helosvuori, Riitta; Koskenvesa, Esko; Niemelä, Pauli & Veikkola, Juhani (toim.) 2002. *Diakonian käsikirja*. Jyväskylä: Kirjapaja.
- Herttoniemen seurakunta. Viitattu 2.3.2010.
<http://herttoniemi.kirkkohelsinki.net/?deptid=2448>
- Hiilamo, Heikki 2009. Yhteiskunnalliset muutokset ja diakoniatyön haasteet. Teoksessa Mikko Lahtinen, Terttu Pohjolainen & Tuulikki Toikkonen (toim.) *Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja*. Lahti: Diakonialaitos, 43–57.
- Hiilamo, Heikki; Pesola Ulla & Tirri, Sirpa 2008. *Kirkon ruoka-apu*. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen, Kirsi-Marja Lehtelä & Tiina Silvasti (toim.) *Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Stakes, 115–124.
- Hirsjärvi, Sinikka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2000. *Tutki ja kirjoita*. Tampere: Tammi.
- Hunger in America 2010 i.a. Viitattu 1.3.2010.
http://feedingamerica.issuelab.org/research/listing/hunger_in_america_2010_national_report
- Hurstin Apu i.a. Viitattu 3.7.2009.
<http://hurstinapu.net/index.php>
- Hänninen, Sakari 2004. *Perustulo - kenen tahansa oikeus?* Teoksessa Tuula Helne, Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen (toim.) *Seis yhteiskunta-tahdon sisään!* Jyväskylä: Minerva kustannus, 269–288.

- Hänninen, Sakari 2008. Ruokapankki – Meidän pankki? Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen, Kirsi-Marja Lehtelä & Tiina Silvasti (toim.) Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Stakes, 209–238.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko 2007. Tarve Harkinnassa. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Kirsi-Maria Lehtelä (toim.) Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Vaajakoski: Stakes, 157–191.
- Hänninen, Sakari; Karjalainen Jouko; Lehtelä, Kirsi-Marja & Silvasti, Tiina 2008. Johdanto: Leipäjonoista ruokapankkeihin. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen, Kirsi-Marja Lehtelä & Tiina Silvasti (toim.) Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Stakes, 5–20.
- Juntunen, Elina; Grönlund, Henrietta & Hiilamo Heikki 2006. Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Jyväskylän Katulähetys i.a. Viitattu 19.9.2009.
<http://jyvaskylankatulahetys.fi/index.php?id=381>
- Jääskeläinen, Pietari 2000. Yhteisvastuukeräyksen ruokapankkiprojekti. Teoksessa Matti Heikkilä; Jouko Karjalainen & Mikko Malkavaara (toim.) Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelun julkaisuja n:o 5. Pieksämäki: Kirkkopalvelut, 203–211.
- Kaikkonen, Pauli 1999. Laadullinen tutkimus kasvatus- ja opetustyössä. Kasvatus 30 (5), 427–435.
- Kaivo-oja, Jari 2002. Ennakkotiedon analyysi i.a. Viitattu 16.9.2009
<http://74.125.77.132/search?q=cache:9yEZUACYrUJ:edu.kuusamo.fi/oamk/tuthan/Kuusamo10.12.2002osa2.ppt+verkostoitumisen+haasteet&cd=26&hl=fi&ct=clnk>
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti 2008. Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61. Helsinki: Kela.
- Karila, Kirsti 1997. Lastentarhanopettajan kehittyvä asiantuntijuus. Lapsirakkaasta opiskelijasta kasvatuksen asiantuntijaksi. Helsinki: Edita.

- Karjalainen, Jouko 2000a. Perusturvan tuolla puolen. Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Tampere: Gaudeamus, 86–102.
- Karjalainen, Jouko 2000b. Ruokapankkien paikallinen vaikuttavuus. Teoksessa Matti Heikkilä, Jouko Karjalainen & Mikko Malkavaara (toim.) *Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelujen julkaisuja n:o 5. Pieksämäki: Kirkkopalvelut*, 267–290.
- Karjalainen, Jouko & Järvinen, Saija 2000. Yllätysten tori sosiaalisena innovaationa – viisi katsetta vaihtoehtoiseen apuun. Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Tampere: Gaudeamus, 103–117.
- Karlsson, Liisa 2000. Lapsille puheenvuoro. Ammattikäytännön perinteet murroksessa. Helsinki: Edita.
- Laakso, Riitta 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset. Etnografia lastenkodissa. Acta Universitatis Tamperensis 1444. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Latvus, Kari; Maunuksela Anne-Maria & Hyväri Susanna 2005. Valottumismenetelmä diakoniatyössä. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.) *Toinen tieto. Kirjoituksia huonosuorituksen tunnistamisesta*. Saarijärvi: Stakes, 136–150.
- Lehtelä, Kirsi-Marja 2008. Ruokapankit, kumppanuus ja kansalainen Ranskassa. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen, Kirsi-Marja Lehtelä & Tiina Silvasti (toim.) 2008. *Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Stakes, 44–66.
- Lemmetyinen, Antti 2000. Ruokapankit kirkon diakoniatyön muotona. Teoksessa Matti Heikkilä; Jouko Karjalainen & Mikko Malkavaara (toim.) *Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelun julkaisuja n:o 5. Pieksämäki: Kirkkopalvelut*, 195–202.
- Luomala, Anne 2003. Päätöksenteko liikkeessä. Teoksessa Sakari Hänninen; Anita Kangas & Martti Siisiäinen (toim.) *Mitä yhdistykset välittävät? Tutkimuskohteena kolmas sektori*. Jyväskylä: Atena, 190–227.
- Malkavaara, Mikko 2002. Nälkä ja köyhyys kirkon asiaksi. Näkökulmia laman ja markkinakilpailun aikaan. Teoksessa Virpi Mäkinen (toim.) *Lasruksesta leipäjonoon*. Pieksämäki: Atena, 283–312.

- Mezirow, Jack 1995. Kriittinen reflektio uudistavan oppimisen käynnistäjänä. Teoksessa Jack Mezirow et al. (toim.) Uudistava oppiminen. Kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Helsinki: Palmenia, 17–37.
- Mäkinen, Virpi 2002. Lasaruksesta leipäjonoihin. Teoksessa Virpi Mäkinen (toim.) Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä. Pieksämäki: Atena, 7–20.
- Möller, Kristian; Rajala, Arto & Svahn, Senja 2009. Tulevaisuutena liiketoimintaverkot. Johtaminen ja arvонуonti. Tampere: Teknologiateollisuus.
- Nälkäisen opas i.a. Viitattu 12.2.2010.
<http://www.vvary.fi/Vinkit.htm>
- Pelastusarmeija i.a. Viitattu 20.2.2010.
<http://www.pelastusarmeija.fi/>
- Riches, Graham 2008. Ruokapankit ja oikeus ruokaan. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen, Kirsi-Marja Lehtelä & Tiina Silvasti (toim.) Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Stakes, 23–43.
- Ruoka-aputyöryhmän selvitys 2008. Leipäjonossa. Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto: Aikuisten palvelujen vastuualue.
- Salvation Army i.a. Viitattu 17.9.2009.
http://www.salvationarmyusa.org/usn/www_usn_2.nsf/vw-dynamic-index/816DE20E46B88B2685257435005070FA?Opendocument
- Siiki, Anna-Mari 2009. Leipäjono auttaa köyhyydessä. Teoksessa Vesa Keskinen, Markus Laine, Matti Tuominen & Tyyne Hakkarainen (toim.) Kaupunkiköyhyyden monet kasvot. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 109–117.
- Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun opettajankoulutuslaitos. Acta Universitatis Ouluensis. Scientiae rerum socialium E 37. Oulu: Oulun yliopisto.
- Silvasti, Tiina 2008. Elintarvikejärjestelmä globalisoituu – Ruokaturvasta yksityinen liikesuhde? Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen, Kirsi-Marja Lehtelä & Tiina Silvasti (toim.) 2008. Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Stakes, 241–262.

- Simpura, Jussi & Kauppinen, Timo M. 2009. Tutkittu ja tuntematon kaupunki-köyhyys. Teoksessa Vesa Keskinen, Markus Laine, Matti Tuominen & Tyyne Hakkarainen (toim.) Kaupunkiköyhyyden monet kasvot. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 109–117.
- Strauss, Anselm & Corbin, Juliet 1990. Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques. CA: Sage.
- Strauss, Anselm & Corbin, Juliet 1994. Grounded Theory Methodology: An Overview. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonne S. Lincoln (Eds.) Handbook of Qualitative Research. London: Sage, 273–285.
- Syrjäläinen, Eija 1990. Oppilaiden ja opettajan roolikäyttäytyminen luokkayhteisössä. etnografinen tapaustutkimus ala-asteen 4. vuosiluokalla. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 78. Helsinki.
- Tedre, Silva 2008. Puute ja nälkä vanhuudessa. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen, Kirsi-Marja Lehtelä & Tiina Silvasti (toim.) Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Stakes, 183–205.
- Tesch, Renata 1990. Qualitative Research. Analysis Types and Software Tools. London: Routledge.
- The Almanac of Hunger and Poverty in America 2007 i.a. Viitattu 18.9.2009.
<http://feedingamerica.org/our-network/the-studies/~media/Files/research/almanac/section1.ashx>
- The European Federation of Food Banks i.a. Viitattu 17.9.2009.
<http://www.eurofoodbank.org/eng/1a1.htm>
- Toimeentulojen perusosien määrät i.a. Viitattu 19.9.2009.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=52454&name=DLFE-6201.pdf
- Toivola, Tuija 2006. Verkostoituva yrittäjyys. Strategiana kumppanuus. Helsinki: Edita.
- Tolonen, Tarja & Palmu, Tarja 2007. Etnografia, haastattelu ja (valta)positiot. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 89–112.

- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tuominen, Martti; Laine, Markus; Keskinen, Vesa; Hietaniemi, Leena & Lankinen, Markku 2009. Köyhyys Helsingissä. Teoksessa Vesa Keskinen, Markus Laine, Matti Tuominen & Tyyne Hakkarainen (toim.) Kaupunkiköyhyyden monet kasvot. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 185–190.
- Törrönen, Maritta 2000. Lapset arjen subjekteina. Reflektiivisen etnografian mahdollisuudet. Teoksessa Synnöve Karvinen, Tarja Pösö & Mirja Satka (toim.) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: SoPhi, 146–167.
- Töttö, Pertti 1997. Pirullinen positivismi. Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle. Jyväskylän julkaisusarja n:o 41. Jyväskylä: Kampus-kustannus.
- Varto, Juha 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Virtanen, Hanna. 2009. Somalimaahanmuuttajien kokemuksia asumisen ahtaudesta. Teoksessa Vesa Keskinen, Markus Laine, Matti Tuominen & Tyyne Hakkarainen (toim.) Kaupunkiköyhyyden monet kasvot. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 57–63.
- Vuorinen, Kimmo 2005. Etnografia. Teoksessa Saila Ovaska, Anne Aula & Päivi Majaranta (toim.) Käytettävyytutkimuksen menetelmät. Tietojenkäsittelytieteiden laitos B-2005-1. Tampere: Tampereen yliopisto, 63–78.

LIITTEET

Liite 1: HAASTATTELUKYSYMYKSET

Yleistä ruoanjakelusta (taustatietoja)

Millainen on asiakaskunta?

Kuinka monta asiakasta käy keskimäärin hakemassa ruokaa jakopäivänä?

Mitä asiakasmäärälle on tapahtumassa (arvio)?

Mistä/keneltä jaettava ruoka on peräisin? Millaista ruokaa toimipisteessä jaetaan?

Ketkä hoitavat ruokajakelun käytännössä? Kuinka monta työntekijää on keskimäärin hoitamassa jakelua (arvio)?

Avustaako järjestö muita tahoja toimittamalla heille ruokaa? Keille ruokaa toimitetaan?

Millä tavoin avustustoiminnassa mielestäsi näyttäytyy hengellisyys?

Yhteistyöstä

Kenen/keiden kanssa ruoanjakeluun liittyvää yhteistyötä on tehty oman organisaation piirissä?

Ketkä tukevat ruoanjakelua?

Onko yhteistyötä tehty muiden ruoanjakelijoiden kanssa? Jos sitä on tehty, millaista yhteistyötä on ollut?

Mitkä asiat ovat tärkeitä yhteistyössä?

Mitä etua on verkostoitumisesta?

Mitkä ovat mielestäsi verkostoitumisen haasteet?

Mitkä ovat ruoanjakelun tulevaisuuden näkymät?

Mitä muuta haluat sanoa?

LIITE 2

SUOSTUMUS

Lupaan, että Heidi Karvinen saa käyttää antamaani haastattelua opinnäytetyön tekemiseen ja artikkelin kirjoittamiseen.

paikka ja aika

allekirjoitus

LIITE 3: YDINELEMENTIT

PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
<ul style="list-style-type: none"> - kauppiaat - sosiaalitoimi - kaupunki - vastaanottokeskus -sosiaalityöntekijät -kotisairaanhoito - erilaiset erityisryhmät - logistiikkakeskukset - firmat - seurakunta - seurakuntayhtymä - tukku - tehtaat - toinen järjestö - lahjoitukset -säätiot - Jumala - Herra 	<p>yhteistyökumppanit ja toimintaympäristö</p>	<p>kumppanuussuhde</p>	<p>YHTEISTYÖVERKOSTO</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Herttoniemen srk: Myllypuron yksikkö - RuokaApuyhdistys - Manna-Apu - Hyvä Arki - Pelastusarmeija - Mannapankki - Laupeudentyö - Porin ja Turun kolmannen sektorin porukat 	<p>järjestöjen keskinäinen yhteistyö</p>	<p>kumppanuussuhde</p>	
<ul style="list-style-type: none"> -lahjoitukset - raha-automaattiyhdistys -seurakunta -seurakuntayhtymä - kaupunki - VAV -järjestö - kaupungat -logistiikkakeskukset - tukut -kolehtivarat - säätiot - tunnetuksi tekeminen -profiloituminen - vapaaehtoiset - työllistämistoimenpiteissä olevat - rotaryt -veteraanit 	<p>toiminnan järjestäminen ja rahoitus</p>	<p>toiminnan edellytykset</p>	<p>RESURSSIT</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Jumala - Herran apu 	<p>usko ja luottamus</p>	<p>henkiset ja hengelliset voimavarat</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - riippumattomat organisaatiot -asiakkaasta auttajaksi -viimeinen lenkki ketjussa 	<p>arjesta selviytymisen tukeminen</p>	<p>verkosto voimavarana</p>	

-kuljetuksellinen yhteistyö - isojen ruokaerien jakaminen - ruoan toimitus ja jakelu erityisryhmille, asuntoloihin - teoreettisesti alulla: keskusteluyhteys - henkinen tuki - virkistäytyminen - puhelinkontaktit - tutustumiskäynti toisen jakelijan luokse - tuuraaminen	yhteistyön ominaispiirteet	yhteistyön muodot	YHTEISTYÖN SISÄLTÖ
-henkinen auttaminen -vierellä kulkeminen ja kuuntelu -hengellisyys osana toimintaa -allianssi-idea -syvempi keskusteluapu -rukous -hartaus -hengellinen materiaali	asiakkaan tarpeet ja kohtaaminen, hädässä olevan kunnioittaminen	asiakaslähtöinen avustaminen ja hengellisyys	
-vastuu yhden hartioilla -monimuotoinen toimenkuva	käytännön toiminnasta huolehtiminen ja vastuu	ruoanjakelun organisoiminen	JOHTAMINEN

NÄKÖKULMIA VERKOSTOITUMISEEN

PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
- sama periaate - oikeat vaikuttimet - asioista sopiminen - pitäminen sovitusta kiinni - periaatteista sopiminen - pelisääntöjen kirjoittaminen - ehdoton luottamus - suvaitsevaisuus - tekee, mitä on luvattu - yhteisen sävelen löytyminen - avun kohdistuminen - turvallisuus - molemminpuolinen luottamus - rahoitusjärjestelyt (kuitit) - asiakkaan tahdon kunnioitus - hyötynäkökohdat - verkostoitumisella on joku syy - allianssi-idea	yhteistyön edellytykset ja periaatteet	yhteiset pelisäännöt	VERKOSTOITUMISEN EHDOT
- samaan tavoitteeseen pyrkiminen - yhteistyön voima - tiedotus - avun kohdentaminen	toiminnan tavoitteellisuus ja avun kohdentaminen	verkosto voimavarana	VERKOSTOITUMISEN MAHDOLLISUUDET
- vertaistuki - turvallisuus - luottamus	sosiaalinen ja henkinen tuki		
- virkistäytyminen - työhohjaus - koulutustilaisuudet	itsestä huolehtiminen ja koulutus		

-äänen esille tuleminen -valtakunnallinen vaikuttaminen -lehtikirjoittelu -media	kuulluksi tuleminen	verkosto voimavarana	VERKOSTOITUMISEN MAHDOLLISUUDET
-soppatykki -rotaryt -tuntemattomat lahjoittajat	uudet kumppanuuksuhteet		
-elintarvikkeiden riittävyys ja monipuolistuminen -varastointi -keskittäminen -kuljetukset	ruoanjakelun tehostuminen ja sen kehittäminen		
- rahoituspohjan erilaisuus - erilaiset periaatteet - kilpailu - erillisyys - vastuu yhden hartioilla - kateus - pelko oman aseman menetyksestä - oman työpanoksen valuminen hukkaan - pienillä yksiköillä erillään toimiminen - työntekijöiden kompetenssi/ kieli-muuri - asioiden monimutkaistuminen - kommunikaation taakka - ajan rajallisuus ja kiire	yhteistyön rakentumista vaikeuttavat tekijät	riskitekijät	VERKOSTOITUMISEN UHAT

RUOANJAKELUN TULEVAISUUDESTA

PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
-lama -ihmisten riippuvuus avustusjärjestöistä - sosiaaliturvan ulkopuolella olevat ihmiset - ihmiset pudonneet kaikesta - aukot sosiaaliturvassa - avustusten hitaus - byrokratia - työttömyys - nälän ja ruoan hakemisen näkeminen - moniongelmaisuus -kaupungin ja seurakunnan puutteelliset resurssit	arjesta selviytymisen ongelmat	yhteiskunnalliset muutokset	RUOANJAKELUN JATKUVUUS